

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓÍRATA



VII. évfolyam
1997/1.

A TARTALOMBÓL

Érvek a NATO-csatlakozás mellett és ellen

Védelmi doktrína modernizációjáról

A haderő jellegéhez igazodó
hadkiegészítést!

Az amerikai szárazföldi haderő reformja

A hadtudomány: elmélet! és művészet is?

A hadtörténelem tanulmányozásának
buktatói

A védelmi tervezés reformjáról

A hadtudományi pályázatok története

Önkormányzatok
a katonai közigazgatásban

Közbiztonság és a rendőrség helyzete

A tanulmányok szerzői

Dr. Ács Tibor nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Bognár Károly nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Dr. Csapody Tamás
jogász-szociológus

Dr. Csabai Károly nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Gergely Attila nyá. rendőr ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Kovács Lajos nyá. ezredes

Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy,
a hadtudomány doktora

Molnár Károly nyá. ezredes

Dr. Pekó József nyá. ezredes,
egyetemi docens

Dr. Szántó Mihály ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Szabó Gyula rendőr alezredes,
egyetemi tanár

Dr. Turák János nyá. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Turcsányi Károly ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Dr. Vasvári Vilmos nyá. ezredes,
a hadtudomány doktora

Zimits Rezső nyá. alezredes

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR. SZABÓ JÓZSEF,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
DR. CZÉKUS JÁNOS,
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
dr. Ács Tibor,
dr. Barna Géza,
dr. Béres Endre,
dr. Bertalan György,
dr. Fülöp Imre,
dr. Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Opál Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 260-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

A folyóiratot
gondozta és tördelte:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

VII. évfolyam

1. szám

1997. március

Tartalomjegyzék

BIZTONSÁGPOLITIKA

Csapody Tamás	Diagnózis és prognózis Magyarország NATO-tagságával kapcsolatban	3
Bognár Károly	Igent vagy nemet a NATO-tagságra?	14

HADTUDOMÁNY – HADÜGY

Pekó József	A védelmi doktrínánk modernizációjáról	25
Csabai Károly	A haderő modelljéhez igazodó hadkiegészítést! . . .	36
Kőszegvári Tibor	Az amerikai szárazföldi haderő reformja és tanulságai	49
Molnár Károly	Miért, mennyiben tudomány és miért művészet a hadtudomány?	59

VEZETÉS – KIKÉPZÉS

Szántó Mihály	A hadtörténelem tanulmányozásának buktatói	69
Zimits Rezső	A vezérkari képzésről	76

VÉDELEMGAZDASÁG

Turák János	A védelmi tervezés reformjának szükségességéről és lehetőségeiről	81
-------------	---	----

RENDVÉDELEM

Gergely Attila	Fontos közügy: a biztonság	91
Szabó Gyula	A rendfenntartó erők háború utáni megszervezéséről	96

FÓRUM

Ács Tibor	A hadtudományi pályázatok történetéből	99
	Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának állásfoglalása	106
Kovács Lajos	Az önkormányzatok szerepének növelése a katonai közigazgatásban	109
Turcsányi Károly	Hazai gyártású katonai terepjáró gépjárművek a Magyar Honvédségnél	113
Vasvári Vilmos	Magyarország a második világháborúban című lexikonról	119

TÁRSASÁGI ÉLET

A hadművészeti szakosztály megújításáról	122
A biztonságpolitikai szakosztály hírei	123
A Hadtudományi Klub 1997. évi munkaterve	123

PÁLYÁZATOK

Jubileumi hadtudományi pályázat	125
A Magyar Hadtudományi Társaság pályázati felhívása az 1997. évre	126
Pályázati felhívás	127
A hadtudományi pályázatokról	127
Az MTA köztestületi tagságáról	128

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálattjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Csapody Tamás

Diagnózis és prognózis Magyarország NATO-tagságával kapcsolatban

Sokan vannak olyanok – egyének, szervezetek, csoportok –, akik tanácstalanok Magyarország NATO-tagságának kérdésében. Számosan érdeklődnek a kérdés iránt, és a hivatalos nézetek mellett szívesen megismerkednének a nem hivatalos véleményekkel is. Vannak olyanok, akik kifejezetten ellenzik Magyarország NATO-tagságát és vannak olyanok, akik a NATO ellenesek táborát gyarapítanák, ha sokoldalúan tájékozódhatnának. A NATO-tagság iránt érdeklődők, a tájékozottak és tájékoztatlanok, az állampolgárok és a szervezetek, valamint a NATO-tagságot támogatók és az azzal nem szimpatizálók számára íródtak az alábbi cikkek: a NATO ellen és mellette.

A helyzet értékelése, az alaptételek és fogalmak meghatározása

Úgy gondolom, hogy a *diagnózis és a prognózis* megállapításához a jelenlegi helyzetet, kell elemezni. Helyzet van, mert megszűnt a kétpólusú világrend, ami 1945–48 óta jellemezte a világot (*globális helyzet*), Európa egészét érintő alapvető változások következtek be, és változások vannak folyamatban (*kontinentális helyzet*). Helyzet van, mert szabad és demokratikus országok jöhetnek létre Közép- és Kelet-Európában (*regionális helyzet*). De helyzet van azért is, mert szellemi és morális válság jelei mutatkoznak világszerte (*paradigmaváltás helyzete*). A kelet-közép-európai régiót valamennyi „helyzet” közvetlenül és fokozottan érinti.

A makrovilághelyzettel egy időben a mi, regionális, mikrovilágunkban is helyzet van. A modernizáció, az integráció, az identitás, a demokrácia, a társadalmi és a gazdasági átalakulás szempontjából itt és most, ezekben az években szintén helyzet van. A kilencvenes évek óta állandóan meglévő modernizáció–integráció–euroatlanti integráció helyzetén belül, ezekben a hónapokban kezdődött és feltehetőleg az EU- és NATO-tagságról *döntő* népszavazásig, illetőleg a tagsági viszony elnyeréséig (1999?) tartó helyzet finiséhez érkezünk.

A daytoni döntéssel, a taszári NATO–IFOR-bázis létrehozásával a NATO-tagság finise Magyarország számára már korábban elkezdődött. 1997 júliusában eldőlt, hogy kik lesznek a NATO-tagság várományosai az első bővítési körben. Az állam létrehozta azokat a pénzalapokat és intézményeket, a politikai elit azokat a szervezeteket, amelyek a kidolgozott PR-stratégia alapján elkezdték az euroatlanti integráció népszerűsítését.

A makro- és mikrohelyzet, a finis miatt szükségét látom a kialakult helyzet és a lehetőségek átgondolásának. Tézisszerűen tekintsük át, hogy miből indulhatunk ki!

Magyarország NATO-tagságának kérdése még nem dőlt el, a meghívást követően népszavazás lesz, amelynek a kimenetele lényegesen befolyásolhatja az 1998-as országgyűlési választások eredményét is (amennyiben ezt megelőzően kerül rá sor).

A NATO kérdésköréhez való viszonyulás a magyar parlamenti demokrácia, a társadalom különböző érdekszféráinak, a civil szervezetek önszerveződési képességének fokmérője is egyben. A hatalmi elit – mint ahogyan azt a népszavazás kiírásának szabotálásával egyszer már megtette – hajlandó antidemokratikus eszközökkel is élni akaratérvényesítése érdekében. Hajlandó és képes visszaélni hatalmával. Az euroatlanti integráció kérdésében a parlamenti pártok egysége csak látszólagos. Megtalálhatók azok a vitás pontok és a NATO-tagságot ellenző politikusok és képviselők, akik belülről tudnak kételyeket támasztani. Az MSZP-ben meglévő, a NATO-val kapcsolatos nézetkülönbségeket nyílttá lehet tenni, míg a kisgazdák bármilyen megnyilvánulásától távol lehet maradni.

A civil társadalom önszerveződő képességét meghaladja a NATO-tagság elleni közös fellépés. A civil szervezeteknek csak akkor van esélyük a hatékony fellépésre, ha egy kemény mag élére áll a NATO-tagságot ellenző szervezeteknek, és azok minden támogatást megadnak neki; továbbá ha létrehoznak egy NATO-tagság ellenes, ún. egycélú szervezetet, illetőleg mozgalmat, ha a civil integrációs szervezeteken keresztül is sikerül a NATO-ellenességet propagálni.

A nyugati alapítványok, mozgalmak támogatnák a hazai NATO-ellenes fellépést, amennyiben tudnák, hogy kiket és miért lehet támogatniuk. A hasonló gondolkodású – nem szélsőséges – közép- és kelet-európai csoportokkal valószínűtlen a mozgalmasszintű közös föllépés, de közös akciók kívánatosak és lehetségesek.

A NATO-ellenes civil szervezetek és pártok közös fellépése és intézményi együttműködése inkább hátráltatná, mintsem előbbre vinné az ügyet. A NATO-t ellenző valamennyi párt összefogása kizárt, és egyben az ügy szempontjából sem kívánatos.

A NATO-tagságot ellenzi a lakosság egyharmada. Nézeteikben ők megerősíthetők, a bizonytalanok más egyharmada pedig megnyerhető az ügynek. A különböző megközelítésű NATO-tagságellenességet a hatalom nem tudja tovább marginalizálni és homogén egységként kezelni. Ezáltal a hatalom valódi kommunikációra kényszeríthető. Az érdemi vita az egész magyar demokrácia sikere. A felelősséggel történő, valódi választás alternatívájának felkínálása a NATO-ellenes oldalnak kedvez. A NATO-tagság kérdése kezelésének egyik legnagyobb tétje, hogy sikerül-e kiválasztani azt a megfelelő taktikát, amivel a szélsőséges pártok még az esélyét is elvesztik a sikeres köz- és választási szereplésüknek.

Amennyiben valamennyi, a NATO-tagságot ellenző csoport a maga eszközeivel fellép a nacionalista, fasisztoid, rasszista gyökerű NATO-ellenesség ellen, akkor világossá tehető a NATO-ellenes érvrendszerek közötti alapvető különbség. A NATO-t ellenzők részéről elkerülhetetlen a szélsőséges nézeteket valló csoportoktól való ismételt és határozott elhatárolódás. Perifériára szorításuk csak aktivitással és elhatárolódással történhet meg. A NATO-ellenesek tábora akkor növekszik, ha első sorban vidéken, a nők és az aktív dolgozók körében, a nyugati sajtóban és a már korábban kiépült szervezeteken keresztül sikerül támogatókat találni.

Az állami funkcionáriusok és az országgyűlési képviselők által szervezett NATO-vitákon érdemes aktívan részt venni csakúgy, mint a pseudo-civil szervezeteknek a NATO-tagságot támogató vitafórumain. A magyar média pártatlanságára nem szabad építeni, de átgondolt munkával és kapcsolatépítéssel komoly eredmények érhetők el a médiában is. A magyar és az angol nyelvű NATO-ellenes homepage létrehozásával, az Internet adta lehetőségek szervezett és tudatos kihasználásával, vita- és levelezőrovat megteremtésével elérhető az információk szabad áramlása.

A NATO-ellenzők összefogása esetén a NATO-ellenesség közös nevezői megfogalmazhatók. Ezek az igazságosság-igazságtalanságra hivatkozás, az EU és a NATO szétválasztása, a hosszú távú és mindenoldalú biztonság és a béke, a kiszolgáltatottság elkerülése, az új vasfüggöny és Európa kettéválasztása, a modernizáció hátrányai, az etnikai, a geopolitikai, a biztonság- és a katonapolitikai, továbbá a nukleáris kérdés körül fogalmazhatók meg a legnagyobb sikerrel.

A populizmus, a demagógia és a nacionalizmus vádjának elkerülése végett a gazdasági és az etnikai érvek túlhangsúlyozásának elkerülése, egyébként pedig a nukleáris kérdés középpontba állítása a kívánatos.

Különböző formákkal (pl. állásfoglalás, petíció, kezdeményezés, tüntetés) állandóan jelen lehet lenni a tiltakozások piacán, és ezáltal alakítani lehet a közvéleményt, valamint a közhangulatot. A NATO-t ellenzőknek nem szabad elzárkózni a hazai földön szokatlan tiltakozási formáktól sem, olyanoktól mint például a valódi polgári engedetlenségi akció.

A politikai elit célja nem a lakosság hiteles tájékoztatása hanem a meggyőzése, nem az alternatívaállítás, hanem az általa képviselt alternatíva elfogadtatása. Ez a csoport nem érdekelt az érdemi vitában. A politikai elit – elhanyagolható kivétellel – most még nem vitatja az euroatlanti integrációt. A csatlakozás igénylése számára politikai dogma.

A NATO-kérdés jelentős részben kommunikációs feladat. Intenzív fellépéssel feloldható a jelenlegi kommunikációs vákuum.

Világossá tehető, hogy az euroatlanti integráció nem a parlamenti és az azon kívüli pártok közötti hatalmi harc része, nem a hatalmon maradásnak, illetőleg nem a hatalomhoz jutásnak a kérdése. A NATO-tagság kérdése nem a demokratikus parlament és az antidemokratikus erők, az orosz-szovjet vagy nyugatbarát ideológiák, továbbá a szalonképes és szalonképtelen erők küzdelmének a színtere. Tenni lehet azért, hogy a politikai, hatalmi leszámolások, hatalomféltések, hatalmi törekvések ne NATO-köntösben jelenhessenek meg. A parlamenti pártok egyikének sincs kidolgozott integrációs érvrendszere, ezért nehéz, de szükséges a pártspecifikus NATO-ellenes érvrendszer kidolgozása.

A „szellemi ellenállás” megszervezése a legfontosabb. A fizetett, gyakran csak saját egzisztenciájuk érdekében, átgondoltság és személyes meggyőződés nélkül képviselt NATO-pártiság leghatékonyabb ellenszere a meggyőződéssel képviselt, átgondolt és megalapozott NATO-ellenesség. A „tudományos alapokra” helyezett NATO-ellenesség alapvető kérdés. Tudományos konferenciákra, tanulmányok, kötetek megjelenésére, műhelymunkára, azaz a szellemi alapanyag és tudományos érvrendszer „előállítására” van szükség. A tudományos igényű alternatív elképzelések kidolgozása, konferencia stb. pénzbe kerül. Az állami pénzalapokból finan-

szírozott kutatási pénzekhez politikai okok miatt nem lehet hozzájutni, a pártok által esetleg elérhető pénzekhez nem szabad hozzáférni.

A civil szférának nincs pénze, az állampolgári befizetésekben (tagdíj, az szja 1%-a stb.) és a vállalkozók támogatásában nem lehet bízni. Vezető értelmiségieknek viszont módjukban állna kutatási pénzeket szerezni.

A fejlődés az és útválasztás alternatíváinak kidolgozása elkerülhetetlen. Pusztán csak az a kérdés, hogy az értelmiség most teszi ezt meg vagy akkor, amikor már minden eldőlt. Bölcsebb lenne ezt most megtenni! Az „értelmiség” megnyerése kívánatos lenne, de számos ok miatt ez nem lehetséges. A kritikai értelmiségi attitűddel még rendelkező értelmiség azonban megnyerhető. A problémára fogékony értelmiségiekkel való kapcsolattartás fontos lenne. Ez lehetne az alapja a későbbi laza koordinációs tevékenységnek.

Az euroatlanti integráció szükségességét lehet többek között társadalomfilozófiai, morális, ökológiai-ökonómiai, transzcendens-vallási, történelmi, etnikai, szuverenitásra vonatkozó, gazdasági, politikai, baloldali, geopolitikai, integrációs, biztonságpolitikai, pacifista érvek alapján cáfolni.

Mielőtt a NATO-tagságot ellenzők érveit áttekintenénk – az egységes értelmezés miatt – *tisztázzunk néhány fogalmat!*

- *A modernizáció-integráció-euroatlanti integráció* kifejezéseit a politika együtt kezeli. Ezek egymással összefüggő, de nem egymást feltételező és nem egymással szinonim fogalomként használható kifejezések. A politika szóhasználatában az integráció és az euroatlanti integráció azonos fogalmak, és az uniós csatlakozás egyben euroatlanti csatlakozást is jelent. Az integrációs intézmények munkája a NATO-tagságra vonatkozó tevékenységre is kiterjed, az integrációs pénzek általában az euroatlanti csatlakozás előkészítésére is kiterjednek.
- *Az EU-hoz csatlakozás nem azonos a NATO-hoz csatlakozással, az EU-tagságnak nem feltétele a NATO-tagság,* a NATO-tagságnak nem elsődleges feltétele a hadsereg modernizálása, a hadsereg technikai modernizálásának nincs köze az EU-tagsághoz. A régió és benne Magyarország nem a NATO-tagsággal lesz, lehet Európa része vagy az EU tagja.
- *A NATO katonai szervezet volt és maradt.* A NATO kizárólag abban az értelemben politikai szervezet, hogy – mint minden demokratikus országban a hadsereget, ebben az esetben a katonai szövetséget – politikusok irányítják. A NATO-nak kiterjedt környezetvédelmi, tudományos stb. – tehát nem katonai – programjai is vannak, ettől azonban a NATO jellege semmit sem veszít lényegéből.
- *A NATO részéről a bővítés politikai és gazdasági, nem modernizációs, nem katonai, nem humanitárius, nem a demokrácia övezete kiterjesztésének kérdése.* A NATO saját érdekei alapján dönt és nem rátermettség, fejlettség, a piacgazdaság kialakulása, a demokrácia, az emberi jogok pillanatnyi „állása” alapján.
- *A NATO a fejlett világot, a nyugati világot, a fehér ember és az északi ember érdekeit, a gazdag, jóléti államokat, a nyugati típusú modernizációt, a nyugati paradigmát fegyverrel védő katonai szövetség.*

- *A NATO-bővítés és a NATO-tagság költségei ismertek.* Amerikai becslések szerint a tagországoknak a bővítés minimálisan 10–20, maximálisan 55–110 milliárd dollárba kerül. A legvalószínűbb a 10–15 évre elnyújtott, 42 milliárd dolláros variáció, ami 1–2 százalékkal növeli a jelenlegi NATO-tagok katonai költségvetését. A legvalószínűbb variáció szerint a közép- és a kelet-európai országoknak további évi 600–800 millió dollár katonai kiadásnövekménnyel kell számolniuk.
- *Magyarország NATO-csatlakozásának becsült költsége 120–150 milliárd forint.* 1992 óta *Magyarország – a GDP arányát tekintve – annyit költ az ország fegyveres védelmére, mint az európai NATO-tagországok (2,5-3,0 százalék).* A NATO-tagság magyar költségei ezen felül értendők.
- *Magyarországon a NATO 1995 decembere óta de facto jelen van.* A NATO-IFOR alakulatok használják az ország légterét, repülőtereit, négy lőterét, Kaposúj-lakon és Taszáron katonai bázist tartanak fenn, ahol kb. 50 ezer katona tud állomásozni egy időben. Taszár a NATO első közép-európai katonai bázisa.
- *Magyarország legalább 3 éve intenzíven készül a NATO-tagságra.* Az ország dollármilliókat költött már eddig a csatlakozás különböző feltételeinek megteremtésére. A külpolitika ennek a célnak alárendelten politizál, köt szerződéseket. *A törvényalkotás, a jogharmonizáció, a szabványosítás és dereguláció, illetőleg a különböző nemzetközi szerződések aláírása nyomán – amennyiben Magyarország múlna – azonnal tagja lehetne a katonai szövetségnek.*
- *A NATO a stratégiai nukleáris fegyverekkel való fenyegetés doktrínáján nem változtatott.* Ez azt jelenti, hogy a NATO bármikor képes a nukleáris csapásmérésre. A NATO Európából kivonta a szárazföldi nukleáris erőit, de tengeralttjáróiról, hajóiról indítható atomtöltetű rakétái vagy repülőgépeiről ledobható atombombái továbbra is hadrendben vannak.
- *A NATO nem azonos a sokat emlegetett új európai biztonsági architektúrával.* A NATO amerikai és európai katonai szövetség amely keleti kibővítése esetén is csak a nyugat- és közép-európai országokat, valamint legfeljebb néhány kelet-európai országot fog védeni.
- *A NATO változásai strukturális természetűek.* A változások nem érintik a nemzeti hadseregek létszámát, a költségeket, a haditechnika folyamatos modernizációját és nem segítik elő az általános hadkötelezettség megszűnését. *Az kétpólusú világrend megszűnése után a versengésből győztesen kikerülő NATO a bővítés miatt többet fog költeni, mint a hidegháború idején.*

A NATO-tagságot ellenző pártok és tömörülések

A NATO-tagságot ellenző szervezetek ma Magyarországon pártok, mozgalmak, érdekvédelmi szervezetek és ifjúsági szervezetek köréből kerülnek ki. Integrációs szervezetek közül egy sincs, amelyik ilyen nézeteket vallana.

A NATO-tagságot ellenző civil szervezetek névsora: az Alba Kör – Erőszakmentes békemozgalom, a Baloldali Alternatíva Egyesülés (BAL), a Budapesti Autonóm Társulás (BAT), a BOCS Alapítvány (Bokor Öko Csoport Alapítvány), a Bokor bázisközösség, az Egyetemes Létezés Természetvédelmi Egyesület Klubja (ETK,

az ELTE Természetvédelmi Klub jogutódja), a Fiksz Egyesület, a Létminimum Alatt Élők Társasága (LAÉT), a Május Elseje Társaság (MET), a Münnich Ferenc Társaság jogutódja), a Semleges Magyarorszáért Alapítvány (SMA).

A NATO-tagságot még további 2 szatellit civil szervezet utasítja el. Ezek: a Munkáspárt ifjúsági szervezete, a Marxista Ifjúsági Szövetség (MISZ) és a Humanista Párthoz (HP) közelálló Humanista Mozgalom (HM).

Magyarországon a NATO-tagságot ellenző civil szervezeteket a következőképpen lehet csoportosítani:

I. Tág értelemben: 1.) szatellit szervezetek (2), 2.) alternatív szervezetek (5) és 3.) egyéb civil szervezetek (5).

II. Szűk értelemben (satellit szervezeteken kívül): 1.) békeszervezet (1), 2.) baloldali szervezetek (5), 3.) zöld szervezet (1), 4.) vallási csoportok (2) és 5.) autonóm csoport (1). Amennyiben a két szatellit szervezettel is számolunk, akkor a 12 szervezetből 7 lenne a baloldali szervezet (közel 60 százalék), szatellit szervezetek nélkül számolva, a 10 szervezetből 5 a baloldali (azaz 50 százalék).

A NATO-tagságot ellenző civil szervezetek három ideológiai felfogás mentén vannak jelen a magyar társalomban. Az egyik az alternatív mozgalmakra jellemző *alternatív ideológia*, amely békemozgalmi, ökológiai és anarchista gyökerű. Ebben a közegben van jelen egy katolikus bázisközösségi vonulat is (*alternatív egyházi-vallási mozgalom*). A másik egy baloldali értékvilágból kinőtt, baloldali értékeket hordozó NATO-tagságellenesség, amely egyben újbaloldali, alternatív mozgalmi jeleket is mutat (*baloldaliak*). Mindettől elkülöníthető az a csoport, amely munkásmozgalmi gyökerű és reformkommunista elképzelésekből, internacionalista felfogásból, egy megreformált, korunk követelményeihez igazított, de marxista-leninista jegyeket még hordozó szemléletből táplálkozik (*reformkommunisták*).

A NATO-tagságot ellenző pártok névsora igazán színes képet mutat. A *Humanista Párt* (HP) alatt minden esetben Humanista Mozgalmat (HM) kell érteni. A *Hadkötelezettek Ideiglenes Szövetsége* (HISZ) olyan párt, amelynek se tagsága, se infrastruktúrája, se szervezete, se mobilizációs ereje nincs. [Nem tévesztendő össze a Hadkötelezettséget Ellenzők Ligája (HEL) nevű civil szervezettel.] A pártnak bevétele nincs. A *Magyar Igazság és Élet Pártjának* (MIÉP) NATO-tagságellenessége elmentmondásokkal terhes. A MIÉP NATO-ellenessége nacionalista, antiszemita, rasszista gyökerű, megjelenítése populistá és demagóg. Jelentős költségvetési támogatásban (évi 16–18 millió forint) részesülő, mintegy 10 millió forintos egyéb bevétellel, továbbá infrastruktúrával, szervezeti struktúrával, mobilizációs erővel rendelkező párt. Regisztrált tagjainak száma sok ezer. A közvélemény-kutatások tanúsága szerint a MIÉP-re szavazók aránya nem éri el a 2 százalékot. A *Magyar Népjóléti Szövetségnek* (MNSZ) feltehetően külföldi pénzekből finanszírozott az aktivitása, közte a NATO-ellenessége. Jól szervezett rohamcsapatai néhány tucat főt számlálnak, de nincs se támogatottsága, se népszerűsége. NATO-ellenességük nyíltan fasisztoid, nacionalista, rasszista formában jelenik meg. A *Magyar Szocialista Munkáspárt* mobilizációs ereje nagyon gyenge. A NATO-ellenességük viszont fontos része a párt politikai programjának. A *Munkáspárt* az 1994-es választásokon a szavazatok 3,19 százalékát nyerte el és 25 ezer regisztrált taggal annyi tagja van, mint az MDF-nek és a MDNP-nak együttvéve, illetőleg kb. 10 ezer taggal több, mint a

Fidesznek. A Munkáspárt az MSZP, a FKgP után a harmadik leghíresebb párt a maga 1100 alapszervezetével. A Munkáspárt az állami költségvetésből évi mintegy 33–37 millió forinttal részesedik és évi mintegy 14 milliós egyéb bevétellel rendelkezik. A közvélemény-kutatások szerint a szavazatok 1–2 százalékára számíthat. Kidolgozottnak mondható NATO-ellenes érvrendszerrel rendelkezik, a tiltakozások piacán rendszeresen meg tud jelenni, és jelentős a mobilizációs erővel is bír.

A NATO-tagságot ellenző pártok mindegyike parlamenten kívüli, regisztrált létszáma mintegy 40 ezer fő. A civil szervezetek tagjaival ellentétben ezen pártok tagjainak döntő többsége aktív, sőt meggyőződéses, hithű, olykor fanatikus tagja a szervezetének.

Léteznek olyan pártok is Magyarországon amelyek NATO-tagság kérdésében eddig nem nyilvánítottak véleményt, viszont NATO-tagságellenességük bizonyosra vehető.

A NATO-tagságot ellenző pártok becsült támogatottsága 5–7 százalék körül mozog.

A pártok mellett beszélhetünk NATO-tagságot ellenző tömörülésekről.

Figyelmet érdemel, hogy a NATO-tagságot ellenző szervezetek egésze (tehát pártok, szatellit szervezetek, civil csoportok) között nem alakult ki kapcsolat, még laza hálózati jellegű kapcsolat kialakulásáról sem beszélhetünk. Nincs a mozgalmi szektornak vezetője, minthogy NATO-tagságellenes mozgalom sem létezik, sőt még premozgalom sincsen. Elsősorban lokális egységek léteznek, ezen túlmenően kristályosodási pontok már kialakulófélben vannak, sőt a tiltakozások piacán már ezek közösen meg is tudtak jelenni. Az utóbbiak vagy nem direkt módon irányultak a NATO-tagság ellen (tehát nem témaspecifikus megnyilvánulások voltak) vagy direkt módon jelentek meg és ezért megjelenésük zárványszerűnek tekinthető. Ezek ugyan utólag, egy létrejött témaspecifikus, egytémájú (single-issue) mozgalom létrejövetelének esetén értékelhetők lesznek mint premozgalmi elemek, jelenleg azonban csak mint kristályosodási pontok léteznek.

Milyenek tekinthetjük a társadalmi összképet?

A hatalmon lévők, a teljes államgépezet, a politikai elit, a média elkötelezett euroatlanti integrációpárti. A szellemi, gazdasági, szervezeti, információs és mobilizációs „tőke” túlnyomó többsége ennek a csoportnak a kezében van. A nagy egyesség azonban csak látszólagos, a mindig sejtethető repedések mára láthatóvá váltak.

A *civil társadalom* harcképtelen. A civil szféra önállóan képtelen létrehozni egy egycélú, NATO-ellenes mozgalmat, képtelen hálózatszerű szövetségeket kötni. Az egyes szervezetek erejéből pedig legfeljebb egy-egy akcióra futja. A teleologikus elképzelések és az anyagi források, valamint az infrastruktúra hiánya, a szervezetlenség, az információáramlás alacsony szintje, az alacsony mobilizációs és gyenge médializációs képesség jellemezte eddig őket. A feminista és a zöld szervezetek egyáltalán nem, de a többi alternatív szervezet sem ismerte fel a „nagy kihívást” és az önszerveződésre alkalmas helyzetet.

A *történelmi egyházak* és a szellemi holdudvarukba tartozók problémamentesen tartják a NATO csatlakozást. A magyar katolikus püspöki kar legutóbbi körlevele („Testvériesebb és igazságosabb világot!”) egyenesen kiáll az integráció mel-

lett. A politikai-katonai kérdések vonatkozásában, a kialakult gyakorlat szerint (pl. tábori lelkeszi szolgálat esetében) a kisegyházak döntő többsége ugyanúgy viselkedik, mint a történelmi egyházak. A lelkeségi mozgalmak közül egyedül a katolikus Bokor bázisközösség NATO-ellenes, de a civil szervezetekkel kapcsolatban elmondottak rá is igazak: NATO-ellenessége szimbolikusnak tekinthető. Vannak olyan gyülekezetek, amelyek mereven elzárkóznak a véleménynyilvánítástól.

Osztom a Freedom House 1996-os jelentésében közzétetteket, amely a magyar sajtót a „részben szabad” kategóriába sorolta. Az *elektronikus sajtó* alig, az *írott sajtó* pedig csak erősen korlátozottan ad teret a NATO-ellenes megnyilvánulásoknak. A külügyi és a honvédelmi PR-tevékenység elindulása után a szereplésre még kevesebb lehetőség lesz. Ennek ellenére a helyzet egyáltalán nem reménytelen, és felül kellene emelkedni végre a civil szervezeteket oly gyakran jellemző médiafanyalgáson. Kidolgozott ellen-PR-munkával, kapcsolatépítéssel, ügyes húzásokkal és főleg rengeteg odafigyeléssel és folyamatos színvonalas munkával jelentős eredmények érhetők el.

A lakosságot még nem érdekli sem az EU, sem pedig a NATO. A nagy érdektelenségben rendszeresen végzett közvélemény-kutatásokból az derül ki, hogy a lakosság egyre inkább pártolja a NATO-tagságot. A Szonda Ipsos 1996 november eleji közvélemény-kutatásából az derül ki, hogy az EU-tagságot a megkérdezettek 68 százaléka tartja „a felemelkedés garanciájának”. A NATO-belépést a megkérdezettek 52 százaléka tartotta pozitívnak és 22 százaléka tartotta negatívnak. A kérdés tehát egyáltalán nem dőlt el. Egyáltalán nem biztos, hogy a médiahatalommal rendelkezők élni is tudnak a lehetőséggel és nem zárható ki, hogy nem fordítva sült el a „médiafegyver”.

Nagyon sok múlik a Magyarország által befolyásolhatatlan nemzetközi helyzet alakulásán, azon, hogy az előre nem látható helyzeteket ki hogyan használja ki, hogy kik milyen érvekkel és milyen hatásokkal fogják tudni képviselni a NATO-ellenességet.

Mire számíthatunk, milyenek a folyamat esélyei (prognózis)?

A *civil szervezeteknek* akkor van esélyük a hatékony fellépésre ha a cél elérése érdekében hajlandók együttműködni. Ehhez arra lenne szükség, hogy méricskélés és ideológiai hovatartozás számbavétele nélkül, alternatívok és baloldaliak, civil és szatellit szervezetek együtt tudjanak működni egy laza csoportosulásban, de a rendelkezésre álló összes erejük bevetésével. Egy szellemileg felkészült, infrastruktúrával rendelkező „kemény magra” van szükség, amely képes megszervezni a munkát.

A „kemény magra” több fronton kell sikereket elérnie. Meg kell nyernie saját tagságát és az integratív civil szervezeteket, továbbá minél több más civil szervezetet. Meglévő és kialakításra kerülő nemzetközi kapcsolatainak keresztül, magánszemélyektől, alapítványoktól, civil szervezetektől jelentős pénzeket, és ami legalább ilyen fontos: szellemi támogatást kell szereznie. Nem kevésbé nehéz feladat, de a megszerzett információkat azonnal tovább kell adni a hasonló beállítottságú kelet-közép-európai civil szervezeteknek.

A kialakuló valamilyen civil tömörülésnek megszólíthatónak kell lennie, irodá-

val és főfoglalkozású aktivistákkal kell rendelkeznie. A tiltakozások piacán állandó jelenléttel kell bírnia, Budapesten és vidéken egyaránt, kidolgozott PR alapján kell dolgoznia. A médiastratégia fontos része a nemzetközi sajtó megnyerése lehetne, elsősorban a külföldi támogatók révén. A média szempontjából erre tenném a hangsúlyt: a magyar sajtó nyugati „nyomásra” kénytelen legyen az ellenzökkal foglalkozni (*mandíneres medializálás*). Ez azért is fontos mert a többi kelet-közép-európai ország sajtójára szintén így lehetünk a legnagyobb hatással.

Az értelmiség megnyerését nem szabad prioritásként kezelni, mivel a pártoktól független és a kritikai értelmiségi szerepre hajlandó értelmiségiek száma csekély. Ugyanakkor nem kell törekedni a társadalom periferiájára szorultak megnyerésére sem. Őket azért kellene „hanyagolni”, mert az ügy kimenetele szempontjából nem szerencsés, ha ők alkotják az ellenzök derékhadát, továbbá nem az ő lecsúszott-csalódott szintjükhöz kellene mérni az érvek színvonalát. (Ők egyébként úgymint csapódni fognak ahhoz, aki jobbat, többet ígér.)

Amennyiben a civil szervezetek nem tudnak összefogni, akkor az egyes civil szervezetek NATO-ellenessége artikulálatlan és hatástalan marad. Ebben az esetben csak kisebb lélegzetű, nem jelentéktelen, de csak jelzés értékű tiltakozásokra futja. A NATO-ellenes civil szervezetek csak arra lesznek jók, hogy a hatalom velük demonstrálja a demokrácia működését, felmutatható, elszigetelhető és periferiára szorítható statisztaszerep vár rájuk.

A pártok esetében is számos nagy kérdés van. Az első, hogy az MSZP és a parlamenti pártok meg tudják-e őrizni tagjaik, látszatra eddig töretlen támogatását. Nem történik-e itthon vagy külföldön olyan esemény, amely „kiugrasztja a nyulat a bokorból”. Minden elképzelhető, de nincs nagy valószínűsége, hogy a parlamenten belül bármi is változna. A parlamenti pártok közül egyedül a kisgazdapárt számít „fehér lónak”. A következő választásokon való sikeres szereplésért bármire képes, siker esetén pedig mindennek az ellenkezőjére. Nem valószínű tehát, hogy a NATO-ellenesség terén építeni lehet rá, hatalomra kerülésük esetén pedig a hatalmi logika fog érvényesülni, és NATO-pártiak lesznek. Nem valószínű, hogy a NATO-tagság kérdésében bármilyen érdemi változással lehetne reálisan számolni. A jelenlegi parlamenti pártok közül tehát még potenciális NATO-ellenes szövetséges sem lelhető fel.

Nagy kérdés, hogy létre tud-e jönni egy erős zöld párt, legyen az a Zöld Alternatíva vagy bármilyen más nevű zöld pártformáció. Amennyiben a kérdésre igen a válasz, úgy újabb nagy kérdés, hogy hajlandó-e ez a zöldformáció a NATO-ellenesség határozott képviselésére. Egy erős zöld párt létrejövetelére és a NATO-ellenesség egyértelmű képviselésére kevés esélyt látok. A NATO-ellenesség melletti kiállás attól függ, hogy a zöldek felismerik-e a kérdés morális súlyát, és vállalják-e az ezzel járó kockázatot. Vagyis vállalják-e, hogy zöldfilozófiájukat minden körülmények között képviselik, morális hitelük, a pártpolitikai érdekeknél fontosabb zöldgondolat hitele érdekében vállalni tudják-e a NATO-ellenességet. Másrészt: merik-e vállalni a bukás vagy a siker kockázatát. (A NATO-ellenesség vállalásában mindkettő egyaránt benne van!)

Újabb nagy kérdés, hogy a baloldal meg tudja-e szervezni önmagát. Képesek-e a baloldali szervezetek a BET-ben vagy bármilyen más formációban együttműködni és választási koalícióra lépni egymással? Tudnak-e együttműködni a nagy számú, egymás-

sal barátkozó, de nagyon különböző baloldali civil, szatellit és pártszervezetek? Egy valamilyen baloldali tömörülésre csak akkor van esély, ha a két „nagy”, az MSZMP és az MSZDP hajlandó a kompromisszumra: a siker reményében hajlandók lesznek-e feladni a jelenleg rájuk jellemző integratív és centrumszerep stratégiáját. Tehát itt sem arról van szó, hogy a NATO-tagság kérdéséhez való viszonyon áll vagy bukik a baloldali tömörülés létrejövetele, hanem arról, hogy amennyiben létre tud jönni ez, akkor komoly esély van a NATO-ellenesség hatékony képviselésére.

A Munkáspárt vagy MSZDP egyedül is, egy baloldali tömörülés hiányában is *fel tud lépni a NATO-tagság ellen*. Attól tartok azonban, hogy elszigetelhetők maradnak és csak „madárijesztő” szerepre kárhoztatnak. Arra lesznek csak jók, hogy a „demokrácia”, a „rendszerellenes” és a „szovjet- és oroszbarát” szerepbe kényszerítve, a legyőzendő és legyőzhető ellenségképet testesítsék meg. Baloldali összefogása nélkül velük szemben mobilizálhatóvá válik a „történelmi ellenszenv” és ezzel a NATO-tagságot iglenlők száma növekszik.

Véleményem szerint egy zöld és egy baloldali tömörülés létrejövetele esetén kerülhet sor egy zöld és egy baloldali modernizációs alternatíva kidolgozására. Ezekkel az alternatívákkal a zöld és a baloldali szavazók megnyerhetők és a lakoságnak végre meglenne a lehetősége a valódi alternatívák közötti választásra.

Következtetések, a döntés forgatókönyvének változatai

A NATO-tagság problematikájának számos, a tagsághoz kapcsolódó és attól függetlenül létező aspektusa van. Ezek talán a következők:

- Mivel a NATO-kérdés a modernizáció, integráció, euroatlanti integráció kezei között kerül értelmezésre, *az alternatíva hiánya egyben a szellemi és a morális gondolatok hiányát is jelenti*. Gondolkodásbeli, szellemi és lelki válságot jelez, hogy egy adott társadalom nem képes vállalható és élhető alternatívákban, paradigmákban gondolkodni. Lehet, hogy merész a kijelentés, de talán kimondható, hogy elsősorban az értelmiség, a vallások és a felekezetek képviselői, a különböző ideológiák hirdetői nem tesznek eleget teleologikus kötelezettségüknek.
- *A nyugati világ és a posztkommunista országok képtelenek élni a várva várt lehetőséggel: a világ egyik felének valódi, mindenki megelégedését kiváltó pacifikálásának lehetőségével*. Az érintett országok nem tudnak egy minden érdeket figyelembe vevő, globális biztonsági architektúrát teremteni. (Félreértés ne essék, nem a pacifista szól belőlem. A hadseregek megtartása mellett vagy egy közös katonai szövetség fenntartása mellett mód lett volna egy minimálisra redukált, nagyságrendekkel olcsóbb, tömegpusztító fegyverek nélküli katonai potenciál létrehozására.)
- *A társadalom tagolatlan, különböző csoportjai pedig képtelenek artikulálni érdekeiket*. A pártpolitikai hatalom megszilárdulása mellett a civil szféra nem tudja megszervezni önmagát.
- Amennyiben nincsenek alternatívák, nincsenek valódi választásra lehetőségek sem. A hatalom érdemi vita nélkül fogja az országot a NATO-ba vinni, a demokrácia csak papíron érvényesül.

- Civil, zöld, baloldali stb. alternatívákra lenne szükség, hogy a felelőtlen parlamenti és szélsőjobboldali pártok légüres térbe kerüljenek és ne a NATO-tagságot ellenzők, hanem ők szoruljanak a perifériára. A NATO-tagságellenességet ne tudják ezek a szalonképtelen formációk meglovagolni, a hatalom pedig ne tudja monopolizálni a kérdést!
- Az euroatlanti integráció kérdése csak akkor válhat valóban eldöntendő kérdéssé, ha sikerül megszabadulni 1.) a szélsőséges nézetektől és szélsőséges szervezetektől, 2.) az európai és euroatlanti integráció, az NATO és a modernizáció összekeverésétől, 3.) a parlamenti és a parlamenten kívüli pártok hatalomért folytatott küzdelmétől, 4.) a rendszer legitimitásának problémájától.

A döntés változatai

1. Magyarország úgy lesz tagja a NATO-nak, hogy a NATO-t ellenzők nem szerveződnek meg és nem jutnak szerephez.
2. Magyarország úgy lesz tagja a NATO-nak, hogy a NATO-t ellenzők megszerveződnek és hatékonyan tudják képviselni nézeteiket.
3. Magyarország úgy lesz tagja a NATO-nak, hogy a NATO kritikusok valódi alternatívákat tudtak kidolgozni, ezek hatékony képviselőjével a politikai elitet érdemi vitára, a lakosságot valódi választás elé tudják állítani. Ennek következtében valóban demokratikus viszonyok között dől el a kérdés, valóban legitim döntés születik, és a csatlakozási tárgyalásokon az ország érdekeinek valódi képviselőjére is sorkerülhet.
4. A hatékony fellépés következtében Magyarország nem lesz tagja a NATO-nak.
5. Magyarország valamilyen külső körülmény miatt nem lesz tagja a NATO-nak. A tisztázatlan körülmények miatt, a NATO-ra hangolt, az elutasításra felkészítetlen és alternatívák nélküli közvélemény „történelmi frusztrációként” fogja megélni a történeteket.
6. A parlamenten kívüli pártok kizárólag politikai ambíciójuk érdekében fogják felhasználni a NATO-ellenességet. Ezzel feltehetően ők politikai előnyökhöz jutnak, hiteltelenítik a NATO-ellenességet, de megakadályozni nemhogy nem fogják tudni, de áttételesen elősegítik a NATO-csatlakozást.
7. Amennyiben a politikai hatalomra nem törekvők és nem szélsőséges NATO-ellenesek gyengesége miatt, valamint a politikai elit szándékai szerint a szélsőjobbnak sikerül kisajátítania a NATO-ellenességet, úgy a NATO-ellenesség képviselhetetlenné válik. Ebben az esetben a politikai elit problémamentesen „viheti be” az országot a NATO-ba, miközben a szélsőséges erők megerősödésével kell számolnia.

Bognár Károly

Igent vagy nemet a NATO-tagságra?

Az előző tanulmány jól érzékelteti, hogy a címben szereplő kérdésben nem egységes a társadalom állásfoglalása. Jelentős számban vannak személyek, szervezetek, mozgalmak, sőt kisebb (1-2 százalékos támogatottsággal rendelkező) pártok is, amelyek különféle ismeretekre, nézetekre, érdekekre támaszkodva ellenzik hazánk NATO-tagságát. Az alábbiakban a szerkesztőség olyan szerző véleményét közli, aki – az előző cikk írójával ellentétben – támogatja a belépést, s tézisszerűen kifejti erre vonatkozó álláspontját néhány alapvetőnek tűnő kérdésben.

1997 igen fontos évnek ígérkezik a Magyar Köztársaság és néhány közép-európai ország számára. A NATO-tagországok állam- és kormányfői ugyanis július 8–9-én Madridban tartandó csúcsertekezletükön várhatóan döntést hoznak a szövetség keleti irányú kibővítésének első fordulójáról, valamint a NATO belső reformjáról és az Oroszországgal kialakítandó különleges stratégiai partnerségről. Ezt követően indulhatnak majd meg a konkrét tárgyalások a biztonságpolitikai, a katonai, a haditechnikai-fegyverzeti, a logisztikai, az infrastrukturális stb. kérdésekről. Ezek sikeres befejezése után a Parlamenten lesz a sor, hogy elfogadja a tervezett megállapodást és népszavazás szentesítse majd a történelmi jelentőségű tettet. A felvételre gyakorlatilag a szövetség fennállásának 50. évfordulóján, 1999. április 4-én kerülhet sor. A jelek szerint az EU-országok kormányközi értekezlete is ebben az évben határoz majd az új tagországokkal való felvételi tárgyalások megkezdéséről, a jelenlegi társult tagság teljes jogúvá tételéről.

A belépésig rendelkezésre álló viszonylag rövid, de feszítettnek tűnő időszak várhatóan telített lesz a NATO-tagságot támogató és az ellenzők között folyó éles vitákkal, az érvek, ellenérvek és nézetkülönbségek ütköztetésével. A támogatók részére elérhetőnek látszik a háromötödös – kétharmados többség megszerzése is. Az ellenzők száma – várhatóan – kisebbségben marad majd. A jelenlegi állapot azonban még közel sem végleges. A Magyar Gallup Intézet felmérése szerint 1996 novemberében a magyar lakosság 52 százaléka támogatta, 22 százaléka pedig ellenezte a csatlakozást. A fennmaradó hányadnak még nem volt konkrét véleménye. (A belépést igenlő lakosság aránya pl. Lengyelországban 72, Romániában 79, Csehországban 51 százalék, de Szlovákiában csak 46 százalék ez a mutató.)

A magyar lakosság végső, népszavazásban tükröződő véleményét nagyban befolyásolja majd, hogy a két ellentétes oldalon állók *hogyan tudják érveikkel, adatokkal*

és tényekkel alátámasztani álláspontjukat, hogyan tudják megválaszolni a legalapvetőbb kulcskérdéseket, amelyeket a szerző a következőkben lát.

Milyen az a NATO, amelybe törekszünk?

Hazánkban 40 éven keresztül folyt – a Varsói Szerződés kül- és katonapolitikája szerint, a katonai doktrína elvei alapján – a NATO sötétre festése, agresszív jellegű, merev katonai szervezetkénti ábrázolása. Ez a szervezet volt a Szovjetunió vezette Varsói Szerződés hivatalos, a katonai doktrínákban is megnevezett ellensége. A propagandatevékenység – úgy látszik – túlságosan is eredményes volt, mert számos emberben és szervezetben még ma is hasonló kép él az Észak-atlanti Szövetségről. A rendszerváltozás után a közvélemény – a hírértékű bőséges tudósításon kívül – nem kapott elég és hatékony tájékoztatást a NATO fejlődési folyamatairól, jellegének változásáról, szerepéről a hidegháború megszüntetésében, a konfliktusok kezelésében, a békefenntartásban vállalt szerepéről, doktrínáinak, katonai erejének, szervezeteinek változásairól. Így a magyar közvélemény tájékozottsága, értéktétele nem követte kellően az eseményeket és sokak szerint:

- a NATO ma is merev katonai szervezet;
- csak a nyugati világot, annak érdekeit védő szövetség;
- hatáskörének és illetékességi területének kiterjesztésére törekszik;
- a hidegháború megszűnésével további létezése nem indokolt stb.

A fenti nézetek főleg a tájékoztatás hiányosságaiból erednek, ábrázolásmódjuk sematikusnak, elavultnak tűnik. A valóság ugyanis egészen más.

Való igaz, hogy a NATO a hidegháború időszakában, a nyugati demokratikus jogállamok és a piacgazdaság megvédése céljából létesült, s így szembekerült a szocialista világforradalomra törekvő Szovjetunióval és a Varsói Szerződéssel, s első évtizedeiben elsősorban katonai jellegű szervezet volt. A szövetség azonban létrejöttékor sem valami vagy valakik elleni támadásra, hanem valaminek a megőrzéséért, védelméért alakult. Ugyanakkor a szövetséget nem a merevség, a megcsontosodás, hanem a körülmények, a feltételek alakulásának megfelelő alkalmazkodás, változás jellemezte. Ennek igazolására csupán *két momentumot* vizsgálunk.

1967-ben a *Harmel-jelentés* elfogadásával véget ért az az időszak, amikor a szövetség csak a kollektív katonai védelem megteremtésére irányította, összpontosította erőfeszítéseit. Ettől kezdve ugyanis a NATO két fő funkció teljesítésére törekedett, mégpedig:

- elegendő katonai erőt és szolidaritást fenntartani;
- dialógust folytatni, tartós kapcsolatokat keresni más államokkal.

A szövetség elfogadott álláspontja szerint a katonai biztonsági és enyhülési politikát nem tekintették ellentmondásban levőnek, hanem egymást kölcsönösen kiegészítő tényezőnek. A szövetség katonai doktrínáját is a „tömeges megtorlás”-ról a „rugalmas reagálás”-ra változtatták.

De nemcsak új fogalmakat vezettek be, és a katonai doktrína nevét változtatták meg, hanem bekövetkezett a politikai enyhülés és egymást követték a nagyjelentőségű gyakorlati lépések is 1968 és 1975 között (Pl.: a SALT-I. szerződés, az EBEE-tárgyalások és záróokmány, a bécsi haderőcsökkentési tárgyalások megindulása stb.).

Nagyobb jelentőségű változások mentek végbe a NATO-ban a 80-as évek végétől napjainkig. Az időszak elejére már folyamatban volt a Varsói Szerződés szervezeti erjedése, a tagországokban kibontakozóban voltak a reformfolyamatok, a Szovjetunióban folyt a „peresztrojka”, kivonták a szovjet csapatokat Afganisztánból, Gorbacsov pedig elvetette a Brezsnyev-doktrínát.

A helyzet ilyen változása világhelyzetet formáló lépésekre, tettekre készítette a NATO-vezetést. Az állam- és kormányfők 1989. májusi értekezletéről kiadott nyilatkozat olyan tételeket tartalmazott, mint pl.: „Fel akarjuk számolni Európa fájdalmas kettéosztottságát... arra törekszünk, hogy a béke új politikai rendjét alakítsuk ki Európában...” stb. 1990 júniusában az Észak-atlanti Tanács Turnberryből *baráti jobbot kínált a Szovjetuniónak és a többi európai országnak*. 1990 júliusában Kohl kancellár és Gorbacsov elnök megállapodott a *német egység és szuverenitás helyreállításában*. 1990. november 19-én a NATO és a Varsói Szerződés 22 állama aláírta az *európai hagyományos fegyveres erőkről szóló szerződést és közös nyilatkozatban kijelentették, hogy nem követnek el agressziót egymás ellen*.

A Varsói Szerződés szervezetének 1991. március 31-i feloszlata, s a szovjet birodalom 1991 végén történt megszűnése további lépésekre ösztönözte a NATO-t. 1991. november 7–8-án Rómában elfogadták az *új hadászati koncepciót*, s megkezdődött a szövetség rendeltetésének, feladatainak, katonai erőinek, vezetési rendszerének stb. *lényeges átalakítása*. Létrehozták az *Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot*, amelybe meghívták a volt Varsói Szerződés és a FÁK valamennyi tagállamát. Ezzel új fejezet kezdődött az európai országok kapcsolatában, mivel a korábbi szembenállást felváltotta a párbeszéd, a konzultáció és az együttműködés a kanadai Vancouvertől a távol-keleti Vlagyivosztokig terjedő térségben. Az 1994. január 10–11-én elfogadott *Partnerség a békéért* programmal számos fontos katonai területre kiterjedt az együttműködés, amely egyben a NATO-tagság előkészítője is lett az erre aspiráló országok számára.

Történelme során *első ízben került sor a NATO-erők és fegyverzetek harci alkalmazására* is 1994–1995-ben, miután a szövetség vezetése az illetékességi területén kívüli országokban is részvételt vállalt a stabilitás és a biztonság megteremtésében, az ENSZ vagy az EBESZ felkérése alapján.

Az 1990-es évek közepére a NATO *politikai, stabilizáló, konfliktuskezelő és béketeremtő szerepe igen megnövekedett Európában*. A boszniai béke is nagyrészt ennek köszönhető. Mindezek alapján vitathatatlan az a megállapítás, hogy megváltozott szerepével, kötelezettségeivel, politikai és katonai erejével a NATO *az európai stabilitás, a biztonság megbízható támaszává vált, szilárd alapot képez az európai biztonsági építmény, a leendő európai kooperatív biztonsági rendszer politikai és katonai pilléréhez*. Ezért egy ilyen szervezetbe való belépés *nemcsak nemzeti, hanem egyetemes európai és nemzetközi érdek is*.

A szövetség eddigi története, fejlődése, elért eredményeinek összessége teljes mértékben alátámasztja azt a megállapítást is, hogy a NATO *a történelem eddigi leg-sikeresebb biztonsági, katonai, védelmi szervezete. Feladatait mindvégig katonai erő alkalmazása nélkül – bár azokra erőteljesen támaszkodva, s egyes esetben politikai nyomásra is felhasználva – oldotta meg*. Németország és Európa megosztottsága hosszú ideig csak egy harmadik világháború eredményeként látszott megszüntethetőnek. A NATO-nak azonban ezt végül is egyetlen lövés nélkül sikerült elérni.

Szólni kell arról is, hogy a kezdeti katonai s a jelenlegi biztonságpolitikai jellege ellenére az *Észak-atlanti Szövetség demokratikus elveken nyugvó és működő szervezet*. A demokratikusság néhány fontosabb kifejezője, mutatója, hogy:

- a belépés egyetlen tagállam részére sem kötelező, a meghívás inkább felkérésjellegű volt az időközi bővülések alkalmával;
- a tagállamoknak méretüktől, nagyságuktól, fegyveres erőik és fegyverzetük számától függetlenül azonos szavazati joguk van a döntések meghozatalában;
- a szövetségi vezető szervezetben, bizottságokban valamennyi tagállamnak képviseleti joga van;
- a döntéseknél a konszenzus elve érvényes, ezért a hozandó döntéseket addig csiszolják, harmonizálják, amíg azok valamennyi tagállam számára elfogadhatóak (ha mégsem, akkor van lehetőség különvélemény beiktatására);
- a tagállamok katonai kontingenseit általában nemzeti felajánlás alapján egyeztetik, a szövetségi vezető szervek kívánsága, óhaja nem kötelező érvényű;
- a tagállamok képviselőinek többszörösen is lehetőségük van nemzeti érdekeik képviselésére, kifejtésére már a javaslat megtételekor, a vita során, a döntés alkalmával;
- a politikai, katonai vezető beosztásokat a tagállamok képviselői rotációs alapon töltik be, s azok korlátozott időre szólnak, bár itt már figyelembe veszik az országok és a fegyveres erők nagyságát is. Így a katonai vezető szervek általában multinacionálisak (többnemzetiségűek).

Kinek érdeke hazánk NATO-tagsága?

A kérdés megválaszolása igen egyszerű: *mindenkinek!*

1.) Az érdekeltséget először *nemzeti szempont alapján, a Magyar Köztársaság oldaláról vizsgáljuk*. Ehhez azonban reálisan kell megítélni országunk súlyát, helyzetét, földrajzi elhelyezkedését, politikai, gazdasági, katonai, közlekedési tekintetben is. Ennek során nem téveszthetjük szem elől, hogy kis ország vagyunk, szerény és behatárolt gazdasági és katonai lehetőségekkel, amelyek európai mércével is egy-két százalékban vagy ezrelékben fejezhetőek ki, nem is beszélve a minőségről és a korszerűségről, ahol szintén a mezőny hátsó felében helyezkedünk el. A világ és Európa sorsára tehát nagy befolyással – főként egyedül – nem lehetünk. Ezért nem szabad érzelmi, személyi vagy presztízssokok alapján mérlegelni.

A *legfontosabb előnyök* közé sorolhatóak:

- hazánk először tartozna azon országok szövetségébe, amelyek az egyetemes emberi haladás, a demokrácia, a jogállamiság, a gazdasági-technikai fejlettség, a társadalmi jólét stb. élvonalában helyezkednek el, s ez önmagában is növelné tekintélyünket, megítélésünket;
- résztvevői, nem pedig tétlen szemlélői lennénk igen fontos politikai, biztonságpolitikai, katonai döntéseknek, így jobb lehetőségünk lenne nemzeti érdekeink képviselésére;
- a világ legerősebb védelmi szövetségének tagjaként biztonságunkat olyan hatalmas katonai erő garantálná, amelynek csak töredékét tudnánk saját erőnkől létrehozni és fenntartani, a korszerűségről nem is beszélve;

- a NATO-tagság tovább növelné a nyugati tőke bizalmát és biztonságérzetét hazánkban, ez fokozhatná annak további beáramlását, a foglalkoztatottság, a szociális helyzet javítását, csökkenthetné a munkanélküliséget;
- a honvédség létszáma, fegyverzete alacsonyabb lehetne, mint bármikor az utóbbi 50 évben, ugyanakkor megindulna korszerűsítése;
- az interoperativitás és a kompatibilitás követelménye meggyorsítaná a fejlettebb katonai elvek, módszerek meghonosítását, s a honvédség egy-másfél évtized alatt felzárkózhatna a szövetségi átlag színvonalára.

A belépésnek összetett: politikai, biztonságpolitikai, gazdasági-technikai s katonai szakmai, a fejlődést meggyorsító előnyei lennének. A jelentős előnyök mellett azonban lennének érezhetően hátrányos következmények is. Ezen belül a legjelentősebbek:

- az állami szuverenitás fontos tételeiről kellene lemondani a NATO vezető szervei javára az ország területére, légterébe való katonai belépés, a honvédség kijelölt részének az országhatáron túli alkalmazása tekintetében (ez főleg a Parlament és a kormány hatáskörét érintené, amelyből a lakosság semmit sem érezne). Megjegyzendő, hogy a korlátlan szuverenitás egyetlen ország esetében sem lehetséges az integrációs törekvések és a kölcsönös függőség (interdependencia) korszakában, többé vagy kevésbé, de minden országot érint a szuverenitás egy részéről való kényszerű lemondás;
- jelentősen emelni kellene a védelmi költségvetést a GDP jelenlegi kb. másfél százalékaról mintegy 2,5 százalékra. (Ezt NATO-tagság nélkül is meg kellene ugyan tenni, mert a honvédség az ellehetetlenülés határán van);
- arányosan hozzá kellene járulni a szövetség közös költségeihez (a vezető szervek fenntartása, a katonai infrastruktúra korszerűsítése);
- a NATO peremállama lévén, a szövetség elleni esetleges támadás esetén hazánk területén kellene a kezdeti csapásokat elhárítani.

A feltételezésekkel, álhírekkel ellentétben *nem kell számolni a nukleáris fegyverek telepítésével békében hazánk területén*. A NATO ugyanis ezen fegyverek további csökkentésére, nem pedig kiterjesztésére készül. Ezenkívül egy ilyen lépés rendkívül költséges is lenne, amely nem állna arányban az esetleges katonai előnyökkel. Ugyancsak *nem követelmény a NATO-csapatok hazai állomásoztatása sem*.

Ugyanakkor a jelentős előnyökkel szemben a *hátrányok egy része formálisnak, problémának tekinthető*. A katonai védelmi költségek növelése pedig, amire oly sokan hivatkoznak, a NATO-csatlakozás nélkül is elkerülhetetlen.

2.) Hazánk NATO-csatlakozása a jelenlegi tagországok számára *szintén rejt magában előnyöket és hátrányokat is*. Tárnyilagosan meg kell azonban állapítanunk, hogy a szövetség az eddigi tagországokkal is képes volt illetékességi területén a szabadság, a demokrácia, a jogállamiság, a piacgazdaság stb. fenntartására és a fejlődés biztosítására. Garantálni tudta a tagállamok szuverenitását, területi integritását, stabilitását és biztonságát is. Nem bármi áron van tehát szüksége új tagok felvételére, mint volt ez a hidegháború időszakában a Varsói Szerződéssel való hadászati egyensúly megteremtése érdekében, amikor kénytelen volt politikailag kifogásolható állami vezetéssel rendelkező és folyamatos gazdasági és katonai segíélyezésre szoruló országokat is a soraiba fogadnia. Ez a kényszer azonban a hidegháború és a

konfrontáció megszűnésével elmúlt. Ma már a szövetségnek lehetősége van differenciálásra, a felvételre jelentkezők megválogatására, a „hozomány” értékelésére is, amelynek erősíteni kell a közös biztonságot, a kollektív védelmi lehetőségeket is.

3.) A felvételtől az első lépcsőben *kimaradó és a belépni nem szándékozó országokra* a bővülés *hátrányokkal nem jár*, biztonságuk nem károsul, fenyegetettségük nem nő, mivel a NATO vezetése már többször is ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy nem támad elsőként, fegyveres erőit s fegyvereit csupán védekezésre használja fel. Valószínűleg nemzetközi jogú érvényű garancia születik erről az Oroszországgal kötendő különleges partneri viszonyt rögzítő szerződésben is.

A keleti irányú bővülés *kézzelfogható előnyöket* azonban ezen országok számára is hoz. Biztosak lehetnek abban, hogy az új tagállamok részéről *katonai támadás nem éri őket*. Nem keletkeznek a határon átnyúló etnikai, vallási konfliktusok sem. Így a bizalom helyreállítása után még csökkenthetik is a közös határ mentén a fegyveres erőket és eszközöket.

Nem lenne-e elegendő csak az Európai Unióhoz és a Nyugat-európai Unióhoz csatlakozni?

A magyar közvélemény úgyszólván egységes abban, hogy hazánknak csatlakozni kell az Európai Unióhoz, mielőtt megteremtődnek annak feltételei. Sokan úgy gondolják, hogy ez a lépés egyben garantálná hazánk biztonságát is, kellő garanciákat szolgáltatna minden külső veszély ellen. Sajnos, ez nem így van. Az Európai Közösség hosszú időn át nem fordított kellő figyelmet a közös kül- és biztonságpolitikára. Ennek nyomatékos igénye csak az Európai Uniót létrehozó maastrichti szerződésben fogalmazódott meg. Ebben az okmányban fektették le, hogy az európai identitás erősítésére, az Egyesült Államoktól és a NATO-tól való függés csökkentése érdekében szükség van:

- az Európai Unió tagországai közös kül- és biztonságpolitikájának kialakítására és fejlesztésére olyképpen, hogy az a jövőben tegye lehetővé a közös védelmet;
- rendezni kell az eddig önálló Nyugat-európai Unió (mint biztonságpolitikai és katonai védelmi szervezet) szerepét és viszonyát az Európai Unióval.

Az erre vonatkozó tételek részben a preambulumban, részleteiben pedig a szerződés V. címében fogalmazódtak meg. Az erre vonatkozó problémák tisztázása képezi az EU 1996–1997. évi kormányközi értekezletének egyik fő kérdését, ahol a megoldás több változata is szerepel. Az egyik szerint a Nyugat-európai Unió továbbra is megőrizné függetlenségét, különállását az EU-tól. A másik változat szerint pedig az EU alárendeltségébe kerülne, annak szerves biztonságpolitikai, katonai védelmi szerve lenne. Döntés e kérdésben 1997 második felében várható.

Bonyolítja a döntést az is, hogy a NATO a NYEU-ra nem mint másik védelmi szervezetre, hanem az altanti szövetség alkotóelemére, európai pillérére tekint. Mint ilyennek, kész megadni a szükséges támogatást. A NYEU ugyanis rendelkezik saját vezető szervekkel, működő mechanizmusokkal és alárendeltségébe kijelölt alakulatokkal, de nincs saját katonai vezetési, híradási, logisztikai rendszere, nincs

önálló katonai infrastruktúrája. (Ezek létrehozása a jövőben sem várható.). *Ezért mindig működésképtelen lesz megfelelő NATO-támogatás, megerősítés nélkül.* A NYEU tehát sohasem lesz biztonságpolitikailag, védelmi potenciál tekintetében azonos a NATO-val, így garanciái is gyengébbek, kevésbé hatékonyak lesznek. Másrészt a NYEU rendes tagjává válni (a jelenlegi társult státusból) csak az EU-tagság elérése után lehetne, ami *többéves eltolódást is jelentene.*

A közép-európai országok felvétele a NATO-ba, az EU-ba és a NYEU-ba *egy egységes, összefüggő folyamat keretében valósulhat meg,* mivel azok szoros szálakkal összekötődő szervezetek.

A Magyar Köztársaságnak tehát *nem lenne célszerű várni az EU-tagságra, s az ezt követő NYEU-tagságra,* s ilyen közvetett úton válni a NATO európai pillérének tagjává, amikor történelmi lehetőség mutatkozik az egyenes, közvetlen és korábbi NATO-tagságra is. Ennek elmulasztása nemzeti érdekeinkkel ellentétes, bűnös mulasztás lenne.

Mennyibe kerül NATO-tagságunk?

A belépést ellenzők lényeges és nyomós érvként az alábbiakat emlegetik (magukat a tényektől és a logikától nem zavartatva):

- a NATO-tagság igen költséges, sokkal többbe kerül, mint ha kívül maradnánk;
- csak azért vesznek fel bennünket, hogy felvevő piacot találjanak a feleslegessé váló és méregdrága fegyvereknek, haditechnikának.

Mindezek alap nélküli feltételezések, amelyek nem állják meg a helyüket. Konkrét adatok és tények bizonyítják, hogy a saját fegyveres erőikre alapozott védelem a *semleges országok* esetében (a sokkal kedvezőbb geopolitikai, geostratégiai körülményeik ellenére) *3–8-szor többbe kerül,* mint a jelenlegi magyar katonai kiadások (amelynek összege egy lakosra vetítve 1994-ben 63 dollár volt). Ez Ausztria kivételével több mint a NATO-átlag (ahol az európai tagállamok átlaga 1970 és 1992 között lakosonként évi 200–250 dollár között mozgott, Portugália, Törökország, Görögország esetében viszont 50–104 dollár között volt, az 1985-ös árfolyam szerint). Így 1994-ben a magyar katonai kiadást Ausztria 3,6-szeresen, Finnország 6-szorosan, Svédország több mint 8-szorosan, Svájc pedig 9-szeresen múlta felül, egy lakosra számítva.

Lényeges és fontos tény, hogy a NATO-ba való belépéskor *nem kötelező a fegyverzet és a haditechnika cseréje,* hadrafoghatóságukig használhatóak az eddigiek is. Fokozatos és lépcsőzetes váltásukra a későbbiekben kerül majd sor, az anyagi lehetőségek megteremtődésének függvényében. Az új tagok minden fegyverfajtából a részükre leginkább megfelelő, lehetőségeikkel arányban álló típus mellett dönthetnek (pályázati kiírás alapján).

Teljesen *alaptalanok, légből kapottak* azok a hatalmas (110 milliárd dollárig terjedő összegek) amelyek néha-néha megjelennek a nemzetközi sajtóban a NATO-bővülés kiadásairól még akkor is, ha azok az USA-ból érkeznek. Azok az adatok ugyanis a legkorszerűbb fegyverzet és haditechnika árait veszik számításba, s a belépni szándékozók CFE-szerződésben meghatározott (igen magas) kvótáira alapozódnak.

Ezeknek azonban az első lépcsőben felveendő országok általában *csak harmadát-felét szándékoznak rendszerben tartani*, s csak egy-két (már most is meglévő) fegyver esetében közelítik meg a kvóta felső határát. Ezt nemcsak az anyagi eszközök szükségessége indokolja, hanem a létszámhelyzet alakulása is szükségessé teszi, s a biztonságpolitikai helyzet is indokolja. Senki sem várhatja el például hazánktól, vagy Csehországtól, hogy több alapvető fegyvert, dandárt vagy hadosztályt tartson békében is hadrendben, mint pl. a hasonló nagyságú, de összehasonlíthatatlanul jobb anyagi, jóléti helyzetben lévő Belgium és Hollandia.

Hazánk esetében például csak az alábbi kérdések tisztázódása után lehet több-kevesbé pontosan meghatározni a NATO-tagság megközelítő árát:

- milyen nagyságú és összetételű haderővel lépünk be, azok hány és milyen szervezetre (ezred, dandár, hadosztály) tagolódnak;
- milyen lesz a személyi állománnyal való feltöltöttség foka s a hadkiegészítés rendszere (hivatásos, hadkötelezettségen alapuló vagy vegyes állományú);
- az alapvető fegyverzetből (harckocsi, páncélozott harcjármű, tüzérségi löveg, harci repülőgép, helikopter) mennyit rendszeresítünk, mikorra kell átérni a NATO-nál szabványosított típusokra;
- a fegyverzetből és a haditechnikai eszközökből mit és mennyit tud biztosítani a magyar hadiipar, mi és mennyi az, amit feltétlenül import útján kell beszerezni, annak milyen lesz a beszerzési módja (ellentételezés, segély, feleslegessé vált készletek átadása, hosszú lejáratú hitel stb.);
- hazánk teljes egészében csúcstechnikát akar-e beszerezni, vagy vásárol a tagországok fegyveres erői csökkentése miatt kivont, de még korszerűnek tekinthető, a jelenleginél modernebb eszközöket is;
- milyen hazai katonai infrastruktúrát kell modernizálni, illetve újként létrehozni nemzeti vagy szövetségi érdekből;
- milyen arányban kell hozzájárulnunk a szövetség közös költségeihez.

A fent említett tisztázandó kérdések köre nem teljes, csupán ízelítőül szolgál. Azt azonban érzékelteti, mennyire nélkülöz minden konkrét alapot az esetenként felröppentett számadás. Egyébként is ellentétes lenne a NATO céljával és szellemével, ha az új tagországokra elviselhetetlen terheket rakna.

A várható kiadása tekintetében előzetes irányadónak tekinthető a Clinton-kormány 1997. február végén a kongresszusnak előterjesztett jelentése, ami szerint a bővítés költségei az első körben 12 év alatt (1997-től 2009-ig) mintegy 27–35 milliárd dollárt tennének ki, amelyből hozzávetőlegesen az USA 15, a jelenlegi tagállamok 50, a felveendő új tagok pedig 35 százalékot viselnének. (FAZ. 1997. 02. 26-i száma, 7. oldal). Ha azt vesszük alapul, hogy az első körhöz a legtöbbit említett Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország jutna (lakosság-, terület- és GDP- arányosan), amely 12 évre elosztva évente 140–150 millió dollárt tenne ki. Ez a nagyság hazánk számára elviselhetőnek látszik, s közel sem annyira riasztó, mint ahogyan azt a belépést ellenzők megjövendölték. Ez egy lakosra számolva évente 140–150 dollárt tenne ki. Ezért reálisan az várható, hogy a védelmi kiadásokat a GDP-ből a jelenlegi 1,5 százalékról 2,5 százalékra (azaz a NATO-átlagra) kell majd emelni. Ez is történhet azonban fokozatosan, a lehetőségek növekedésével arányosan, s így nem okozna érezhető tehernövekedést. Nem hagyható figyelmen kívül azonban az

a tény sem, hogy a katonai költségvetés növelését NATO-tagság nélkül is el kellene kezdeni, mert a jelenlegi helyzet további fenntartása a honvédség csődjéhez vezethetne, ami negatívan minősítené az állami vezetést is.

Nő-e a belépéssel hazánk nukleáris veszélyeztetettsége?

A NATO-tagságot ellenzők egyik kedvenc állítása, hogy a NATO nukleáris fegyvereinek, csapatainak, vezető szerveinek itteni állomásoztatása mindenképpen *nukleáris csapások célpontjává* tenné hazánkat. Ez az érv is az ismeretek és a tájékozottság hiányára utal. Egyébként az állítás több szempontból is sántít.

A valóság az, hogy a NATO-vezetése az újonnan felveendő országokkal szemben *nem támasztott olyan követelményt*, hogy békében fogadjanak be atomfegyvert és hordozóeszközöket. Várhatóan hivatalosan is kinyilatkoztatják ezt az 1997. júl. 8–9-én, az állam- és kormányfők részvételével megtartandó NATO-értekezleten. A helyzet ugyanis az, hogy a NATO vezetése ártértékelt az atomfegyverek szerepét és esetleges alkalmazását. A jövőben ezeket a katonai elrettentés politikai eszközeinek tekintik, amelyek alkalmazására csak viszonzásként kerülhet sor. Ezért a NATO-nak nincs szüksége a tagállamai még meglévő hadszíntéri atomfegyvereinek keletkező helyezésére. Másrészt egy ilyen esetleges lépés a szövetségnek olyan *hatalmas többletkiadást jelentene*, ami nem állna arányban az ebből fakadó, esetlegesen párperces időnyereséggel. A hadszíntéri atomfegyverek ugyanis a jelenlegi, már kiépített és védett elhelyezés mellett is alkalmazhatóak.

Ráadásul a NATO-nak – mint védelmi szövetségnek – *nincsenek saját nukleáris eszközei*, miután azok az egyes tagországok (pontosabban az USA, Franciaország és Nagy-Britannia) egyedüli és vitathatatlan tulajdonát képezik. Ezért egy „esetlegesen feltételezett telepítés” esetén sem magával a NATO-val, hanem a nukleáris fegyvert birtokló állammal kellene erről egyezségeket kötni.

A NATO-vezetés *szándéka* a nukleáris fegyverek számának *további csökkentése*, nemcsak a hadászati rendeltetésűeké, hanem a hadműveleti-harcászati alkalmazásra tervezetteké is. Az utóbbiak száma a hidegháború időszakában, az 1970–1980-as években a NATO-országoknál Európában kb. 7 ezer darabra emelkedett (atombomba, rakéta-robbanófej, tüzérségi atomtöltetű lövedék, atomakna stb. formájában). Ezek számát Perry amerikai védelmi miniszter 1996. 12. 17-i nyilatkozata szerint már 90 százalékkal csökkentették. Jelenleg tehát mintegy 700 van belőlük, az is csak légibomba formájában. A szövetség politikai és katonai vezetése ezt a mennyiséget – nyugati katonai biztonságpolitikai folyóiratokban megjelent írások szerint – is kész lenne megfelelni, azaz 350 db-ra leszállítani. A szándék megvalósítását az késlelteti, hogy az orosz fél nem volt hajlandó – az USA példája nyomán – ratifikálni a hadászati robbanófejek egyharmadra való csökkentését előírányzó START-II. egyezményt, amely szerint az erre a szintre való csökkentésnek 2003-ig kellene megtörténni. Perry szerint az orosz fél 1996 végéig a hadműveleti-harcászati rakétáknak is csak egynegyedét semmisítette meg, s azokból még kb. 10 ezer darabbal rendelkezett, tehát óriási fölénye, ugyanakkor csökkentési lemaradása van. Ezért az USA a továbbiakban csak akkor folytatja nukleáris fegyverei csökkentését, ha Oroszország ratifikálja a START-II. szerződést, s hozzálát a lemaradás megszüntetéséhez.

A meglévő hadműveleti-hadászati rendeltetésű atombombák számára a NATO hét tagországában 13, minden szempontból kiépített és védett támaszpont van (Nagy-Britanniában 2, Hollandiában 2, Németországban 3, Olaszországban 2, Görögországban 1, Törökországban 3). Ez bőségesen elegendő a megmaradó atombombák és hordozó repülőgépek elhelyezésére, s így *sükség sincs újabb nukleáris támaszpontok létesítésére*, vaklármának minősül tehát minden ilyen hírverés.

Valódi nukleáris veszélyt hazánk és a környező országok számára a hazai és a környező országokban lévő *atomerőművek* esetleges meghibásodása, a *hasadó- és sugárzó anyagok* illetéktelen kezekbe kerülése és *csempészése* jelent. Az 1986. évi csernobili katasztrófa idején ugyanis 200-szor több, nagyobb sugárzás történt, mint az 1945 augusztusában Japánban ledobott atombombák robbanásakor.

A jelenlegi viszonyok között az *atommentes világ* tehát *inkább még az utópia, nem pedig a realitás körébe tartozik*. A világban ugyanis 1995 végén a működő reaktorok száma 447 volt, ugyanakkor épült 39. Nagyobb méretű bezárásukra csak 2020–2030 körül lehet számítani. Ezért – egyedül járható útként – minden lehetőt meg kell tenni nemzeti és nemzetközi szinten is a szükséges megelőző és védelmi rendszabályok érvényesítésére, hogy még viszonylag hosszabb ideig együtt tudjunk élni és létezni a békés és katonai célú nukleáris létesítményekkel, szerkezetekkel. A Varsói Szerződés idején a Szovjetunió már *tárolt hazánk területén nukleáris robbanófejeket és azok hordozóeszközeit* (rakétákat, repülőgépeket) minden, eddig ki nem mutatott káros hatás nélkül.

* * *

A Magyar Köztársaság történelmének új fejezete előtt állunk. A 45 éves – szebb és boldogabb jövőt ígérő, ebből azonban csak igen keveset megvalósító – szocialista kísérletezés, majd a csaknem egy évtizedes magányos útkeresés után, rövidesen lehetőségünk nyílik az euroatlanti csatlakozás kezdeti, első lépéseinek megtételére. Ezzel a régen várt lehetőséggel feltétlenül élnünk kell, ezt *nemcsak személyes, hanem a helyesen értelmezett nemzeti érdekeink is megkívánják*. De összhangban lesz a NATO-csatlakozás lehetőségének tettekre váltása az általános és az egyetemes emberi haladással, a világ biztonságosabbá válásának jogos igényével is. *Ilyen lehetőség egy ország, nemzet életében igen ritkán adódik, s éppen ezért elmulasztása önmagunkkal, nemzetünkkel szembeni megbocsáthatatlan mulasztás, sőt bűn lenne*. Hazánk biztonsága szavatolásának egyszerűen *nincs más, logikus alternatívája a NATO-tagsággal szemben*.

A tanulmányban megvizsgált kérdések elemzése – amelyek vitathatatlanul a probléma lényegét, alapkérdéseit érintik – azt mutatja, hogy a *kevés, hátrányosnak minősíthető kihatás eltörpül a nagyszámú és lényeges előny mellett*. A mérleg serpenyője kétségtelenül a pozitív khatások felé billen. A legfontosabb *előnyök*:

- a felvétel folytán nő az ország tekintélye, az állami vezetés és a társadalom eddigi tevékenységének elismerése;
- a belépés nemcsak biztonságpolitikailag és a katonai védelem szempontjából fontos, hanem általános társadalomformáló, a gazdaságot és a jólétet segítő khatásai is vannak;
- növeli az ország, az állami vezetés iránti bizalmat, segíti az EU-tagság elnye-

rését (hiszen minden NATO-tagország az EU-nak is részese, de nem minden EU-tagállam automatikusan NATO-tag);

- segíti a tőkebeáramlást, új üzemek, munkahelyek létesítését, a szellemi és anyagi értékek növekedését;
- növeli az állami bevételeket, a modernizáció anyagi alapjait, a népjólét emelkedésének forrásait.

A fenti előnyök nemcsak *annulálják* a szuverenitás csökkenéséből, a védelmi kiadások várható és elviselhető mértékű növekedéséből eredő hátrányokat, hanem új szellemi és anyagi erőforrásokat is feltárnak, amelyek a kiadásokat meghaladó hasznot hoznak, amelyek majd megnyilvánulnak:

- a nagyobb állami bevételekben;
- a új technikai, technológiai, termelési, eladási (marketing) eljárások meghonosodásában;
- a turizmus fellendülésében, bevételei növekedésében;
- a külső állami adósságtörlesztés kedvezőbb feltételeinek elősegítésében;
- a lehetséges NATO-támogatás elnyerésében.

Mindezek NATO-tagság, szövetségi biztonsági garanciák hiányában sokkal nehezebben lennének realizálhatóak.

Magyarország, Lengyelország és Csehország esetleg más országok felvétele az első körben bizonyos fokú politikai, erkölcsi elismerést, törlesztést is jelentene azon tevőleges segítség elmaradásáért, ami akkor nem következett be a Nyugat részéről, amikor a nevezett országok maguk vívták harcukat a parancsuralmi rendszerek lerázásáért, függetlenségük teljes visszaállításáért, a demokratikus jogállamiság megteremtéséért. Az akkor érthető okokból elmaradt honorálás most békés úton lehetővé válik majd.

Az euroatlanti integráció gyakorlati megkezdése, a NATO-ba való belépés előkészítése évtizedekre, esetleg évszázadokra kiható jelentőségű és értékű esemény lesz hazánk életében. Az utókor méltán hozza majd gondolati összefüggésbe, párhuzamba a magyar államiság megteremtésének és a kereszténység felvételének történelmi jelentőségével. Ennek felismerése megkönnyíti majd a választ az igenre, vagy a nemre. A magyar társadalom érett a helyes út felismerésére.

Pekó József

A védelmi doktrínánk modernizációjáról

Államunk kiemelten fontos funkciója, az ország függetlenségének és területi épségének mindenkor garantálása. Ehhez előrelátó realitással kell számolnia az európai és a térségi biztonsági helyzet országunkat érhető hatásaival, és minden körülmények között biztosítani kell a honvédelem – lehetőségek szerinti – optimális feltételeit. Az állami vezetés állandó feladata a külső biztonsági környezetünk kedvező alakítása, a biztonsági és védelmi garanciák építése. Mivel a honvédelem szavatolásában – végső eszközként – a Magyar Honvédségnek és a honvédelem rendszerének meghatározó szerepe van, átépítése és folyamatos korszerűsítése az állam kiemelten fontos kötelessége. Ennek pedig demokratikus jogállamunkban nélkülözhetetlen előfeltétele honvédelmi nézetrendszerünk korszerűsége, ami ma a megújított alkotmányi alapelvekre épülő modernizációval biztosítható. Ehhez a korszerűsítéshez járulhat hozzá ezen írás is, néhány fontos doktrinális kérdés vitaalapot adó vizsgálatával.

Az európai biztonsági rendszer központi, kulcsszerepet betöltő eleme várhatóan a már átalakult és modernizált NATO lesz, mivel összekapcsolja az észak-amerikai és a nyugat-európai országok védelmi potenciálját, nyilvánvaló katonai képességet demonstrálva a lehetséges regionális fegyveres konfliktusok és háborúk kezeléséhez és a béketeremtéshez. Ezzel egyidejűleg meghatározó jelentőségű marad Oroszország és Ukrajna – lehetőségeikkel arányos – érdekérvényesítése is az új európai biztonsági architektúrában, miközben a jövőbeni európai biztonság kulcselemét egyre több közép- és kelet-európai ország fokozatos bevonása jelentheti a nyugati integrációs szervezetekbe. Mind ezen folyamatban lévő és várható biztonsági változások szükségszerűen kikényszerítik a biztonsági és a védelmi doktrínák korrekcióját, majd a fegyveres erők – új feltételeknek megfelelő – további átépítését és korszerűsítését.

A honvédelmi doktrinális modernizáció szükségessége és igénye a Magyar Köztársaságban is egyre nyilvánvalóbb, megoldási módja és több tartalmi kérdésére adott válasz azonban már kevésbé. Jól mutatja ezt az új alkotmányalkotás szakmai vitája az ország biztonságát és a honvédelmet érintően, de több szakvélemény szerint A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei (OGY), honvédelmi doktrinális alapokmány, egyre „súlytalanabbá és alkalmazhatatlanabbá” váló funkcionálása is. Megalapozottnak mondható az olyan vélemény is, miszerint a rendszerváltoztatás pártpolitikai jégeit – mint fehér foltokat – magán viselő doktrinális elveknek ma már határozottabban és alkalmazhatóbban országunk érdekeit szolgáló, katonai védelmi irányultságot kell kapniuk. Mindazonáltal a doktrinális korszerűsítésnek az országvédelem változó feltételeihez igazodó, hatékonyan funkcionáló nézetrendszert kell eredményeznie.

*A védelmi doktrinális modernizáció elvi alapjairól,
a védelmi doktrína értelmezése és tartalma*

Védelmi nézetrendszerünk továbbfejlesztése számos feltétel és objektív körülmény függvénye, melyek között a *védelmi doktrinális elvi alapoknak* kitüntetett szerepük van. Ma elsőként a *doktrinális szabályozási elvek* – mint modernizációs koncepció – *előkészítésére célszerű koncentrálni*, majd annak tartalmi keretei között újragondolni a honvédelmi elveket és követelményeket.

Mindehhez azonban korszerű védelmi doktrinális kategóriákra és igazolt, hiteles elvekre – mint az állam védelmi akarata meghatározásának abcjére – is szükség van. A védelmi doktrinális kategóriák ugyanis olyan alkalmazandó általános fogalmak, amelyek az ország védelmének leglényegesebb oldalait, összetevőit és jellemző vonásait tükrözik. A doktrinális elvek pedig a védelem gyakorlata számára irányadó, követendő elvi tételek és következtetések tömör összegezését jelentik. Ilyen módon ezen kategóriák és elvek alkalmasak az állam védelmi szándékának tömör összegezésére, összefoglalására, természetesen csak akkor, ha kifejezik országunk adottságait, sajátos biztonsági és védelmi viszonyainkat is. A doktrinális *kategóriák és elvek korszerűsége, nemkülönben egységes értelmezése és alkalmazása a sikeres védelmi modernizáció fontos elvi előfeltétele*.

Mivel az ország külső és belső védelmének feltételei, viszonyai lényegesen megváltoztak és további tartalmi módosulásukkal is számolhatunk, a védelmi doktrinális nézetek korszerű elvi háttéréről is gondoskodni kell. Ezt elősegítendő, mindenekelőtt tisztázni célszerű az ország védelmi és a honvédelmi doktrínájának fogalmát, tartalmi összetevőit, valamint a fegyveres agresszió kategóriáját és az országot érhető agresszióformákat.

Az ország védelmi doktrínájának fogalmi meghatározását tisztázatlan volta, nemkülönben az állam honvédelmi nézeteinek – mint a védelmi doktrína alapjának – továbbfejlesztése indokolja. Fogalmi definiálása az ország átfogó védelmére és annak feltételeire vonatkozó nézet- és követelményrendszer általánosított elvi összegzését, összefoglalását jelenti, a védelem jellegének és leglényegesebb összetevőinek a figyelembevételével.

Lehetséges védelmi viszonyait meghatározó módon figyelembe véve a Magyar Köztársaság védelmi doktrínája: az állam védelmi nézet- és követelményrendszere az országot érhető fegyveres agresszió és más alapvető veszélyek megelőzésére és elhárítására, a fegyveres erő és a honvédelem rendszere megszervezésére, működtetésére és rendkívüli helyzetekben történő alkalmazására.

Korszerű értelmezésével és alapvető tartalmával összefüggésben mindenekelőtt hangsúlyozni szükséges, hogy az ország védelmi doktrínája az állam sajátja, s mint ilyen, alkotmányban és törvényben – kevésbé jó megoldásként országgyűlési határozatban – szabályozott nézet- és követelményrendszert jelent. Demokratikus államműködtetés viszonyai között a parlamenti pártok, de más jogi szervezetek vagy személyek is megfogalmazhatják védelmi nézeteiket, az ország védelmi doktrínájaként azonban csak az állam (Országgyűlés) által elfogadott nézet- és követelményrendszer funkcionálhat. A Magyar Köztársaság alkotmánya az ország biztonságával és védelmével kapcsolatos alapvető döntések meghozatalát az Országgyűlés feladat- és hatáskö-

rébe utalja. A fegyveres erő irányítására jogosultak is csak az Országgyűlés által meghozott vonatkozó törvények, határozatok, valamint az általa elfogadott nemzetközi szerződések szerint gyakorolhatják irányítási hatáskörüket. Ebből következően például nem tekinthetők önálló doktrinális nézetnek az ország védelmével kapcsolatos kormányrendeletek, miniszeri rendeletek, illetve a katonai alapszabályzatok, hanem az Országgyűlés által elfogadott doktrinális alapokmányokban foglaltak „lebontásának” a védelmi gyakorlat számára.¹

Mivel a védelmi doktrína az állam védelmi nézet- és követelményrendszere az országvédelem garantálásához, szükségszerű, hogy a *védelmi politikai céljai, alapelvei és stratégiája meghatározó szerepkörrel beépüljön a védelmi doktrínába*. Ilyen módon az *állam védelmi politikája, az ország védelmi doktrínájának meghatározó része* (védelmi politikai doktrína) lesz, és válik az állami védelmi akarat érvényesítési eszközévé.

A védelmi doktrína döntően az országot érhető *fegyveres agresszió és más alapvető veszélyek* megelőzését és elhárítását biztosító nézet- és intézkedésrendszert jelent. Elvi és gyakorlati jelentősége miatt mindenképpen hangsúlyozandó, hogy a védelmi doktrína azoknak az alapvető veszélyeknek a megelőzésére és védelmi kezelésére vonatkozik, amelyek hatására az országban *rendkívüli helyzet* (védelmi helyzet, szükséghelyzet és katasztrófhelyzet) alakulhat ki, *elhárítása pedig csak az állam rendkívüli intézkedéseivel és eszközeinek központi alkalmazásával, valamint különleges hatalomgyakorlással garantálható*. Ilyen módon a védelmi doktrína – lényegét tekintve – az országban kialakulható *rendkívüli helyzetek védelmi kezelését szavatoló doktrínaként* értelmezhető, és nem vonatkoztatható azokra a kisebb fegyveres és nem fegyveres veszélyhelyzetekre, amelyeknek elhárítása az állam békeidejű eszközeivel és hatalomgyakorlásával is biztosítható. Az ország védelmének ez a szükségszerűen „*rendkívülihelyzet-centrikussága*” meghatározó hatással van a védelmi célok, elvek, követelmények és stratégiák tartalmára.

Az országban kialakult rendkívüli helyzet sikeres védelmi kezelése az ország védelmi eszközeinek szükség szerinti összpontosítását, összehangolt, hatékony és veszéllyel arányos alkalmazását, illetve igénybevételét követeli meg. Ebből a célból az *állam, az ország védelmi potenciálját* – a fegyveres erő,² a rendvédelmi szerveket, a gazdaságot, a lakosságot, az államvezetést és a közigazgatást – *honvédelmi rendszerbe*³ szervezi, felkészíti és a rendkívüli helyzetekben alkalmazza. A védelmi politikai, katonai és más célok, elvek és követelmények, valamint az ezek lényegét kifejező stratégiák éppen ezen *országvédelmi feladatra és védelmi eszközökre, a fegyveres erőre és a honvédelmi rendszerre* vonatkoznak. Ilyen módon a védelmi doktrína meghatározza a fegyveres erő és a honvédelmi rendszer megszervezését és működtetését – beleértve azokba a védelmi eszközök biztosítását, rendeltetésszerű tevékenységekre való felkészítését és állami irányítását –, valamint alkalmazását, illetve felhasználását rendkívüli helyzetekben.

Mivel az ország biztonságát és szuverenitását – vagyis az állami önrendelkezési jog érvényesítését, a teljes állami függetlenséget – legsúlyosabb mértékben a *fegyveres agresszió* veszélyeztetheti, elhárítását pedig döntő módon a fegyveres erő (honvédség) garantálhatja, az ország védelmi doktrínájának *alapvető részét is a fegyveres agresszióra és a védelmi helyzetre*⁴, valamint a *fegyveres erőre és annak katonai védelmére vonatkozó nézet- és követelményrendszer* (a katonai doktrína) alkotja.

Az országot ért fegyveres agresszió következtében kialakult *védelmi helyzetben*, a fő feladat a fegyveres erőre és a katonai védelemre hárul, de feltételeinek biztosításában a honvédelmi rendszer többi elemének: a rendvédelemnek, a gazdasági védelemnek, a polgári védelemnek, a védelmi államvezetésnek és a védelmi közigazgatásnak is fontos szerepe van. A fegyveres erőhöz és a katonai védelemhez kapcsolódó ezen védelmi szükségletet a védelmi doktrínának a *honvédelmi rendszert* szabályozó elvei és követelményei fejezi ki. Következésképpen a védelmi doktrína katonai része és a honvédelem rendszerének az ország külső védelmét szavatoló elvei és követelményei szükségszerűen együvé tartoznak. Rendeltetésük: az ország katonai védelmének és eszközfeltételeinek doktrinális szabályozása. Ilyen módon a fegyveres erő és a katonai védelmet, valamint annak eszközfeltételét garantáló, a honvédelmi rendszert szabályozó elveket és követelményeket rendeltetésük köti egybe.

Mindebből következően a *honvédelmi doktrína*: az ország *védelmi doktrínájának* meghatározó része, az állam *honvédelmi céljai, elvei, követelményei és stratégiája* az országot érhető fegyveres agresszió megelőzésére és elhárítására, a fegyveres erő (Magyar Honvédség) és a katonai védelem, valamint a honvédelem rendszere megszervezésére, működtetésére és védelmi helyzetekben történő alkalmazására.

Belső szükséghelyzetben és katasztrófhelyzetben a védelem fő feladatait már a rendvédelmi, illetve a polgári védelmi szervek látják el, a fegyveres erő és a honvédelmi rendszer többi eleme pedig abban szükség szerint közreműködik, illetve ahhoz segítséget nyújt.

Az ország védelmi doktrínája gyűjtőfogalmának és meghatározó részét jelentő honvédelmi doktrínának értelmezése *tartalmának* kereteit is behatárolja. Ennek megfelelően az magába foglalja:

- a.) az államnak a fegyveres erőszakhoz, a nemzetközi politikai-katonai szervezetekhez (NATO, NYEU) való viszonyát meghatározó, a külső fegyveres agresszió és az alapvető belső veszélyek megelőzését és elhárítását szabályozó, valamint annak feltétel- és eszközrendszerét garantáló *védelmi politikai célokat, alapelveket követelményeket és stratégiát, továbbá az idegen fegyveres erők csapatainak az ország területén történő átvonulását, tartózkodását és működését meghatározó elveket (a védelmi politikai doktrínát);*
- b.) a fegyveres agresszióra, a védelmi helyzetre, a fegyveres erőre és a katonai védelemre vonatkozó elveket, követelményeket és stratégiát (a katonai doktrínát);
- c.) a honvédelem rendszerére, az ország honvédelmi felkészítésére és mozgósítására, valamint a *honvédelmi kötelezettségekre* vonatkozó elveket és követelményeket;
- d.) a szükséghelyzetre és a katasztrófhelyzetre – mint az alapvető belső veszélyhelyzetekre – vonatkozó, sajátos elveket és követelményeket (a belső védelmi doktrínát).

Az a., b., c., pontokban meghatározott, a fegyveres agresszióra és a védelmi helyzet feltétel- és eszközrendszerére vonatkozó nézet- és követelményrendszer a védelmi doktrínának az ország külső védelmét szabályozó, a *honvédelmi doktrína* tartalmát jelentő része.

Mindent egybevetve tehát: az ország védelmi doktrínája, az államnak az ország átfogó – külső és belső – védelmére vonatkozó azon legfontosabb védelmi politikai, katonai és más alapvető védelmi céljait, elveit, követelményeit és stratégiáját jelenti, melyekre az országvédelem feltétel- és eszközrendszere felépülhet és amelyeken működhet. Politikai tartalma – mint „állami akarat” – determinálja a védelmi doktrína többi területét. Alapvető részét a fegyveres agresszió elhárítását garantáló fegyveres erőre és a katonai védelemre vonatkozó, a *védelmi helyzet* állami ke-

zelését biztosító katonai rész (a katonai doktrína) alkotja. A belső *szükséghelyzet és a katasztrófa* helyzet jellege és tartalma, a „külső” védelmi helyzettől eltérő, *sajátos elveket és követelményeket igényel*, melyeket a honvédelmi rendszer nem katonai területeire és az ilyen helyzetekre vonatkozó doktrinális szabályozás biztosít.

Ilyen módon az ország védelmi doktrínája: *egyrészt* az államnak a fegyveres agresszióformák és az egyes „külső” védelmi helyzetek, *másrészt* az alapvető belső fegyveres és nem fegyveres veszélyek és veszélyhelyzetek (szükséghelyzet, katasztrófa helyzet) kezelését szavatoló védelmi politikai, katonai és más védelmi nézet- és követelményrendszerként értelmezhető. Ezen két doktrinális rész jellege és tartalma alapvetően különbözik egymástól, mint ahogy a külső fegyveres agresszióformák és védelmi helyzetek is lényegesen különböznek az alapvető belső veszélyektől és veszélyhelyzetektől, illetve állami kezelésük módjaitól. Az országvédelem egészét átfogó védelmi doktrína tehát korántsem jelent „egysíkú”, azonos jellegű helyzetekre vonatkozó nézet- és követelményrendszert. Ezért törvényes jogi megjelenítése is eltérő módon és formában – az alkotmányban, valamint védelmi alap- és ahhoz kapcsolódó más törvényekben – történhet.

A fegyveres agresszió és annak formái

Az ország biztonságát legsúlyosabb mértékben a lehetséges fegyveres agresszió veszélyezteti. Ebből következően a védelmi doktrinális modernizáció egyik kulcskérdése: az országot érhető fegyveres agresszió és megjelenési formáinak a korszerű meghatározása és doktrinális érvényesítése. A fegyveres agresszió fogalmát és tartalmát gyakran azonosítják a háborúval és nem vagy nem kellő mértékben vesznek tudomást az új típusú, a háborús szint alatti fegyveres agresszióformákról. Az olyan idejét múlt, a „konfliktusfolytonosság” fegyveres intenzitásához kötött helytelen nézet és gyakorlat sem ritka, amely a háborút a fegyveres konfliktus részeként, „nagy intenzitású konfliktusként” kezeli, figyelmen kívül hagyva a külső fegyveres konfliktus és a háború – mint a két alapvető agresszióforma – eltérő jellegét és tartalmát. De találkozhatunk olyan doktrinális szabályozással is, amikor a bűncselekményt jelentő külső fegyveres csoportok terrorcselekményét egybemossák a fegyveres agresszióval, ami pedig a védekezés eszközeinek nem kellő meghatározásához vezethet.

Az *agresszió kategóriája* általános köznap⁵, politikai, katonai, jogi, etiológiai, pszichológiai és más értelmezésben is használatos. A biztonsági és védelmi doktrinális szempontoknak a politikai-jogi és a katonai értelmezés szintézise felel meg a legjobban, döntő módon figyelembe véve az ENSZ Közgyűlésének 1974-ben hozott határozatát és a vonatkozó nemzetközi megállapodásokat.

Ennek megfelelően, biztonsági és honvédelmi doktrinális értelemben a *fegyveres agresszió: az állami szinten szervezett erőszak fegyveres megnyilvánulási formája, valamely államnak másik állam vagy államok függetlensége és területi épsége ellen irányuló, rendszerint fegyveres erővel megvalósuló támadó tevékenysége.*

Értelmezésével összefüggésben elsőként azt szükséges hangsúlyozni, hogy a fegyveres agresszió – lényegét tekintve – *állami szervezésben megvalósuló fegyveres erőszak*. Fegyveres agressziónak csak olyan fegyveres cselekmény tekinthető, amelyet

valamely állam másik állam vagy államok ellen szervez, meghatározott (politikai, gazdasági stb.) célok eléréséért. Közvetlenül az érintett állam függetlensége és területi épsége ellen irányul, idegen hatalom diktátumát, az ország vagy meghatározott részének megszállását vagy annektálását is magába foglalhatja. A fegyverek erejére épülő és azzal megvalósuló állami erőszak a *legsúlyosabb nemzetközi bűntett*, vele szemben a megtámadott állam jogos fegyveres önvédelmi tevékenységet fejthet ki, számára az mindenkor jogalapot jelent az ENSZ Biztonsági Tanácsához fordulni a szükséges segítségért.

Egy állam a fegyveres agressziót rendszerint a fegyveres erőivel (haderejével) követi el, kitűzött agressziós céljainak megfelelő alkalmazásával. Ilyen módon a haderő alkalmazásának formája és módja mindenkor az agressziós célok függvénye. Ebből következően a fegyveres agressziónak különböző megnyilvánulási formája lehet: kifejezésre juthat az idegen haderő részeinek más állam területén történő engedély nélküli tartózkodásától tűzcsapás, szelektív bombázás vagy kisebb fegyveres csoportok alkalmazásán át a fegyveres erők főerőivel végrehajtott átfogó támadásig.

Fegyveres agresszióra sor kerülhet minden olyan fegyveres cselekménnyel is, melyet az állam szervezésében és engedélyével, állami érdekből hajtanak végre. Így például agressziónak minősül az is, ha egy állam fegyveres csoportokat, bandákat, önkénteseket vagy zsoldosokat küld más államba fegyveres cselekmények végrehajtására. Ugyanakkor külön is hangsúlyozandó, hogy a *nem állami szervezésű külső fegyveres cselekmények nem agresszióknak, hanem terrorista bűncselekménynek tekintendők* és az adott állam büntetőjogszabályai szerint kezelendők. Az agresszióknak minősülő fegyveres cselekményekre pedig a vonatkozó nemzetközi hadijogi szerződések a meghatározóak.

A doktrinális modernizáció és az állam biztonsági és védelmi gyakorlata szempontjából jelentősége nemcsak az agresszió fogalmi tisztázásának van, hanem konkrét, alkalmazható formái meghatározásának is. Az agressziót jelentő fegyveres cselekményeket és a vonatkozó nemzetközi megállapodásokat figyelembe véve, a *fegyveres agresszióformák* a következők lehetnek:

- a.) valamely állam ellen fegyveres erőkkel (haderővel) végrehajtott, korlátozott célú vagy átfogó támadás, területének katonai megszállása, részeinek vagy egészének annektálása. A korlátozott célú katonai támadás, államok közötti *fegyveres konfliktus*⁶ eszkalálódása pedig *háborút* (korlátozott vagy általános) okozhat;
- b.) idegen állam területén meghatározott objektumok elleni légitámadás (bombázás) vagy bármilyen, *hadviselésre szolgáló fegyver harci alkalmazása*;
- c.) más állam államhatárainak – szárazföldön, légtérben vagy vízen történő – *katonai blokádja*;
- d.) *más állam fegyveres erőinek* – saját területen vagy azon kívül történő – *állami szervezésű fegyveres megtámadása*;
- e.) más állam területén tartózkodó idegen haderő által egy *harmadik állam ellen agressziós cselekmények* elkövetése;
- f.) állami szervezésben *külső fegyveres csoportok*, bandák, önkéntesek vagy zsoldosok küldése más államba fegyveres cselekmények végrehajtására.

A fegyveres agresszió és megnyilvánulási formáinak elvi tisztázását is figyelembe véve, célszerű meghatározni és minősíteni a Magyar Köztársaságot érhető alapvető külső fegyveres veszélyeket és veszélyformákat, különbséget téve az állami és nem

állami szervezésű fegyveres veszélyek és veszélyformák között. Reális és előrelátó számbavételük nélkül a védelmi doktrinális célok, elvek, követelmények és stratégiák alapjukat, így értelmüket is veszítik. Ezért a biztonsági és a honvédelmi *doktrinális modernizáció kulcskérdése az országot érhető fegyveres agresszióformák és a hatásukra kialakulható védelmi helyzetek megalapozott alkotmányi és törvényi meghatározása.*

A honvédelmi doktrinális modernizáció lehetséges iránya és megoldási módjai

A helyzetelemzések azt mutatják, hogy az új alkotmányalkotással hazánkban lezárul az állam biztonsági és védelmi nézetrendszere átalakításának „rendszerváltásos” időszaka, egyidejűleg kezdetét veszi annak reformokhoz kapcsolódó modernizációja. Korszerűsítése államunk fontos feladata, melyet a külső biztonsági körülmények várható módosulásán és az államvezetés integrációs stratégiáján túl, a lehetséges új alkotmány és – azzal összhangban – a honvédelmet szabályozó alapokmányok szükségszerű korrekciója, illetve újragondolása, valamint a honvédség módosuló reformja és fejlesztése indokol. Mivel a honvédelmi nézet- és követelményrendszert döntően az alkotmány és a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei szabályozzák, korszerűsége is mindenekelőtt ezen alapokmányok korszerűségének a függvénye. Ezért ma a *honvédelmi doktrinális modernizáció alapvetően a hatályos alkotmány külső biztonsági és honvédelmi stratégiai alapelveinek újraalkotását, majd arra épülve a részletezett honvédelmi célok, elvek, követelmények és stratégiák szükség szerinti korrekcióját, illetve kiegészítését jelenti*, melynek eredményeként egy új *honvédelmi doktrinális alapokmány* is megszülethet. Ilyen módon a modernizáció lehetséges irányát az új vagy a korszerűsített alkotmány jelöli ki, megoldási módját pedig döntően a honvédelmi alapelveket korszerűsítő vagy felváltó alapokmányoknak kell megválaszolni.

Az alkotmány honvédelemre vonatkozó korszerűsítésének ki kell terjednie:

- a.) az ország függetlenségét és területi épségét garantáló, az államnak a fegyveres agresszióhoz, a nemzetközi politikai-katonai integrációs szervezetekhez, a béketeremtő és békefenntartó műveletekhez való viszonyát szabályozó *honvédelmi politikai célok és alapelvek lényegének* (a honvédelmi stratégia) meghatározására;
- b.) az országot érhető fegyveres agresszióformák és a lehetséges védelmi helyzetek alapeseinek rögzítésére, valamint az azok állami kezelését biztosító – alkalmazandó – védelmi állapotok (megelőző védelmi és a rendkívüli állapot egyes fokozatainak) védelmi helyzetekhez adekvát rögzítésére;
- c.) a *Magyar Honvédség* státusának, rendeltetésének, állami irányításának, működtetésének és alkalmazásának, valamint a haderő csapatai határátlépésének a rögzítésére. Az idegen haderők csapatainak országhatáraink átlépését, az ország területén történő tartózkodását, működését és alkalmazását, illetve átvonulását szabályozó elvek és követelmények meghatározására;
- d.) a honvédelem rendszerét, az ország honvédelmi felkészítését és mozgósítását, valamint a honvédelmi kötelezettségeket szabályozó alkotmányi garanciák rögzítésére.

Az ilyen módon és tartalommal modernizált alkotmány az állam honvédelmi stratégiai alappillére, sarkköve lehet. Megfelelő kiinduláspontul és tartalmi keretül szolgálhat a honvédelmet részletesebben szabályozó doktrinális törvénykezéshez és a kormányprogramok megalkotásához, ezáltal a honvédség és a honvédelem rend-

szerének rendeltetésszerű és folyamatos működtetéséhez. Az országban kialakult védelmi helyzetekben, azok lehetséges alapeseteihez adekvát állami intézkedések megtételét és hatékony – a veszéllyel arányos – katonai védelmet garantálhat. Ma mindezek és más fontos honvédelmi modernizációs követelmények első fokozatban történő érvényre juttatása az újragondolt alkotmány felelőssége.

A honvédelmi doktrinális modernizáció másik – középszintű – területe a Magyar Köztársaság honvédelme alapelveinek (OGY) újragondolt, alkotmánnyal összhangban történő korszerűsítése, illetve új alapokmány megalkotása. Erre az alapidokumentum honvédelmi doktrinális rendszerben betöltött szerepének és ebből adódó rendeltetésének megfelelően kerülhet sor. Ez az alapokmány – megítélésünk szerint – arra hivatott, hogy közvetlenül az alkotmányra épülve, az ország részletezett honvédelmi doktrínájaként funkcionáljon. Vagyis arra, hogy az alkotmányban meghatározott és hosszabb időszakra szóló, az ország külső biztonságára és védelmére vonatkozó stratégiai célokat és alapelveket, konkrétabb honvédelmi célok, elvek, követelmények és stratégiák formájában részletezze, egyidejűleg megadva ezzel a célirányos honvédelmi törvények és jogrendszer kiépítésének alapjait. Külön is kiemelendő, hogy a részletezett honvédelmi doktrína rendeltetését törvénybe foglalva és doktrinális alaptörvényként funkcionálva töltheti be a legjobban. Mint ismert, a hatályos honvédelmi alapelvek hatékonyabb alkalmazhatóságát is jelentősen gátolja, hogy az nem törvény, hanem csak országgyűlési határozat. Ilyen módon ma országgyűlési határozat „determinálja” a honvédelmi törvényt, ezáltal azt szükségszerűen a honvédelmi alaptörvény rangjára emeli. Ez a körülmény pedig mintegy „megpuhítja” a honvédelmi alapidokumentumot, így szerepét és hatását óhatatlanul leértékeli a honvédelem-szervezés gyakorlatában.

A honvédelmi doktrinális modernizáció újragondolt alkotmányhoz kötése és részletesebb – középszintű – szabályozásának a honvédelmi alapelvek alapidokumentum korszerűsítésében vagy felváltásában történő meghatározása lehetséges megoldási módjának körvonalazását is jelenti. Mindazonáltal választhatók az alapidokumentum felváltásának más megoldási módjai, változatai is. A külső biztonsági és a honvédelmi rendszerünk várhatóan hosszabb távú strukturális átépítését is figyelembe véve, meggondolandó a két doktrinális alapokmány – a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvek – integrálása és biztonságpolitikai, valamint honvédelmi doktrinális törvénykénti hatályba helyezése. Ezzel a megoldással – közvetlenül az alkotmányra épülve – jól alkalmazható külső biztonságpolitikai és honvédelmi doktrína működhetne, egyidejűleg megoldva a doktrinális nézetek új felfogású strukturális modernizációját is.

A honvédelmi alapelvek felváltására egyesek önálló katonai doktrína – mint a honvédelmet szabályozó alapidokumentum – megalkotását is szükségesnek látják. E nézet szerint, ez az alapokmány – lényegét tekintve – a honvédelemre vonatkozó politikai és katonai nézet- és követelményrendszert tartalmazná, mégpedig olyan módon, hogy az magába foglalná a katonai célok elérésének feltételeire és az ország honvédelmi felkészítésére vonatkozó követelményeket is. A katonai doktrínaváltozat tartalmaként a politikai és a katonai „oldalt” jelöli meg, beleértve abba a katonai védelem feltételrendszerét és az ország honvédelmi felkészítését is. Valójában tehát e változat képviselői, a katonai doktrína fogalmába és tartalmába sűrítik a honvédelmi doktrínát.

Ezzel összefüggésben hangsúlyozandó, hogy az állam védelmi doktrinális struk-

túrájában helye lehet a katonai doktrínának is, de nem „kiterjeszkedő” tartalommal. A katonai doktrína csak a katonai szférára és feltételeire vonatkozhat. A katonainak nevezett doktrínának nem lehet „politikai oldala”. Ellenkező esetben azt állítanánk, mintha az állam biztonság- és honvédelmi politikája a katonai doktrína része lenne. A valóság éppen ellenkező: az állam védelmi akaratát kifejező politikai célok – alapelvek, követelmények és stratégia – determinálják a katonai doktrína tartalmát éppúgy, mint a honvédelem többi területét szabályozó elveket és követelményeket. Ilyen módon a katonai doktrínaváltozat – elvi követelményeket betartva – csak a katonai nézet- és követelményrendszer korszerűsítését jelenthetné, ugyanakkor hatékony alkalmazást garantálva a fegyveres erő és a katonai védelem gyakorlata számára. Ezt a megoldást választva azonban gondoskodni kellene a honvédelem többi területének külön szabályozásáról, ami szétaprózná a honvédelmi doktrinális nézetek egységes megjelenítését és alkalmazását.

Mindent egybevetve, az állam korszerűsített alkotmányra épülő doktrinális modernizációjának – figyelembe véve a honvédelmi doktrína rendeltetését és a vele szemben támasztott követelményeket – az alábbi főbb, korántsem kizárólagos megoldási változatai lehetnek:

- a.) a hatályos *honvédelmi alapelvek modernizációja*, annak szükség szerinti strukturális és tartalmi korszerűsítésével, a kialakult doktrinális rendszer átalakítása nélkül;
- b.) *új honvédelmi doktrinális alapokmány* megalkotása, a honvédelmi nézetek és követelmények átfogó strukturális és tartalmi megújításával;
- c.) *a biztonságpolitikai és a honvédelmi doktrinális nézetek és követelmények átfogó strukturális és tartalmi megújítása*, azok *egy alapokmányba* integrálásával;
- d.) a biztonság- és honvédelmi politikai doktrína, a katonai doktrína a honvédelem rendszerét és az ország mozgósítását szabályozó doktrína meghatározása *elkülönült okmányokban*.

A korszerűsítési változatok közül a doktrinális modernizációval szemben támasztott követelményeknek a b., és a c. változat felel meg a legjobban. Ugyanis a doktrinális átalakulás reformokhoz kapcsolódó minőségi időszaka átfogó strukturális és tartalmi megújítást is kikényszerít, aminek az ezt szavatoló – javasolt – változatok felelnek meg a legjobban. Mivel a hon védelme az országvédelem alapja, legfontosabb területe, indokolt, hogy a honvédelem átfogó szabályozása *A Magyar Köztársaság honvédelmének doktrínája* elnevezésű törvényben – mint alapokmányban – összegződjék.

A honvédelem korszerűsítése az állam honvédelmi nézeteinek szükség szerinti korrekcióját, időtálló részeinek átvételét és új elvekkel történő kiegészítését, ezáltal újragondolt, az új feltételeknek és körülményeknek megfelelő nézet- és követelményrendszer kialakítását indokolja. Kiemelten fontos területe a *honvédelmi politikai célok, alapelvek, követelmények korrekciója és a honvédelem politikai stratégiájának újragondolása*. Ehhez pedig – vitatottsága miatt is – célszerű tisztázni a honvédelmi politika stratégiájának fogalmát és tartalmát.

Mai értelmezésben a *honvédelem politikai stratégiája*: az állam honvédelmi politikai elgondolása az ország külső védelmének szavatolására. Magába foglalja: a külső biztonsági és a honvédelmi helyzetértékelésekből – mindenekelőtt a potenciális katonai

veszélyekből – levont politikai következtetéseket; az állam honvédelmi politikai céljait és alapelveit; valamint a honvédelem feltétel- és eszközrendszerére vonatkozó stratégiai követelményeket.

A honvédelem politikai stratégiája, az állam honvédelmi céljainak, valamint ezen célkitűzések elérését szolgáló alapelveknek és követelményeknek lényegét kifejező koncepcióként értelmezhető. Vagyis a politikai stratégia az állam honvédelmi politikáját (politikai doktrínáját) összegzi és sűríti egy stratégiai koncepcióba a honvédelem gyakorlata számára. Ez pedig csak úgy biztosítható, ha a stratégia tartalmi elemei determináló szerepkörrel és rendeltetéssel beépülnek az alkotmányba és a honvédelmet átfogóan szabályozó törvénybe, majd ezekkel összhangban a kormányprogramokba. Ezáltal az állam honvédelmi politikai stratégiája a honvédelem szabályozásának és szervezésének „iránytűje, vezérfonala” lesz, garantálva a honvédelmi célok megvalósítását.

Abban az esetben, ha az állam honvédelmi céljai módosulnak, az maga után vonja a honvédelmi politikai alapelvek és követelmények korrekcióját, ilyen módon a stratégia módosulását is. Erre ritkán, rendszerint az ország külső biztonsági és védelmi helyzetének lényeges változása esetén kerülhet sor. Ilyen változás lehet például: az országot érhető fegyveres agresszióformák és a lehetséges katonai védelem (védelmi hadműveletek) főirányának a módosulása, vagy az ország nemzetközi politikai-katonai szövetségbe történő belépése, illetve térségünkben valamely állammal vagy államokkal kialakított kapcsolatok jelentős, az ország biztonságát is érintő megváltozása. Országunk NATO-hoz – tervezett – csatlakoztatása tehát szükség-szerűen kikényszeríti az állam honvédelmi politikai és – általa determináltan – a katonai és más honvédelmi nézeteinek és követelményeinek a módosítását.

* * *

Összegezve megállapítható, hogy a Magyar Köztársaság védelmi doktrinális modernizációja időszerűvé vált állami feladat. Ehhez – elvi alapokra és gyakorlati tapasztalatokra épülő – szakmai vitákban célszerű tisztázni a korszerűsítést igénylő doktrinális célokat, elveket, követelményeket és stratégiát, valamint azok strukturális megjelenítésének módját. Ennek eredményeképpen célszerű, ha közvetlenül a korszerűsített alkotmányra épülő, A Magyar Köztársaság honvédelmi doktrínája elnevezésű törvényben – mint alapkormányban – összegzett honvédelmi doktrína fogalmazódik meg. Ilyen módon érvényre juthat az újragondolt alkotmányi biztonság- és honvédelmi stratégiai alapelvek, mint alappillérek meghatározottsága, a doktrinális nézet- és követelményrendszer összehangoltsága, az állami honvédelmi akarat és az országvédelmi érdekek. Az új honvédelmi alaptörvényre épülve kerülhet csak sor a honvédelmi törvény és más védelmi okmányok, tervek felülvizsgálatára és korrekciójára.

IRODALOMJEGYZÉK

A Magyar Köztársaság alkotmánya

A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei, országgyűlési határozat, 1993

A Magyar Köztársaság kormányának programja (1994–1998)

A fegyveres konfliktus és új alkotmányi doktrinális szabályozás időszerű kérdéseiről; Új Honvédségi Szemle 1995/2. sz.

Ajánlások a Magyar Köztársaság új alkotmánykoncepciójához a biztonságot és a honvédelmet érintően;
Új Honvédségi Szemle 1996/2. sz.

A Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló 1995. évi OGY határozat

A honvédelmi rendszer elvi alapjairól; Hadtudomány 1993

Nemzetbiztonsági Stratégiai Dokumentum (National Security Strategy Document); USA 1987

A hadsereg átalakítása béke, válság és háborús helyzetre; Military Review, 1992/4. sz.

Magyarország az új Európában. A kormány modernizációs programjának politikai koncepciója

JEGYZETEK

1. Ma számunkra *védelmi doktrinális alapokmányként* funkcionál: A Magyar Köztársaság alkotmánya, A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelvei (OGY), A honvédelemről szóló 1993. évi CX törvény. *Doktrinális okmányok:* a hatályos védelmi törvények, a Magyar Köztársaság kormányának programja (1994–1998), a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló 1995. évi országgyűlési határozat, továbbá az Országgyűlés által ratifikált – vonatkozó – hatályos nemzetközi szerződések.
2. Általános értelemben a *fegyveres erők:* állami irányítás és katonai szakmai vezetés alatt álló, az ország katonai védelmére hivatott, állománytáblákban rögzített katonai szervezetek összefoglaló elnevezése. Legfőbb kritériuma a haditevékenységeknek (a harc, a hadművelet és a hadászati művelet), mint a katonai védelem formáinak – önálló végrehajtására való képesség. *A Magyar Köztársaság fegyveres ereje a Magyar Honvédség,* melynek rendeltetése a haza katonai védelme. Esetünkben a fegyveres erők kategória tehát – helyesen – egyes számban és csak a honvédségre alkalmazható.
3. *A honvédelem rendszere:* az ország védelmi potenciáljának rendszerbe foglalt belső garanciaeszköze a rendkívüli helyzetek (védelmi helyzet, szükséghelyzet, katasztrófhelyzet) megelőzésére és elhárítására. Átfogja és szükség szerint aktivizálja a fegyveres erőt, a rendvédelmi szerveket, a gazdaságot, a lakosságot, az államvezetést és a közigazgatást. Védelmi elemei: a katonai védelem, a rendvédelem, a polgári védelem, a gazdasági védelem, a védelmi államvezetés és a védelmi közigazgatás.
4. Védelmi helyzet: a rendkívüli helyzetnek az a formája, amikor valamely idegen hatalom részéről a Magyar Köztársaság szuverenitását, területi sérthetetlenségét fegyveres fenyegetettség vagy fegyveres támadás éri, és hatására az országban fegyveres fenyegetettségi, illetve fegyveres veszélyhelyzet alakul ki.
5. Általános köznap értelemben az agresszió – latin szó – „az ellenséges, erőszakos, támadó vagy kihívó viselkedés, illetve cselekedet, mely az enyhe szóbeli kritikától egészen a tényleges fizikai támadásig terjedhet. Bármilyen dologra vagy személyre irányulhat, beleértve az agresszort saját magát is.” (Magyar Nagylexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993., 1. kötet 258. old.)
6. *A fegyveres konfliktus:* államok vagy nagyobb közösségek közötti érdekellentétek háborús szint alatti fegyveres megnyilvánulási formája, korlátozott társadalmi-politikai és gazdasági célokért, meghatározott térségben folytatott olyan konfrontáció, összeütközés, amelyet a fegyveres erők részének alkalmazása és sajátos harctevékenységek összessége jellemez. Önálló fegyveres konfliktusforma, amely a „háborús szint alatti ellenségeskedés” (Hostilities Short of War) felső szintjén, közvetlenül a háborús küszöbszint alatt található. A szemben álló felek háborús szint alatti fegyveres összeütközése, melyet érdekellentétben alapuló ellentétes célok determinálnak. Fegyveres (katonai) tartalma – a hadtudományi értelemben vett – harcászat keretei között marad, a harctevékenységek sajátosak lesznek és rendszerint a határ menti térségre korlátozódnak.

* * *

A szerző a katonai doktrínával kapcsolatos kérdésekkel – az itt leírtakkal összhangban – a következő számban megjelenő cikkében foglalkozik

Csabai Károly

A haderő modelljéhez igazodó hadkiegészítést!

A szerző a cikk első részében a hadkiegészítés rendszerének történetét tekinti át, bemutatva, hogy az miként igazodott a haderő mindenkori igényéhez, majd felvázolja a jelenlegi helyzetet. Az előzményekre alapozva és a haderő-átalakítás követelményét figyelembe véve részletesen tárgyalja a keret, a milic- és az önkéntes haderőhöz, mint választandó modellhez igazodó hadkiegészítés fontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseit.

A magyar honvédség hadkiegészítési rendszere fennállásának 150 éves története során sok változáson ment keresztül.

Hadkiegészítési rendszeren a fegyveres erők (a honvédség és a határőrség) hadkiegészítésével kapcsolatos módok, fajták, formák, szervezetek és rendszabályok összességét értjük.

A hadkiegészítés módját a mindenkor érvényben levő haderőrendszer határozza meg, amely rögzíti, hogy a haderő személyi szükségleteit az állam az általános hadkötelezettség, az önkéntesség elve alapján vagy a kettő kombinációjával biztosítja békében, illetve mozgósítás esetén.

A hadkiegészítés formája többféle lehet. Pl. általános, mindenkire egyformán kötelező érvényű hadkötelezettség, differenciált (pl. a nőket nem terhelő vagy korlátozottan érintő) hadkötelezettség. A hadkiegészítés ágain az egyes biztosítási feladatok teljesítésére irányuló tevékenységet értjük, vagyis a személyi, a technikai, az ingatlan, a szolgáltatás stb. biztosítást. Az állampolgárok katonai szolgálatra való felkészítésével, bevonultatásával, katonai szolgálataival és a honvédelmi (gazdasági és anyagi) szolgáltatási kötelezettségeikkel összefüggő feladatokat a hadkiegészítési szervek végzik.

A hadkötelezettség alapvető elvei és rendszabályai a törvényekben (honvédelmi törvényben) és más jogszabályokban kerülnek szabályozásra.

Jelen cikkben a hadkiegészítési tevékenység történeti áttekintésére, jelenlegi helyzetének bemutatására és a keret, a milic és az önkéntes jellegű haderő modellhez igazodó hadkiegészítési rendszer továbbfejlesztésére vonatkozó ajánlások megfogalmazására teszek kísérletet.

A hadkiegészítési tevékenység történeti áttekintése

A honvédség 1848. május 16-án önkéntes haderőként (a 14 honvédszászlóaljjal) alakult meg és csak a kényszer (a Jellasics támadás) hatására tért át az 1848 augusztusában elfogadott XXXIII. törvény alapján – szeptember elején – az általános hadkötelezettségre. Így volt ez később is pl. az első világháború befejezése után 1918 őszén, 1919 tavaszán majd a trianoni békeszerződés aláírása után a honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény alapján. Sőt így volt ez 1945 tavaszán a demokratikus honvédség megalakítására kibocsátott toborzási felhívás kiadásakor is.

Minden esetben csak a külső körülmények hatására vagy a haderő jelentős mérvű fejlesztése miatt tért tehát át a honvédség az önkéntesség elvéről az általános hadkötelezettség elvére. Viszont az általános hadkötelezettség bevezetése tette lehetővé minden esetben a kis létszámú önkéntes haderő olyan mérvű felfejlesztését, amely biztosította a honvédség háborús, haditevékenységi feladatokra való alkalmassá tételét. Így vált lehetővé 1849-ben a közel 150 ezer fős, 1919-ben a közel 60 ezer fős, 1944-ben a több mint 900 ezer fős, 1945 tavaszán a több mint 40 ezer, 1952-ben pedig több mint 200 ezer fős honvédség létrehozása.

A honvédség hadkiegészítési módjainak tanulmányozása azt is mutatja, hogy az általános hadkötelezettségre való áttérés után a katonai személyi állomány a hivatásos, a továbbszolgáló és a hadkötelezettség alapján biztosított sor- és tartalékos állományból tevődött össze. A tervezett haderőreformra vonatkozó elgondolások ismeretében prognosztizálható, hogy a honvédség személyi összetétele még huzamos ideig ilyen vegyes összetételű lesz, ezen hadkiegészítési rendszer továbbfejlesztése tehát feltétlenül szükséges.

A hadkiegészítés módja tekintetében a történelmileg kialakult gyakorlat alapján *különbség van a béke-, illetve a háborús szükségletek biztosítása terén.* Ennek megfelelően:

- a haderő személyi szükségleteinek kielégítésével kapcsolatos tevékenységet békében békekiegészítésnek,
- a haderő háborús személyi szükségletének biztosításával kapcsolatos tevékenységet pedig mozgósításnak nevezik.

Vannak olyan haderők, amelyekben a békekiegészítést a katonai igazgatási tevékenység részének, a mozgósítási tevékenységet pedig a hadműveleti tevékenység részének tartják. Így volt ez Magyarországon is 1950-ig, amikor a békekiegészítési feladatokat legfelső szinten a HM személyügyi szerve, a mozgósítási feladatokat pedig egy vezérkari szerv végezte.

A két tevékenység szerves kapcsolata – szerintem – szükségessé teszi azok egységes rendszerként való felfogását és a haderő valamennyi szintjén az egységes irányítást. Ezt indokolja többek között az is, hogy:

- a háborús (mozgósított) haderő megalakításának feltételeit már békében kell előkészíteni, amelyet csak a békekiegészítés bázisán lehet végrehajtani;
- a mozgósított haderő nagyságát a békehaderő nagysága alapvetően befolyásolja. Elmúltak azok az idők, amikor szinte minden hadkötelest be lehetett vonultatni mozgósítás esetén (pl. az első világháborúban). Azóta a mozgósításkor behívható állomány nagysága csökkenő tendenciát mutat. Míg pl. 1944-ben Magyarország akkori területéről közel egymillió tartalékos vonult

be, és ez a lakosság 7,1 %-át tette ki, addig már az 1950-es évek elején sem terveztek 400 ezer főnél (ez a lakosság kb. 4%-át tette ki) több személyt bevonultatni. Ez a szám a mai körülmények között a nemzetközi tapasztalatok alapján aligha lehet több a békében élő haderő létszámának 2–3-szorosánál;

- végül a béke- és mozgósítási tevékenység számos eltérés ellenére több közös vonást is mutat, amely így egységes rendszerben jobban érvényesíthető (pl. a katonai alkalmasság elbírálása, bevonultatás, személyi nyilvántartás stb.).

A hadkötelezettség formája szintén jelentős változásokon ment keresztül. Bár a hadkötelezettség bevezetésekor a törvényhozók már az 1848. évi XXXIII. törvénycikkben célul tűzték ki a hadkötelezettség általánossá tételét, mégis igen sok kivételt eszközöltek. Így pl.: a hadkötelezettség csak a férfiakra terjedt ki és a hadköteles kor a 21. életévtől a 45. életévig tartott. Ezek a kivételek az általános hadkötelezettség 1868-ban történt bevezetésekor továbbra is fennmaradtak, sőt újabbakkal egészültek ki:

- felmentést kaptak a katonai szolgálat teljesítése alól a családjukat eltartó földbirtokosok;
- a tanítók, a papok és az orvosok rövidebb ideig teljesítettek szolgálatot.

Ezek a korlátozások érvényesültek bizonyos módosításokkal az Osztrák–Magyar Monarchia, majd később a Horthy-hadseregben is.

A második világháborúban alkalmaztak első ízben olyan diszkriminációt, hogy a zsidó származású és a munkásmozgalomban részt vevő fiatalok nem katonai szervezetekben, hanem ún. munkaszolgálatos szervezetekben teljesítettek kiegészítő jellegű feladatokat. A demokratikus honvédség megszervezésekor ezeket a korlátozásokat részben megszüntették, részben újakkal egészítették ki. Így pl.:

- 1946–1950 között a szűkös költségvetési lehetőségek miatt (kis létszámú hadsereg, 1946-ban 20 ezer fős) a fiatalok csak igen kis számát kötelezték katonai szolgálatteljesítésre;
- 1950-ben az MDP Központi Vezetőségének döntése alapján az akkor osztályidegennek tekintett fiatalok nem teljesíthettek katonai szolgálatot, kezdetben pénzbeli megváltásra, később pedig munkaszolgálat teljesítésére kötelezték őket.

A hadkiegészítés ágai többfajta hadkiegészítési tevékenységet ölelnek fel. A személyi hadkiegészítés a tiszti, a tiszthelyettesi, a legénységi és a polgári állomány biztosítására oszlik.

A tanulmány témájának megfelelően a továbbiakban a személyi hadkiegészítés témaköréből a legénységi állomány, a technikai eszköz biztosítás témaköréből pedig a nemzetgazdaságból történő igénybevétel néhány kérdésével kívánunk foglalkozni.

A hadkötelezettség alapvető kérdéseit (kire terjed ki, mennyi a hadköteles kor, a katonai szolgálatteljesítés időtartama stb.) a honvédség fennállása alatt többségében törvény, egyes esetekben ennek hiányában kormányrendelet szabályozta. *A hadköteles kor és a katonai szolgálat teljesítésének időtartama a közel másfélszáz év alatt az alábbiak szerint változott:*

A szabályozás éve	Jogszabály	A hadköteles kor (től–ig)	A katonai szolgálat teljesítési kötelezettség (év)	
			sorkatonai szolgálat	tartalékos szolgálat
1848	XXXIII. tv.	20–50	4	***
1868	XLI. tc.	20–42	2	12 éven át 2–3 hétig
1890	V. tc.	21–42	2	2–3 hétig
1912	XXXI. tc.	21–50 (1914-től 18–55)	2	10 éven át összesen 14 hétig
1921	XLIX. tc.	20–	12*	***
1939	II. tc.	18–60	3**	összesen 20 hétig
1947	6453/1947 HM rend.	***	1	***
1951	012/1951 HM parancs		hv., őrv.–2 tiz.-től feljebb 3	***
1960	IV. tv.	18–50	legfeljebb 3	45 éves korig összesen 24 hónap
1976	I. tv.	18–55	2	összesen 12 hónap
1980	V. tv.	18–50	1,5	összesen 12 hónap
1989	XXII. tv.	18–50	1	összesen 10 hónap
1993	CX. tv.	17–50	1	összesen 4 hónap

Megjegyzés:

* – önként jelentkezés alapján vállalt szolgálat

** – a valóságban 2 év után tartósan szabadságolták az állományt

*** – nem volt szabályozva

A hadkiegészítés szervezetét részben a honvédség katonai igazgatási (hadkiegészítési) szervei: a vezérkar hadkiegészítési szerve, a középszintű katonai szervek és a katonai szervezet hadkiegészítési szolgálata, valamint a területi katonai igazgatási szerv – a megyei (fővárosi) hadkiegészítési parancsnokságok képezik.

A hadkiegészítés szervezete Magyarországon az 1867. évi kiegyezés után alakult ki. Kezdetben század-, majd zászlóalj-kiegészítő őrmesterek, majd ezredkiegészítő tisztek, és 1912-től járási, városi kiegészítő parancsnokságok formájában. Ezek egészen 1955-ig működtek, amikor létrehozták a hadkiegészítő parancsnokságok kétszintű rendszerét, amely szerint a végrehajtási feladatokat a járási (városi), az irányítási feladatokat pedig a megyei (fővárosi) hadkiegészítési parancsnokságok végezték. A járási hivatalok megszüntetésével a hadkiegészítés rendszere egyszintűvé vált, jelenleg ezt a feladatot a megyei (fővárosi) parancsnokságok végzik.

A hadkiegészítési feladatokban jelentős munkát végeznek a védelmi igazgatás szervei (védelmi bizottságok), a megyei (fővárosi) közigazgatási hivatalok és az önkormányzatoknál a polgármesterek, jegyzők stb. Ezek szerepe időszakonként változott. 1950-ig pl. ezek végezték katonák részvételével a sorozást. Ma ők működnek közre.

A hadkiegészítési feladatokban közreműködnek más szervek is. Például a technikai eszközöket előállító, a különböző szolgáltatásokat teljesítő gazdálkodó szervezetek, a mozgósítás végrehajtásában közreműködő rendőri erők, postai szervek stb.

A hadkiegészítési rendszer jelenlegi helyzete

A hadkiegészítési rendszer jelenlegi helyzetének áttekintését célszerű a rendszer főbb elemeinek vizsgálatával végrehajtani.

A fegyveres erők személyi szükségleteinek biztosítása felöleli azok teljes katonai (tiszt, tiszthelyettesi, légénységi) és polgári személyi állománnyal való biztosítását.

A katonai személyi állomány biztosítása 1945 óta az ún. vegyes hadkiegészítés módja szerint történik: a tiszt állományt szinte teljes egészében, a tiszthelyettesi állományt zömében, a légénységi állományt pedig csak igen kis részben biztosítják önként jelentkezés alapján; tiszthelyettesi állomány egy része és a légénységi állomány szinte teljes egészében az általános hadkötelezettség alapján kerül biztosításra.

A jelenlegi gyakorlat szerint a hivatásos tiszt és tiszthelyettesi és szerződéses légénységi állomány hadkiegészítési feladatait a honvédség személyügyi szervei végzik. Ugyanakkor a sorkatonai szolgálatot teljesítő tiszthelyettesi és légénységi állomány, valamint a tartalékos tiszthelyettesi és zászlósi állomány biztosítását a hadkiegészítési szervek végzik.

A személyi biztosítás ilyen megosztása több problémát vet fel a személyi nyilvántartásban, a mozgósítás személyi biztosításában, a hadkiegészítő parancsnokságok két szerv általi irányításában. Ez a gyakorlat eltér a magyar honvédség 1950 utáni gyakorlatától és a nemzetközi tapasztalatoktól is, amely szerint a haderő teljes személyi biztosítását egyetlen katonai szerv (szolgálat) végzi. Még inkább indokoltá teszi a jelenlegi gyakorlat felülvizsgálatát az, hogy távlatilag egyre inkább előtérbe kerül a szerződéses légénységi állomány alkalmazása.

A fegyveres erők katonai személyi állománnyal való biztosítása jelenleg az alkotmány 70/4. §-ában meghatározott általános hadkötelezettség alapján az 1993. évi CX. (honvédelmi) törvény 45. §-ában foglaltak szerint történik.

a) *A békekiegészítési feladatokat az állomány jellegétől függően:*

- a hivatásos, szerződéses (továbbbszolgáló) és katonai tanintézetek hallgatói állománya vonatkozásában a honvédség és határőrség személyügyi szervei;
- a hadköteles állomány vonatkozásában pedig a fegyveres erők hadkiegészítési szervei az önkormányzatok segítségével végzik.

A hadköteles állomány (évente mintegy ötvenezer újonc és 15–20 ezer tartalékos) behívásában a következő szervek vesznek részt:

- a honvédezerkar szervezési és hadkiegészítési csoportfőnöksége, amely a behívási kereteket adja meg;
- a megyei (fővárosi) hadkiegészítési parancsnokságok a behívással kapcsolatos végrehajtási feladatokat (nyilvántartásba vétel, sorozás, behívás, csapatoknak történő átadás, szolgálatteljesítés nyilvántartása stb.) végzik;
- a jegyzők közreműködnek a sorkötelesek sorozásában, és a családtagjaikkal kapcsolatos szociális feladatokat látják el.

A békekiegészítés jelenlegi rendszere a több évtizedes tapasztalatok alapján kialakultnak tekinthető, és képes a fegyveres erőket megfelelő sor- és tartalékos állománnyal feltölteni. Esetenként problémát okoz az egyes katonai szakképzettségekhez szükséges polgári szakképzettségű fiatalok biztosítása. Hasonló problémát jelent sorozáskor azoknak a fiataloknak a kiszűrése, akik katonai szolgálatuk alatt jellemi vagy más fogyatékoságuk miatt rendkívüli események okozóivá válhatnak. Gondot okoz egyes esetekben a fiatalok egyre romló egészségi állapota, melynek következtében a katonai szolgálatra alkalmatlanok aránya fokozatosan növekszik, és eléri a 30–35%-ot. Jelenleg még nem számottevő probléma a katonai szervezetek sorállomány-szükségletének biztosításában a szolgálatot megtagadók és a polgári szolgálatot vállalók aránya, (1,5–2,0%), azonban a külföldi tapasztalatok alapján (ahol egyes országokban ezek aránya 25–30%-ot is elér) távlatilag problémát jelenthet a személyi biztosítás zökkenőmentes végrehajtása. Ez is indokoltá teszi többek között a sorállomány minél nagyobb arányú felváltását szerződéses katonákkal. Ez az arány jelenleg mintegy 2%, melyet célszerű a külföldi tapasztalatok alapján a legénységi állomány 40–50%-ára növelni.

b) *A fegyveres erők háborús személyi szükségletének kielégítése* (mozgósítása) a Hvt. előírásai alapján alapvetően tartalékos hadkötelesek bevonultatásával történik:

- békében gyakorlatokra a kormány által jóváhagyott éves terv alapján a fegyveres erők parancsnokai által kiadott intézkedések szerint;
- fegyveres erők mozgósítása esetén a kormány döntése alapján a honvédelmi miniszter és a belügyminiszter rendelete (utasítása) szerint.

A mozgósítási feladatok tervezését, előkészítését és ellenőrzését a honvédezőkar szervezési és hadkiegészítési csoportfőnöksége végzi.

A fegyveres erők mozgósítási feladatainak végrehajtásában közreműködnek:

- a megyei (fővárosi) hadkiegészítési parancsnokságok, amelyek békében előkészítik, a mozgósítás elrendelése után pedig eljuttatják – a polgári szervek bevonásával – a tartalékosok behívó- és a polgári technikai eszközök előállítási parancsait;
- a rendőrkapitányságok részt vesznek a mozgósítási-riasztási feladatok önkormányzati szerveknek történő eljuttatásában és a mozgósítás rendőrségi biztosításában;
- a polgármesterek és a jegyzők – postai szervek bevonásával – végzik a behívási és előállítási parancsok kézbesítését, közreműködnek a tartalékosok gyülekeztetésében és a kijelölt katonai szervekhez való szállításában;
- a polgári technikai eszközök előállítását végző és más szolgáltatásokat teljesítő polgári szervek közreműködnek egyes mozgósítási feladatok végrehajtásában;
- a katonai és határőrszervezetek közül a középszintű vezető szervek részt vesznek a mozgósítási feladatok eljuttatásában, végrehajtásának irányításában és ellenőrzésében, a katonai és határőrszervezetek pedig végrehajtják a bevonult tartalékosok és a polgári technikai eszközök átvételét, a bevonult személyi állomány felszerelését, beosztásba helyezését, ki- és átképzését, valamint összekovácsolását.

A mozgósítás fenti rendszere kialakultnak tekinthető, és alapvetően biztosítja a

fegyveres erők mozgósítási szükségleteinek kielégítését. A jelenlegi mozgósítási rendszerben az alábbi problémák tapasztalhatók:

- a háborús és békehadrend aránya meghaladja a nyugat-európai 1:2–3-as arányt, amely a mozgósítási feladatok végrehajtását jelentősen gátolhatja;
- a hosszabb készenlétű csapatokhoz a tartalékosok rövid idő alatti bevonultatása zsúfoltságot és káoszt okozhat;
- a háborús hadrendben szereplő, békében nem élő csapatok mozgósítása nincs kellően előkészítve és nem látszik megnyugtató módon végrehajthatónak;
- a csapatok, a hadkiegészítő parancsnokságok és a védelmi bizottságok valamint a közigazgatási hivatalok tevékenységének összehangolása terén viszonylag kevés tapasztalat áll rendelkezésre.

A fegyveres erők jelenlegi hadkiegészítési tevékenységének vizsgálata azt mutatja, hogy a haderőre háruló hadkiegészítési feladatok megnyugtató módon történő végrehajtása érdekében szükséges a jelenlegi hadkiegészítési rendszert a haderőreform keretében kiválasztott haderőszervezési modellel összhangban továbbfejleszteni, illetve átalakítani.

A hadkiegészítési rendszer továbbfejlesztésének lehetőségei

A honvédség reformjára hozott döntés függvényében a kialakítandó haderő rendszer típusának megfelelően kell a hadkiegészítési rendszert is továbbfejleszteni. Ezzel összhangban:

- az általános hadkötelezettségen alapuló mostani, keretrendszerű haderő fenntartásáig – a jelenlegi hadkiegészítési rendszert kell továbbfejleszteni;
- az általános hadkötelezettségen alapuló milicrendszerű haderőre áttérés esetén a jelenlegi hadkiegészítési rendszert gyökeresen át kell alakítani;
- az önkéntes haderőre való áttérés esetén pedig teljesen új hadkiegészítési rendszert kell kialakítani.

1) A jelenlegi hadkiegészítési rendszer továbbfejlesztése

A békekiegészítés terén annak érdekében, hogy ki lehessen elégíteni a fegyveres erők légénységi állományú béke szükségletét, számos rendszabályt célszerű alkalmazni. Ezek közé tartozhat:

- a szerződéses légénységi állomány arányának fokozatos növelése. Létszámukat a honvédségnél a jelenlegi 2 ezer főről (2%-ról) 10–15 év alatt legalább a csökkentett (50 ezer fős) létszám 20–30%-ára (10–15 ezer főre) célszerű növelni;
- a sorkatonai szükséglet differenciált meghatározása érdekében a katonai szervezeteknél az állománytáblában célszerű rögzíteni, hogy az egyes sorkatonai beosztásokat milyen alkalmassági fokkal rendelkező személyekkel lehet betölteni. Ez a módszer a katonai szolgálatra alkalmatlanok jelenlegi nagy arányát (25–30%) is csökkenthetné, ezáltal növelhetővé válna a katonai szolgálatra behívhatók aránya;
- a nem katonai feladatok ellátását és a felkészültséget nem igénylő katonai beosztások sorkatonákkal való feltöltésének megszüntetése (szakácsok, pin-

- cérek, nem haditechnikai eszközkezelők stb.). Ezeket a feladatokat első ütemben honvédségi közalkalmazottakkal, később esetleg teljes egészében polgári szervezetekkel célszerű elvégeztetni;
- tovább kell pontosítani (esetleg szigorítani) a katonai szolgálat alól felmentettek és szolgálathalasztásban részesülők körét;
 - a sorkatonai szolgálat elviselhetővé tétele érdekében célszerű növelni a sorkatonák illetményét és juttatásait, érdekvédelmüket pedig a nemzetközi normák fokozatos érvényesítésével kell biztosítani.

A háborús hadkiegészítés (mozgósítás) személyi szükségleteinek biztosítása terén valamennyi állománycsoportra érvényes elveket kell alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi gyakorlattól eltérően a tiszti, a zászlósi, a tiszthelyettesi és a legénységi biztosítást az egységessé váló hadkiegészítési szolgálat tervezné és szervezné. A hadkiegészítési parancsnokságok, illetve a katonai szervezetek a biztosítási feladatokat ennek az egységes szervnek az irányításával hajtánák végre.

A mozgósítás személyi biztosítása érdekében javasolt intézkedések:

- az állandó készenlétű csapatok már békében legyenek teljesen feltöltöttek, hadrafoghatók, így mozgósítási szükségleteik kielégítésével nem kell foglalkozni;
- a békében élő, mozgósításkor hadiszervezetre áttérő csapatok mozgósításkor ikreződjének, vagyis állományuk 50%-át adják át az általuk megalakítandó új katonai szervezeteknek;
- a csak háború (mozgósítás) esetén megalakításra kerülő katonai (őr, kiszolgáló, logisztikai, területvédelmi stb.) szervezetek megalakítását két változat szerint célszerű előkészíteni. Az egyik változat szerint békében előkészítő törzzsel rendelkeznének, amely végrehajtáná a mozgósítást, a másik változat szerint a mozgósításukat más, békében élő csapatok vagy a megyei hadkiegészítő parancsnokságok hajtánák végre;
- a mozgósítás személyi és technikai biztosításánál alapelveként célszerű meghatározni, hogy minden katonai szervezet saját maga képezze ki személyi állományát és önállóan, a hadkiegészítő parancsnokság koordinációja mellett hajtsa végre a tartalékos állomány és a nemzetgazdasági technikai eszközök lebiztosítását és bevonultatását. Ez a módszer feleslegessé tenné a nagyszámú katonai és polgári erő és eszköz bevonását, valamint a kézbesítési és gyülekeztetési rendszer alkalmazását.

A hadkiegészítési feladatokban részt vevő szervezetek struktúrájában javasolt változtatások:

- a jelenlegi megosztott személyi biztosítást (hivatásos, szerződéses, hadköteles, polgári állomány) ellátó feladatokat egységes hadkiegészítő szervezet végezze az MHP szintjétől kezdődően a katonai szervezetekig bezárólag. Ez lehet más (pl. személyügyi) szervezet is. Ebben az esetben a nemzetgazdasági technikai eszközök, ingatlanok stb. biztosítását célszerű más (pl. a logisztikai) szerveknek átadni;
- a szerződéses katonák arányának növelése érdekében meg kell kezdeni a katonai toborzóhivatalnak és országos hálózatának kiépítését vagy a hadkiegészítési parancsnokságok alkalmassá tételét e feladatra;

- a települések védelmi igazgatási szerveit célszerű mentesíteni a kézbesítési, gyülekeztetési és szállítási feladatok alól, és csak a legszükségesebb mértékben kell azokat a hadkiegészítési feladatokba bevonni.

2) A milicjellegű haderőhöz igazodó hadkiegészítési rendszerről

A milichaderő hadkiegészítésének lényege az, hogy a hadkötelezettség minden férfit egyformán terhel, akik kötelesek kivenni részüket békében a kiképzésből, háború esetén a fegyveres szolgálatból. A mozgósított haderő kerete él csak békében (Svájcban ez pl. 5%-ot tesz ki). Ez a keret adja az állandó készenléti katonai szervezeteket, végzi az újoncok sorkatonai kiképzését és a több százezer tartalékos kétévenkénti 3 hetes továbbképzését. Ez tárolja és készíti elő a haditechnikai eszközök és anyagok katonai szervezeteknek való kiadását.

A milicrendszerű haderő hadkiegészítési tevékenysége is feloszlik béke- és háborús (mozgósítási) tevékenységre.

A békekiegészítés keretében végre kell hajtani az újoncok sorkatonai szolgálatra (3–4 hónapos kiképzésre), valamint a tartalékosok továbbképzésre való behívását.

A katonai szolgálatra való behívást a katonai igazgatási szervek a helyi önkormányzatok segítségével hajtják végre. A katonai szervezetek végzik a bevonulók átvételét, ellátják őket a szükséges felszereléssel és intézik a katonai beosztásba való helyezéseket.

A békekiegészítési feladatok állandó és óriási megterhelést jelentenek a hadkiegészítési feladatokkal foglalkozó katonai szervek számára, mivel:

- az újoncok bevonultatására évente 3–4 alkalommal;
- a tartalékosok bevonultatására pedig általában havonta kerül sor.

Ezeket a feladatokat a hadkiegészítő szervek csak abban az esetben tudják végrehajtani, ha személyi állományuk folyamatos munkát végez. A tevékenység nagyságára a svájci haderő szolgáltató példát, ahol egy kiadvány szerint évente a haderőben egymillió fő/kiképzési napot teljesítenek. Ezt a feladatot 750 tiszt és 1000 altiszt hajtja végre.

A hadkiegészítési feladatok volumenét jelentősen csökkenti az, hogy a bevonuló katonákat csak egy ízben, újoncbevonuláskor kell ruházattal és egyéni felszerelési tárgyakkal ellátni, mert ezt követően a ruházat, a felszerelés náluk marad, tartalékos katonai szolgálatra való behívásuk alkalmával katonai ruházatban vonulnak be, és egyéni felszerelési tárgyaikat magukkal hozzák.

Ugyanakkor rendkívül bonyolultnak látszik a haditechnikai eszközök folyamatos karbantartása és kiadásuk megszervezése mozgósítás esetén. Úgy tűnik, erre a feladatra a svájci haderő példáját követve külön személyi, lehetőleg polgári állományt célszerű biztosítani.

A mozgósítási feladatok végrehajtása hasonló a keretrendszerű haderők mozgósítási feladataihoz. Az eltérések az alábbiakban foglalhatók össze:

- a mozgósítandó haderő létszáma elérheti a békehaderő létszámának tízszeresét is.
- mozgósításkor az adott katonai szervezetek mozgósítási személyi állománya – a kétévenkénti összekovácsolási gyakorlatok eredményeként – a tervezett hadibeosztásba a riasztást követően önállóan vonul be;

- a bevonuló tartalékosok és alegységek felszerelésére csak minimális időt kell fordítani, mivel csupán a kollektív fegyverzetet és a haditechnikai eszközöket kell átvenniük a mozgósítási bázisoktól;
- a bevonuló tartalékosok a háborús feladataikat ismerik, az alegységek összekovácsolására minimális időt kell fordítani.

Jelentős problémát okozhat viszont a különböző szintű parancsnokságok és törzsek személyi állományának összekovácsolása, főleg a hadműveleti tervező-szervező-irányító tevékenység elsajátítása. Ezt a nehézséget a svájci haderőben békében a tisztí állomány nagyobb mérvű igénybevételével oldják meg, illetve igyekeznek megoldani. Ez azt jelenti, hogy míg a svájci légénységi állomány hadköteles korban 42 éves korig mintegy 300 nap időtartamban teljesít katonai szolgálatot, addig a hadnagyok kb. 700, a tábornokok 52 éves korukig 1300 szolgálati napot teljesítenek.

A hadkiegészítési szervek struktúrája jelentős mértékben eltér a keretrendszerű haderő hadkiegészítési szervezetétől. Az eltérés elsősorban a hadkiegészítési szervezetek állandó leterheltségében (ez a behívásokra tervezett tartalékosok igen nagy létszámából következik) nyilvánul meg. Ezzel összhangban a milicrendszerű haderő egyik legfontosabb szervezete a hadkiegészítési szolgálat. Ugyanakkor jelentős szerep hárul a nemzetgazdasági technikai eszközöket biztosító polgári szervezetekre, mert az ő biztosítási tevékenységük milyenségén múlik adott esetben többek között a haderő mozgékonyasága és ellátása stb.

A milicrendszerű haderő hadkiegészítési feladatai elsősorban a mozgósítási (kiképzési) bázisokra alapozódnak, ezáltal kisebb feladatok hárulnak a gyakorlatozon vagy mozgósítás esetén megalakuló katonai szervezetekre. A kiképzőbázisok hadkiegészítési állománya végzi a nagy létszámú tartalékos állomány ellenőrzését is.

3) Az önkéntes haderő hadkiegészítési rendszere

Az önkéntes haderő hadkiegészítési rendszere teljes egészében eltér a keretrendszerű haderő hadkiegészítési rendszerétől, mert mind a béke-, mind a háborús kiegészítés kizárólag az önkéntes jelentkezés elvére épül.

A békekiegészítés fő feladata a tisztí és a tiszthelyettesi állomány, valamint a teljes légénységi állomány önkéntes alapon való biztosítása. A kellő létszámú és a katonai szolgálatot önként vállaló légénységi állomány biztosítása érdekében számos, a jelenlegitől eltérő intézkedést kell foganatosítani. Ilyenek lehetnek:

- Az önkéntes légénységi állomány szolgálati, élet- és munkarendjének oly módon való kialakítása, amely vonzóvá teszi a katonai szolgálat vállalását.
- Az önkéntes légénységi állomány kiképzésének oly módon való megszervezése, amely szerint az önkéntes katonák az alapkiképzést és a szakkiképzést a kiképzőbázison kapják meg, és csak azt követően kerülnek az állandó készenléti katonai szervezetek állományába. Ennek előfeltétele az önkéntes haderő katonai struktúrájának új módon való átszervezése, amely szerint a haderő állandó készenléti, teljesen feltöltött harcoló katonai szervezetekből, és kiképzést végző szervezetekből (bázisokból), valamint mozgósítást előkészítő szervezetekből álljon.
- Az önkéntes katonák egyéni és kötelékkiképzését olyan színvonalon kell végrehajtani, amely biztosítja a rájuk háruló bonyolult harc- és más felada-

- tok magas szintű végrehajtását, a fegyverzet és a haditechnikai eszközök mesteri kezelését. Ez új eljárást igényel a jelentkezők katonai pályára való alkalmasságának elbírálásában és a szolgálat folyamán a feladatok teljesítésének folyamatos, állandó ellenőrzésében. Ez képezi alapját az önkéntes állomány előrehaladásának rendfokozatban és beosztásban, lehetőséget nyújtva a magasabb (tiszthelyettesi és tiszti) állománycsoportba való kerülésnek – a megfelelő iskolai és képzettségi követelmények teljesítésének függvényében.
- Az önkéntes legénységi állomány számára lehetővé kell tenni a megerőltető katonai feladatok teljesítése után a teljes szellemi és fizikai regenerálást. Ez utóbbi a jelenleginél magasabb szintű elhelyezési, művelődési és szórakozási stb. feltételek megteremtését igényli.
 - Az önkéntes legénységi állomány illetményét olyan összegben kell meghatározni, amely kedvező irányban változtatja meg az önkéntes katonai pálya társadalmi megítélését, és elősegíti a nagyszámú önként jelentkezőből az arra legalkalmasabbak kiválasztását. Ez az összeg a külföldi tapasztalatok alapján az országos átlagkeresettel azonos (jelenleg 33 ezer forint) lehet. Természetesen ha ezt az összeget vesszük illetményalapnak, akkor a tiszti és a tiszthelyettesi illetményt ezzel arányosan növelni kell. A nemzetközi gyakorlat szerint pl. tiszthelyettesek illetménye a szerződéses katonák illetményét másfél-kétszeresen, a tiszteké háromszorosan, a tábornokoké négy- és ötszörösen haladja meg. Nem véletlen, hogy az illetményrendszer finansziális igénye okozza a legnagyobb problémát az önkéntes haderőre való áttérés során.
 - Önkéntes legénységi állomány folyamatos frissítése szükségessé teszi az önkéntes katonai szolgálat vonzóbbá tételét. Ez elérhető egyrészt a szolgálati élet- és munkakörülmények javításával, kellő színvonalú illetmény és más juttatások biztosításával, másrészt a polgári életbe való visszatérést elősegítő szakképzettség megszerzésének lehetővé tételével a katonai szolgálat alatt, és végül a leszereléskor olyan összegű végkielégítés folyósításával, ami elősegíti a polgári egzisztencia megteremtését. Mindez vonzóvá teheti a leszerelő önkéntes számára, hogy önkéntes tartalékos katonai szolgálatot vállaljon, amely egyben az önkéntes haderő mozgósításának alapját is képezheti.
 - Az önkéntesek toborzását célszerű az erre a célra szervezett, de szinte teljes egészében polgári személyekből álló katonai toborzószervekre hárítani, amelyek a jelenlegi hadkiegészítési parancsnokságok mintájára behálózna az egész országot, és a toborzás mellett gyakorlatokon vagy mozgósítás esetén a tartalékosok bevonultatásában is közreműködnének.
 - Az önkéntes haderő teljes személyi biztosítását célszerű egy szervezetre bízni, amely végezné a tiszti, a tiszthelyettesei, a legénységi és a polgári személyügyek intézését is. Ez a hadkiegészítési szervezet hierarchikusan épülne fel a HM-től a katonai szervezetekig bezárólag, és összhangban állna a NATO-országok haderőinek hadkiegészítési (személyügyi) rendszerével.

A háborús hadkiegészítési (mozgósítás) rendszere teljes egészében eltér a hadkötelezettségre épülő keretrendszerű haderő hadkiegészítési (mozgósítási) rendszerétől, mert a békében szolgálatot teljesítő önkéntes haderő személyi állományán kívül csak a tartalékos szolgálatot önként vállalkozókra és a háborúban a hadiszolgálatra önként jelentkezőkre

épülhet. Ez a körülmény alapvetően befolyásolja a mozgósítható haderő nagyságát, mely a nemzetközi tapasztalatok alapján nem haladhatja meg a békehaderő létszámának másfél-kétszeresét.

Tekintettel arra, hogy önkéntes, tartalékos és háborús szolgálatot zömében csak a békében önkéntes katonai szolgálatot teljesítő személyek vállalhatnak, az erre a rendszerre való áttérés csak hosszabb idő (kb. 10 év) után hajtható végre. Addig a külföldi tapasztalatok alapján fenn kell tartani mozgósítás (háború) esetére az általános hadkötelezettséget.

Az önkéntes haderő mozgósítási személyi szükségleteinek biztosítására a következő állomány vehető igénybe:

- a békében önkéntes katonai szolgálatot teljesítő, leszerelt állomány katonai szolgálatra alkalmas része. Ez a külföldi tapasztalatok alapján az önkéntes jelentkezés figyelembevételével a leszerelt állománynak mintegy fele;
- a békében önkéntes katonai szolgálatot teljesítő, nyugállományba helyezett, de katonai szolgálatra alkalmas tiszti és tiszthelyettesi állomány a jelenlegi hadköteles kor felső határáig (50 éves korig). Az erre vonatkozó törvényi felhatalmazás esetén ezek bevonulását külföldi tapasztalatok alapján (pl. USA-haderő) a honvédelmi miniszter is elrendelheti;
- a különböző hazafias ifjúsági szervezetekben (pl. nemzetőr, polgárőr stb.) önkéntes katonai kiképzést folytató állomány és a mozgósítás kihirdetésekor önként jelentkező kiképzetlen állomány, melyet rövidített idejű katonai alap- és szakkiképzésben kell részesíteni. Ez történhet háborús toborzási felhívás alapján is;
- az önkéntes haderő hadiszervezetre történő átállításához szükséges, főleg a nemzetgazdaságban üzemeltetett technikai eszközöket szintén célszerű teljes egészében szerződés vagy önkéntes felajánlás alapján igénybe venni. Csak rendkívül súlyos katonai vagy szükséghelyzetben célszerű ezen eszközök kötelező, térítéses vagy térítés nélküli előállítását elrendelni.

Az önkéntes haderő háborús hadkiegészítési feladatait a békében már működő hadkiegészítési szervek és a polgári közigazgatás mozgósítási feladatokban közreműködő szervei végzik. Tekintettel arra, hogy a személyi állomány és a technikai eszközök egy része háború esetén is önkéntesség alapján kerül biztosításra igen nagy jelentőségű a katonai szervezetek és a védelmi igazgatási szervek új típusú együttműködési rendszerének kialakítása. Ez elsősorban abban az esetben rendkívüli jelentőségű, ha egy elhúzódó válság vagy háború esetén az önként jelentkezés lehetőségei kimerültek és az Országgyűlés kénytelen bevezetni az általános hadkötelezettséget, miként az a második világháború alatt az USA-ban és Nagy-Britanniában történt. Ebben az esetben a hadkiegészítés rendszere a jelenlegi hadkiegészítési rendszer szerint kerülhet átalakításra.

*

A téma további vizsgálatának szükségességét hangsúlyozva, a megoldást előbbre vivő feladatok az alábbiakban összegezhetők:

1) A Magyar Honvédség hadkiegészítési rendszerét (amely a honvédség és a határőrség hadkiegészítési biztosítását végzi) a folyamatban lévő haderőreform ke-

retében, a kialakítandó haderőrendszer függvényeként célszerű továbbfejleszteni, illetve átalakítani.

2) Az Országgyűlés 1995. június 30-i határozata előírja, hogy az általános hadkötelezettség fenntartása mellett folytatni kell a jelenlegi, sorozáson alapuló, reguláris rendszer átalakítását az önkéntes és sorozott haderő rendszerére. Ebből következik, hogy:

- a szerződéses katonák arányát fokozatosan 20–30%-ra kellene növelni, melynek eredményeként az önkéntes állomány aránya (a hivatásos tisztekkel és tiszthelyettesekkel együtt) a jelenlegi 25%-ról 50–55%-ra növekedne;
- a milicjellegű hadkiegészítési rendszert célszerű a területvédelmi (honvédelmi) csapatoknál alkalmazni;
- távlatban, a kedvező külpolitikai feltételek és a nemzetgazdaság helyzetének kedvező irányú változása esetén 2015 körül az 50 ezer főnyi honvédséggel lehetőség nyílik az önkéntes haderőre való áttérésre.

3) A hadkiegészítési tevékenység továbbfejlesztésére célszerű a haderőreform keretében – azzal szoros összhangban – egy, erre a célra kijelölt külön munkacsoporttal javaslatot, ajánlást kidolgoztatni.

4) A hadkiegészítési tevékenység fejlesztésével kapcsolatos elgondolás kidolgozásával egyidejűleg célszerű előkészíteni a hadkötelezettséget szabályozó jogszabályok (alkotmány, honvédelmi törvény, más jogszabályok) módosítását is az érintett tárcákkal együttműködésben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Az Országgyűlés 88/1995. (VII. 6.) határozata.
2. Csabai Károly–Móricz Lajos: Az önkéntes haderő létrehozásának lehetőségei Magyarországon; (427 és 504) 1993. sz. OKTK tanulmány.
3. Csabai Károly–Móricz Lajos: A Magyar Honvédség szervezeti változásai 1848–1990 között; SVKI Védelmi füzetek 5. szám 1992.
4. Lezzi Bruno: „Arme 95” – A szellemi reformfolyamat lendületben tartása; Neue Zürcher Zeitung 1994. novemberi melléklete.

Kőszegvári Tibor

Az amerikai szárazföldi haderő reformja és tanulságai

A bipoláris világrend felbomlását és a világháború veszélyének jelentős csökkenését követően mind Keleten, mind Nyugaton megkezdődött és még ma is tart a fegyveres erők reformja, melynek alapvető célja a kisebb és olcsóbb, de a kor új kihívásainak jobban megfelelő haderő létrehozása. Az 1990 novemberében Párizsban megkötött CFE-szerződés végrehajtása olyan folyamatot indított meg, amely elsősorban a fegyveres erők fegyverzetének (harcokocsik, páncélozott harcjárművek, tüzérési eszközök, harci repülőgépek és fegyveres vagy támadóhelikopterek) mennyiségi csökkentését irányozta elő, majd a Helsinkiben 1992 nyarán aláírt kiegészítő megállapodással a fegyveres erők létszámát is jelentősen korlátozták. Ezek a csökkentések és korlátozások csak a NATO- és a volt VSZ-tagállamokra vonatkoztak, hatásuk azonban messze túlment ezeken és ma – néhány agresszív tervet szövegető közel-keleti és afrikai államon kívül – világszerte tapasztalható jelenség a fegyveres erők radikális átalakítása és reformja. A szerző bemutatja az USA szárazföldi haderejének – már több éve tartó – reformját, majd a Magyar Honvédség átalakításához fűz néhány gondolatot.

Az USA szárazföldi haderejének átalakítása.

A Force XXI., a 21. század hadereje¹

A hidegháború korszakának lezáródásával együtt vetődött fel annak igénye, hogy az amerikai fegyveres erőket radikális reformnak kell alávetni. A Szovjetunió és a Varsói Szerződés hatalmas erejű és tömegű fegyveres erőinek felbomlása fölöslegessé tette a Nyugat biztonsági készenléti rendszerének további fenntartását, amelynek alapját az Egyesült Államok és a NATO fegyveres erői képezték. Megkezdődött az amerikai csapatok visszavonása a tengerentúli támaszpontokról, köztük Európából is, ahol még a 80-as évek elején is több mint 300 ezer amerikai katona állomásozott. Ezek létszáma jelenleg kb. 100 ezer fő.

Az amerikai fegyveres erők reformjára az európai nagy háború és a világháború veszélyének megszűnése (vagy legalább radikális csökkenése) gyakorolta a legnagyobb hatást. Ezt szem előtt tartva, az amerikai nemzetbiztonsági és katonai szakértők ugyanakkor felhívták a figyelmet: nem lehet figyelmen kívül hagyni azokat az új veszélyeket és kihívásokat, amelyek egyre fokozódó gyakorisággal és romboló hatással jelennek meg a nemzetközi szintén. Az amerikai szakértők ezek közé sorolják a ter-

rorizmust, a nemzetközi bűnözést, a fegyver- és kábítószer-kereskedelmet, a stratégiai nyersanyagforrások és szállítási útvonalak kihasználásának akadályozását; továbbá az etnikai, a vallási és a gazdasági ellentétek fokozódását, amelyek egyes földrajzi térségekben fegyveres konfliktusokhoz vezethetnek; valamint néhány agresszív politikát folytató államvezetésnek azon törekvéseit, amelyek a tömegpusztító fegyverek és azok bevetéséhez szükséges hordozóeszközök (elsősorban ballisztikus rakéták) beszerzésére irányulnak.

A felsorolt veszélyek és kihívások mellett nem hagyhatók figyelmen kívül a természeti katasztrófák sem, amelyek hatalmas területeken, jelentős nagyságú embertömegek létét veszélyeztethetik. Ezen tömegek mentése és humanitárius segítséggel támogatása is a fontos feladatok közé tartozik.

Mindezeket figyelembe véve folyik a fegyveres erők átalakítása, melynek egyik nagyon fontos területe a fegyveres erők alkalmazásával kapcsolatos elvi kérdések tisztázása és az alkalmazás doktrinális és stratégiai elveinek kidolgozása.

Az erőfelfejlesztés elve

Az Egyesült Államok vezető politikai személyeinek és törvényalkotó szerveinek (elsősorban az elnöknek, a szenátusnak és a képviselőháznak) döntései a fegyveres erők struktúrájára, feladataira és alkalmazására vonatkozóan a *nemzetbiztonsági stratégiában* (National Security Strategy) jelennek meg konkrét megfogalmazásban. Ezt követően a teljes fegyveres erőre, majd az egyes haderőnemekre vonatkozóan kidolgozzák a *nemzeti katonai stratégiát és a haderőnemi doktrínát*, amelyek a haderőnemek szabályzataiban kerülnek nyilvánosságra. A szárazföldi haderő doktrínáját az FM 100–5 jelzésű szabályzat² tartalmazza, amelyet 8–10 évenként adnak ki a doktrína változásainak függvényében.

A szárazföldi haderő doktrínájában nagy figyelmet fordítanak a világ erőviszonyainak változásaira és a közelmúltban lefolyt konfliktusok és háborúk tapasztalataira. Így például az 1982-ben kiadott FM 100–5 szabályzatban megfogalmazott doktrinális elvek a „légi–földi ütközetről”* (angolul: Airland Battle) a szovjet és a VSZ fegyveres erők elleni sikeres hadműveleteket kívánták megalapozni a szárazföldi haderő és a légierő szoros együttműködésében mért nagy mélységű és nagy erejű csapásokkal. A „légi–földi ütközet” elvének kidolgozásában a NATO és a VSZ katonai erőinek összevetésén kívül felhasználták a közel-keleti háborúk tapasztalatait is.

Az 1993-ban nyilvánosságra hozott szárazföldi haderő doktrínája az erőfelfejlesztés** (angolul: Force Projection) elvére épül. A doktrína kidolgozói erősen támaszkodtak az 1989. decemberi panamai konfliktus és az 1991. évi Öböl-háború tapasztalataira, valamint arra, hogy a hidegháború véget ért, s nem kell számolni egy nagy háborúval. E doktrína alapján az előretolt védelem hadászati elgondolását – amely szerint a fegyveres erők nagyobb része a feltételezett hadműveleti térségben (a háborús színtereken) állomásozott – felváltotta az erőfelfejlesztés elve, melynek értelmében a zömében honi területen állomásozó fegyveres erőket (mind az aktív, mind a tartalék egységeket) készítik fel a világ bármely térségében lehetséges be-

* A 80-as években használták a „légi–földi hadművelet” fogalmat is.

** Elfogadható az „erő kivetítése” kifejezés is!

vetésekre. Ezek a bevetések irányulhatnak mind háborús hadműveletek, mind nem háborús műveletek végrehajtására.

Az FM 100-5 szabályzat így határozza meg az erőfejlesztés lényegét: „....Az erőfejlesztés a gyors riasztási, mozgósítási és bevetési képesség a világ bármely részén folytatott hadműveletekre. Az erőfejlesztés szempontjából kulcsfontosságú a nemzet azon képessége, hogy egész nemzeti erejével vagy annak egy részével cselekedjen válságok idején, így biztosítva az elrettentést és a regionális stabilitást. Az erőfejlesztés az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági és nemzeti katonai stratégiájának központi eleme.* A szárazföldi haderő, mint az összhaderőnemi együttes része, az erőfejlesztéssel járul hozzá ehhez a stratégiához. Az erőfejlesztés az egész szárazföldi haderő, annak aktív és tartalékos, az USA területén vagy külföldön állomásozó részeire egyaránt vonatkozik, beleértve a polgári szervek általi támogatást is...”³

A szabályzat részletesen ismerteti az 1989 decemberében a Panamai Köztársaság területén végrehajtott Igazságos Ügy és az 1990-91-ben a Közel-Keleten végrehajtott Sivatagi Pajzs, majd Sivatagi Vihar fedőnevű hadműveletek előkészítésének és sikeres teljesítésének fontosabb részleteit, mint az erőfejlesztési hadművelet iskolapéldáit.

Az Igazságos Ügy hadművelet folyamán 1989 decemberében, a Panamai Köztársaságban kialakult konfliktus rendezése céljából – amely konfliktus veszélyeztette az Egyesült Államok nemzeti érdekeit, mindenekelőtt sok amerikai állampolgár életét és a Panama-csatorna szabad használatát – nagyon rövid idő alatt mintegy 7000 fős összhaderőnemi alkalmi harccsoportot vetettek be az USA honi területéről panamai erők és objektumok ellen. 1989. december 19-én az esti órákban az USA fegyveres erői Déli Parancsnokságának vezetésével légideszant, különleges hadviselési, ranger, tengerészgyalogos- és harci repülőalakulatok indultak bevetésre Panama irányába s ezek az erők 20-án hajnalban 26 helyen egyidejű csapást mértek az Amerika-ellenes erőkre, melyek rövid idő alatt beszüntették az ellenállást.

1990- ben a Sivatagi Pajzs keretében, Kuvait iraki fegyveres erőkkel történt augusztus 2-i lerohanását követően, az USA fegyveres erőinek Központi Parancsnoksága az elnöktől augusztus 7-én kapott utasítás után azonnal megkezdte a felkészülést az erőfejlesztő hadműveletekre. Ezek célja Szaúd-Arábia védelme, Kuvait felszabadítása és az iraki fegyveres erők szétverése volt. Az első amerikai alegység a riasztást követően 31 óra múlva megérkezett Szaúd-Arábia területére. Ezeknek az erőknek az volt a feladatuk, hogy megakadályozzák az iraki támadást Szaúd-Arábia ellen, valamint hogy megfelelő feltételeket teremtsenek a beérkező amerikai és szövetséges főerők számára. Az ezt követő hat hónap alatt – 1991. februárig – több mint 300 ezer amerikai katonát csoportosítottak át az USA-ból és Európából szaúd-arábiai területekre. Az átszállításokra felhasznált repülőgépek és hajók megterhelését növelte az a hatalmas tömegű anyag és technika, amely hat hónapos hadműveleti tevékenységet biztosított a támadásra készülő erők számára. Hogy némi fogalmunk legyen a felhalmozott anyagi készletek nagyságáról, példaként

* Az erőfejlesztés elvének doktrinális tételkénti elfogadását és részletes kidolgozását az Egyesült Államok Kongresszusában 1986-ban elfogadott Goldwater-Nichols törvény alapozta meg.

*Az USA szárazföldi haderejének
fejlődési szakaszai*

1989-ig a hidegháború hadserege

- az előretolt alkalmazás stratégiája,
- pontosan meghatározott feladatok,
- 20. századi technológia,
- hosszú távú tervezés lehetősége.

1994: Az erőfelfejlesztő hadsereg

- az erőfelfejlesztés stratégiája,
- széles körű feladatok,
- változatosság (alkalmazkodás),
- 21. századi technológia,
- rövidebb távú tervezési lehetőség,
- korlátozott erőforrások.

2010: FORCE XXI.

- 21. századi technológia,
- információkra alapozott, rugalmas alkalmazás,
- a szárazföldi erők dominanciája,
- megnövelt pusztítóképesség és készenlét,
- megosztott felelősség.

említhető egy amerikai hadosztály üzemanyag-fogyasztása, mely a védelmi harc periódusában napi 345 000 gallon (1 567 300 liter) dízelolaj és 50 000 gallon (227 200 liter) repülőbenzin volt, míg a négynapos támadó hadművelet során az üzemanyag-fogyasztás 2,4 millió gallonra (9 086 000 liter) emelkedett.⁴

A Sivatagi Vihar fedőnévvel 1991. január–februárban végrehajtott (légi, tengeri és szárazföldi erők részvételével) kombinált hadműveletek sikere igazolta, hogy az erőfelfejlesztés doktrinális elve helyes, és a közeljövőben is ez képezi az Egyesült Államok katonai stratégiájának központi elemét.

Ezt elismerve és betartva, az amerikai katonai szakértők – a politikai vezetés és az egyesített vezérkar jóváhagyásával – megkezdték a jövő fegyveres erejének struktúrájával és feladataival kapcsolatos kutatásokat és kísérleteket. A jövő katonai kihívásainak megfelelő szárazföldi haderőt elnevezték FORCE XXI-nek, ami 21. századi erőnek fordítható.

A FORCE XXI-gyel kapcsolatos munkálatok célja az, hogy 2010-re olyan szárazföldi haderőt alakítsanak ki, amely a rendkívül gyorsan változó és előre ki nem számítható nemzetközi helyzetben is alkalmas lesz „... akaratát rákényszeríteni azokra, akik ellenünk harcolnak, elrettenteni azo-

kat, akik érdekeink ellen kívánnak cselekedni, megnyugtatni szövetségeseinket az előretolt jelenléttel és a békeműveletekkel, amelyeket a világ stabilitása és az emberiség jobbléte érdekében hajtunk végre. És végül, az amerikaiak számíthassanak a szárazföldi haderő támogatására otthon is...”⁵

A szakértők a jövő század amerikai fegyveres erejének kialakítását sajátos kihívásnak fogják fel, amelynek alapvető rendeltetése „...a lehetséges háború természetének (jellegének) megváltoztatása még azelőtt, hogy ez a háború kirobbanna...” Ebből következtethető az, hogy e század fegyveres erejét az Amerikai Egyesült Államokban elsősorban nem a háború megrovására, hanem annak elhárítására képes és alkalmas erőként kívánják kialakítani.

Ezen álláspont elfogadását széles körű elemző- és kutatómunka előzte meg, amely tevékenységet a politikai és a katonai elit támogatta. T. D. West, a szárazföldi haderő minisztere és G. R. Sullivan tábornok, a szárazföldi haderő vezérkari főnöke

közösen értékelve a fegyveres erők történelmét, kijelentik, hogy minden, a haderőkben végbement változást meg kell előznie olyan *intellektuális légkör kialakulásának*, amely támogatja a szükséges változást. Ha ez a feltétel létrejön, akkor a változások végbemennek a doktrinális elvekben, a szervezeti struktúrában és a fegyveres küzdelem eszközeiben.

Az amerikai szakértők szerint az USA fegyveres erőiben meglévő intellektuális atmoszféra elősegítette a doktrinális változásokat (elfogadták az erőfelfejlesztés elvét), és most az a feladat, hogy végrehajtsák azokat a gyakorlatokat és kísérleteket, amelyek során kialakítják a 21. századi szervezeti struktúrákat és létrehozzák a megfelelő harceszközöket, és eljárásokat.

A haderő korszerűsítése céljából folytatott kutatások során számos, figyelemre méltó megállapítást tettek a kutató szakemberek. Különös *gondossággal tanulmányozták a lehetséges veszélyeket* és az Egyesült Államokkal szembeni kihívásokat, valamint az ezekből eredő konfliktusokat. Kimutatták, hogy a közeljövőben olyan veszélyekkel és kihívásokkal kell számolni, melyeket ma még nem lehet pontosan körvonalazni. Számos olyan ország van a világban, amelyek az Irakéhoz hasonló agresszív tervekét kovácsolnak. Ezek veszélyeztetik mind az Egyesült Államok stratégiai érdekeit, mind szövetségeseit. Egyes régiókban egymást fenyegető államok léteznek. Mindezek mellett terroristacsoportok, kábítószer-kereskedő szervezetek, szélsőséges fegyveres csoportok léteznek, amelyek nemritkán korszerű fegyverek beszerzésére törekszenek és potenciális fenyegetést jelentenek az Egyesült Államok nemzeti érdekeire. James Woolsey, a CIA igazgatója mondotta napjaink veszélyeiről és kihívásairól: „...Sikerült megölni a nagy sárkányt. Most azonban olyan őserdőben élünk, amelyben félelmetes sokaságú mérges kígyó van... Ezenkívül könnyebb volt a nagy sárkány szemmel tartása is...”

Mindebből következik az, hogy a 21. század fegyveres erőinek, köztük a *szárazföldi haderőnek is meg kell felelnie a gyorsan változó világgal együtt járó veszélyeknek és kihívásoknak*. Ezért kell reformálni és korszerűsíteni az Egyesült Államok szárazföldi haderejét.

A szakértők hangsúlyozzák, hogy erre a reformra hatást gyakorol a nagy háború valószínűségének csökkenése és ebből fakadóan a fegyveres erők költségvetésének és létszámának korlátozása is. Mégis úgy vélik: *a legnagyobb hatást a képességek minőségi ugrása gyakorolja a jövő szárazföldi erejének, a FORCE XXI.-nek a ki fejlesztésére.*

A haderő minősége és az információ

A megnövekedett minőség mindenekelőtt az információfelhasználásban jut kifejezésre. Az információs és digitális technológiák felhasználása a hadműveleti rendszerekben, a szervezetekben és azok elemeiben nagyságrenddel növeli a szárazföldi erők harci lehetőségeit, képességeit.

A 21. századi technológiák a 21. századi követelményeknek megfelelő katonákat követelnek. *Csak az intelligens, tökéletesen egészséges, magasan motivált, művelt és jól kiképzett katona tudja megfelelő hatásfokkal kezelni a jövő század harci technikáját.* Ezért a FORCE XXI. legfontosabb eleme a jól felkészített és a rábízott eszközöket tökéle-

tesen működtető ember, a katona. A 21. századi szárazföldi erő rendelkezésére álló elektronikai felszerelések az összeköttetés olyan gyorsaságát és pontosságát biztosítják, amely a mainál többszörösre növeli a szervezetek (alakulatok) reagálásának hatékonyságát a helyzet változásaira. E kapcsolat gyorsasága és precizitása jelentősen növeli a pusztítóerőt, a túlélőképességet, az ütemet, az alkalmazkodóképességet stb. – vagyis jobb és hatékonyabb szárazföldi erőt eredményez.

A FORCE XXI. előkészítésével kapcsolatos tevékenység már a 90-es évtized elején* megkezdődött. A végrehajtandó feladatokat egy tervben** fogalmazták meg. A terv lényegét azok a kísérletek képezik, amelyek rendeltetése a jövő szárazföldi erőivel kapcsolatos strukturális következtetések és ajánlások kiművelése.

A tervbe három átfogó és egymással szoros kölcsönhatásban lévő célt (angolul: effort = törekvést) fogalmaztak meg a terv kidolgozói.

Az első és legfontosabb cél a szárazföldi haderő hadművelleti (harcos) erőinek átalakítása. Ebben részt vesznek a szárazföldi haderő vezető törzsei és parancsnokságai, de a tevékenységek közvetlen irányítása és összehangolása a szárazföldi haderő kiképzési és doktrinális parancsnokságának (angol rövidítéssel: TRADOC) a feladata.

A tervben előírt második cél a hadművelleti (harcos) erők növelését és támogatását segítő szervezetek és módszerek átalakítására irányul. Ebben is részt vesznek a vezető törzsek és parancsnokságok, míg a végrehajtásért a vezérkari főnök hadművelleti és tervezőhelyettese (angolul: Deputy Chief of Staff for Operations and Plans) felel.

A harmadik cél az információs technológiák felhasználására irányul, különös tekintettel a digitális összeköttetés (híradás) hardver- és szoftverigényeire. Ezeket a feladatokat a szárazföldi haderő digitalizálási hivatalának igazgatója (angolul: Director of the Army Digitalization Office) irányítja. A felsorolt célok elérésének részletes programját külön okmányok rögzítik. Ezekben pontosan kidolgozták a kitűzött célok érdekében végrehajtandó részfeladatokat. A részfeladatokat három fázisra bontva kívánják megvalósítani:

□ Az első fázisban 1997 első felére *kialakítják azt a dandárnagyságú kísérleti szervezetet*, amely véleményük és elképzelésük szerint minden vonatkozásban megfelel a 21. századi követelményeknek. Az új dandárstruktúra kialakításának legfontosabb területe a legkorszerűbb digitális eszközök széles körű felhasználása az információfeldolgozás és -továbbítás folyamatában. A digitális technológia a feladatok jobb teljesítése érdekében az egyes katonától a dandárparancsnokig mindenki rendelkezésére áll.

A kísérleti dandár szervezetét egy könnyű gyalogzászlóalj, egy gépesített zászlóalj, egy harckocsizászlóalj, egy repülőosztág (alkalmi harccsoport), valamint harci támogató- és harci ellátóegységek képezik. Ezzel a szervezettel egy sor kísérleti gyakorlatot hajtanak végre (1994 és 1997 között), melyek során a digitális technológia széles körű alkalmazásával kidolgozzák az alegységek harcászátát, az egyes feladatok végrehajtásának új eszközeit és módszereit. Mindez arra irányul, hogy növekedjék a dandár harci pusztítóképessége, túlélőképessége és tevékenységének üteme.

* 1992-ben kezdődtek el a FORCE XXI. érdekében folytatott kísérleti gyakorlatok.

** A terv eredeti megnevezése: FORCE XXI. Campaign Plan

1997 nyarán a kísérleti és kutatómunka súlypontja a hadosztályra tevődik át, de ez nem jelenti a dandárszervezet elhanyagolását, amellyel kapcsolatos fejlesztési tevékenységek tovább folytatódnak az ezredfordulóig.

□ A második fázisban a *hadosztály nagyságú szervezet kialakítása képezi a fő feladatot*. A megnövelt harcképességű, a 21. század követelményeinek megfelelő hadosztály kialakításához felhasználják a dandárszervezettel kapcsolatos kutatások és kísérletek tapasztalatait és eredményeit. Ezekre támaszkodva hajtják végre terepen, valós feltételek mellett a csapatgyakorlatokat, valamint szimulációs eszközökkel, jól felszerelt laboratóriumokban azokat a hadijátékokat, amelyek során létrehozzák a hadosztály harci erejét jobban irányító és felhasználó törzsek és parancsnokságok új szervezetét.

A terepen végrehajtott gyakorlatok során nagy figyelmet fordítanak az egyes, a dandárkísérleteknél még végleges eredményt nem adó harcászati eljárásoknak előerővel végrehajtott kísérleti próbáira és bemutatógyakorlataira.

A hadosztályszint kifejlesztésének egyik fontos állomása lesz az 1997-ben tervezett törzsgyakorlat, amelyen kipróbálják és ellenőrzik az átalakítás első fázisában elért eredményeket.

□ A harmadik fázisban *kerül sor a hadtest struktúrájának, felszerelésének és alkalmazási elveinek kidolgozására*. Az ezekkel kapcsolatos kísérletek zömét szimulációs technikák és módszerek alkalmazásával, hadijátékokon hajtják végre, majd az itt elért eredményeket a szárazföldi haderő vezérkara által szervezett hadtest-csapatgyakorlaton ellenőrzik. Mind a szimulációs hadijátékokon, mind a csapatgyakorlaton széleskörűen alkalmazzák a legkorszerűbb információs eszközöket annak érdekében, hogy a hadtest hadművelési lehetőségeinek legcélszerűbb és legeredményesebb változatait próbálhassák ki. A hadtestfázisra is jellemző lesz az, amit a második fázissal kapcsolatban már leírtam, vagyis: nem tekintik befejezettnek az alacsonyabb szintű szervezetekkel kapcsolatos fejlesztési kísérleteket és azokat mindaddig folytatják, amíg végzik a FORCE XXI.-gyel kapcsolatos kutatásokat.

A három fázisban tervezett kutatási feladatok végső célja olyan szárazföldi haderő létrehozása, amely teljesen digitalizált és kész arra, hogy az információs technológia alkalmazásával minden, az Egyesült Államok nemzeti érdekeit fenyegető veszélyt elhárítson. Ez a haderő rendelkezni fog a 21. század követelményeinek megfelelő doktrínával, harcászati elvekkel, eljárásokkal és harceszközökkel.

Milyen következtetések vonhatók le és milyen javaslatok adódnak számunkra az Egyesült Államok szárazföldi haderejének fejlesztését és átalakítását célzó, FORCE XXI. elnevezésű programból?

1. A haderőreformot (vagy átalakítást) *meg kell előznie a törvényhozók (az országgyűlési képviselők) széles körű, nyílt és szakértői véleményekre támaszkodó vitájának*, melynek alapján döntenek a reform (vagy átalakítás) fontos kérdéseiben.
2. A haderőreform csak a törvényhozó testület, az országgyűlési képviselők egyetértésével és támogatásával valósulhat meg. *Szükséges, hogy az országgyűlési képviselők megismerjék a honvédelem alapvető elméleti területeit, a haderőfejlesztés és -korszerűsítés előkészítésének és végrehajtásának főbb problémáit*. Ez az ismerkedés megtörténhetne a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen szervezett tanfolyamokon való részvétel során.

3. A haderő-átalakítás nagyon fontos területe a *gondosan szervezett kutatás, a szellemi atmoszféra kialakítása, támogatása és eredményeinek felhasználása.*
4. A szükséges és a haderőreformot jótékonyan segítő szellemi atmoszféra megteremtésének fontos területe a katonai felsőoktatási intézményekben folyó oktatási és tudományos kutatási tevékenység.
5. A haderőreform (-átalakítást) tervszerű és eredményes végrehajtása szükségessé teszi az *átfogó és részletes tervezőmunkát.* A kitűzött cél elérése érdekében minden részletre figyelmet fordító tervet kell kidolgozni, mely biztosítja a részfeladatok határidőre történő végrehajtását és a részeredmények összekapcsolását az egyes kutatási témák felelősei által. A terv kidolgozásába, a vezérkar felelős vezetői mellett, *célszerű bevonni a hadtudományi kutatásban jártas és nagy tapasztalatokkal rendelkező egyetemi kutatókat és oktatókat.*
6. Minden, a haderőreformmal (-átalakítással) kapcsolatos doktrinális, strukturális, harcászati, valamint fegyverzeti változást vagy új szervezeti forma, harcászati elv és módszer, továbbá harceszköz bevezetését (rendszerezését) meg kell előznie azok *laboratóriumi modellezésének szimulációs eszközökkel és hadijátékokon való kipróbálásának,* melyet kövessen a terepen, kis alegységek (raj, század) kötelékében végrehajtott csapatpróba, s ezek tapasztalatainak felhasználásával az észlelt hiányosságok pótlása, illetve a hibák helyesbítése. Csak ezek után kerülhet sor a zászlóalj- és dandárszintű gyakorlati ellenőrzésekre, illetve, ha szükséges, a hadosztály- és hadtestméretű parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatokra. A modellezés, a hadijátékok, a csapat- és törzsvezetési gyakorlatok elhagyása vagy az egyes lépcsők (kutatási fokozatok) átugrása a haderőreform (-átalakítás) kudarcát vonhatja maga után.
7. Nagy hiba lenne, ha megpróbálnánk automatikusan – minden realitást (az ország geopolitikai helyzetét és gazdasági erejét, lehetőségeit, a fegyveres erő nagyságát, felszerelését, kiképzését stb.) mellőzve – adaptálni az amerikai haderőreformot. Ez ugyanolyan hibához vezetne, mint amikor szolgai-
an lemásoltuk a szovjet fegyveres erőket. Vagyis csak azt vegyük át, ami nekünk, magyaroknak megfelel és segíti az országvédelem, valamint a nemzetközi szerződésekben vállalt feladatok hatékonyabb teljesítését. Emellett feltétlenül szükséges a többi NATO-tagállam és az európai semleges államok által végrehajtandó haderőreformok figyelmes tanulmányozása.

A Magyar Honvédség átalakítása

A magyar Országgyűlés 1995. július 6-án fogadta el a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról szóló határozatot. Ez a határozat előírja, hogy:

„...1. Szükségesnek tartja a Magyar Honvédségnek a Magyar Köztársaság veszélyeztetettségével, az ország gazdasági teherbíró képességével, valamint a NATO-val való csatlakozás szándékával összhangban álló átalakítását.

2. Az átalakítás eredményeként fokozatosan, több lépésben, a jelenleginél kisebb, de hiteles visszatartó képességgel rendelkező, a NATO katonai szerveibe integrál-

ható fegyveres erő jöjjön létre. Az átalakításnak ki kell terjednie a hadsereg életének minden területére...”

A határozat rögzíti a *hosszú távú (2005-ig) feladatokat*, amelyek értelmében „...a honvédség struktúráját úgy kell átalakítani, hogy csökkenjen létszáma, béke- és hadiszervezeteinek száma, ugyanakkor új, korszerű technikai eszközök rendszerbe állításával növekedjen a csapatok harcképessége...”

A határozat röviden szól a béke- és a hadi létszámról, a jelenlegi haderőnemi és fegyvernemi összetétel meghagyásáról, de kíváncsúnak tartja az azonnal alkalmazható erő arányának javulását. Intézkedik az általános hadkötelezettség fenntartása mellett az önkéntes és a sorozott haderőrendszerre történő fokozatos átlátlásról, valamint a béke- és háborús ellátási rendszer átalakításáról.

Ezt követően a határozat felsorolja az *1998-ig végrehajtandó középtávú feladatokat és követelményeket* az alábbiak szerint:

„...a. A honvédség legfontosabb békefeladata az állomány és a csapatok folyamatos kiképzése és felkészítése.

b. Békében meglévő, rövid idő alatt alkalmazható erővel legyen kész a határ- vadászszázadokkal együttműködve, az ország területére betört fegyveres csoportok felszámolására. Ehhez a feltöltött katonai szervezetek harci technikáját azonnal alkalmazható állapotban kell tartani.

c. Legyen képes békében az ország légterében támadó tevékenységet folytató repülőeszközökkel szembeni ellentevékenységre. Ehhez tartson fenn megfelelő készenléti szolgálatot.

d. Legyen képes a válságkezelés katonai feladatainak azonnali ellátására a kijelölt szervezetek békeállományával, továbbá más alakulatokkal, azok kiegészítése és rövid felkészítése után.

e. Legyen részt többnemzetiségű kiképzési feladatok végrehajtásában, valamint erre felkészített erővel nemzetközi – elsősorban ENSZ – feladatokban.

f. Legyen képes szükségállapot idején az alkotmányos rend, a közrend és a közbiztonság védelmében való részvételre, a katasztrófák elhárításában való közreműködésre.

g. Legyen képes válságok eskalálódása, háborús fenyegetettség kialakulása esetén, a szükséges döntések meghozatalától számított néhány hónapos felkészülés után hadászati célú védelmi hadműveletek lefolytatására.

h. Háborúban legyen képes védeni az ország függetlenségét, szuverenitását és területi épségét...”

Ha figyelmesen olvassuk az országgyűlési határozatot, azonnal feltűnik, hogy *a képviselők nem vállalkoztak a hosszabb távra szóló feladatok és követelmények rögzítésére* és az 1998-ig előírt középtávú követelmények is csak nagy általánosságban határozzák meg a tennivalókat. Itt elegendőnek tűnik utalni a g. és h. pontokban előírt hadászati célú védelmi hadműveletek lefolytatásával és a háborús védelmi képességgel kapcsolatban tett nagyon rövid és általános megállapításokra, melyekből nehéz lenne a konkrét katonai feladatokat kihámozni.

A fejlett demokráciákban általában 10–15 éves előretartással hozzák meg a fegyveres erő fejlesztésével és reformjával kapcsolatos politikai döntéseket, amely lehetőséget biztosít a katonai szakértők, mindenekelőtt a vezérkarok számára, hogy

elvégezzék azt a részletes elemző-, tervező- és felkészítőmunkát, amelynek eredménye a törvényhozók által megkívánt struktúrájú és képességű fegyveres erő.

Hazánkban még hiányzik ez az előrelátó törvényalkotó tevékenység, s ez fakad egyrészt abból, hogy 1989-től, a rendszerváltozástól eltelt időben a képviselők más, általuk talán fontosabbnak tartott politikai és gazdasági problémákkal voltak elfoglalva, másrészt a magyar Országgyűlésbe bejutott képviselők ismeretszintje az országvédelem és a fegyveres erők részletkérdéseiben, véleményem szerint – egy-két nyugállományú katona-képviselő kivételével –, rendkívül alacsony. Ez nem az ő személyes hibájuk, hanem tény, amelyen sürgősen változtatni kellene, s ehhez megfelelő feltételeket nyújtana a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen a jövőben a parlamenti képviselők és kormányzati munkát végző tisztviselők számára szervezendő speciális tanfolyamok beindítása. Hasonló továbbképzési módszereket alkalmaznak a fejlett ipari országokban, többek között az Amerikai Egyesült Államokban is, ahol a politikai és fontos kormányzati pályákon tevékenykedő személyek a nemzetvédelmi egyetem szerves részét képező ipari hadi kollégiumon (Industrial War College) tanulják az országvédelemmel és a fegyveres erőkkel kapcsolatos ismereteket.

A Magyar Honvédség átalakítása az Országgyűlés határozatának megfelelően folyik. Az átalakítást a vezérkar tervezi, szervezi és irányítja *anélkül, hogy a politika pontosan meghatározta volna a feladatokat* és – ami legalább ennyire fontos – a feladatok végrehajtásához rendelkezésre álló pénzt. E nélkül nehéz elképzelni a tervszerű és a kor követelményeihez igazodó haderőreformot. (Talán ezért is nem a „reform”, hanem a kisebb igényű „átalakítás” kifejezés szerepel az országgyűlési határozatban.) Tapasztalt, sok-sok átszervezést megelőző és végrehajtó katona-kollégával beszélgetve az átalakítás problémáiról, egyre inkább az az általános vélemény szűrhető ki, hogy az átalakítás a jelenlegi helyzetben csupán a létszámcsökkenés és a leépítés területén jut kifejezésre és valósul meg. A helyzet súlyosságát jelzi a honvédség egyik, nemrég kinevezett vezetőjének véleménye is, aki szerint a védelmi költségvetés nem elegendő a 60 ezres haderő fenntartásához, s ő személy szerint inkább a 35 és 50 ezer közötti létszámot látja realitásnak.

Ezek a gondolatok késztettek arra, hogy – nem követendő sablonként, csupán figyelembe veendő példaként – bemutassam az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderejének reformjával, ha úgy tetszik: átalakításával kapcsolatban nyilvánosságra hozott tényeket. A bemutatott példából talán lehet következtetéseket levonni, melyek segíthetik a Magyar Honvédség átalakításával kapcsolatos bonyolult és felelősségteljes munkát.

IRODALOMJEGYZÉK

1. America's Army of the 21st Century – FORCE XXI. Office of the Chief of Staff, Army, Fort Monroe, 1995. január 15.
2. Field Manual 100–5 Operations, Headquarters, Department of the Army, Washington, 1993. június.
3. Field Manual 100–5, Chapter 3.
4. Field Manual 100–5, Chapter 12.
5. America's Army of the 21st Century – FORCE XXI., p. 4., 5., 8.
6. 88/1995. (VII. 6.) OGY határozat, Haderő átalakítás 1995–1998–2005, HM Sajtóiroda

Molnár Károly

Miért, mennyiben tudomány és miért művészet a hadtudomány?

Az eddig kiadott katonai lexikonok és értelmező szótárak szerint a hadtudomány egyik területe a hadművészet, amelynek három alkotóeleme van a hadászat, a hadműveleti művészet és a harcászat. A szerző, ezt a felosztást meghagyva, arra keres választ, hogy a hadtudomány katonai vezetői tevékenységre utaló része lehet-e művészet? Válaszának summázata: a művészet döntően logikai okfejtés nélküli közvetlen, élményszerű felismerésre, benyomásokra, képzelőerőre, az intuícióra hagyatkozva építkezik. A tudomány viszont fogalmakban „törvényszerűség feltárásában jut el az igazság felismeréséhez...” A hadvezér, tehát nem művész, tettei pedig a parancsolás, a hadak vezetése, nem művészet! – még akkor sem, ha a csapatai mindig győznek.

A címben fogalt kérdés nem szónoki, mert nem mindenki tudja a választ, s nem is költői, mert megválaszolható, de nem is öncélú, akadémikus okoskodás, mert helyes értelmezésének gyakorlati jelentősége van.

Mindezek ellenére a hadművészeti kifejezést evidenricaként használják a publikációkban és mértékadó kiadványokban érdemi indoklás, kielégítő magyarázat nélkül. A közelmúltban megjelent *Hadtudományi Lexikonban* pl. azt olvashatjuk, hogy a hadművészet „...a hadtudomány legfőbb kutatási területe, amely a hadászat, a hadműveleti művészet és a harcászat elméletét és gyakorlatát, valamint az ilyen tevékenységek vezetésének elméletét foglalja magába.”¹ Azaz egy homályos indoklással a lexikonban mégis csak találkozhatunk a hadtudomány címszó alatt. Eszerint „A hadtudomány jelenségei és törvényszerűségei emberi tevékenység révén nyilvánulnak meg. Ez indokolja hadművészet elnevezés megjelenését, amely a hadvezetés magas színvonalával kapcsolatos és a hadtudomány alkotó felhasználásával folyó vezetésre utal.”

□ A hadművészet jelző tehát két értelemben is használatos, részint a tudományra, részint alkalmazására, a katonai vezetői tevékenységre vonatkozóan. Az indoklás azonban mindkét vonatkozásban sántít. Az emberi tevékenységben ugyanis minden társadalomtudomány megnyilvánul, mégsem nevezik őket művészetnek, és ha a lexikon szerzői és szerkesztői figyelmesebben forgatták volna a hozzáférhető tudományelméleti kézikönyveket, feltehetően pontosabban fogalmaznak. Másrészt – vélhetően a vezetés, az alkalmazás magas színvonalának bizonyítása végett – apellálnak a művészi jellegre – olvasható ki az indoklásból. Csakhogy a művészetek és a művészek

sem mindig s nem valamennyien magas színvonalon alkotnak, és nem tekinthetők példának.

Náluk a közepszerűség vagy az az alattiság ugyanúgy megtalálható, mint az emberi tevékenység bármely más területén. Hiszen a művészetek válsága talán előbb kezdődött a múlt század második felében, mint a tudományoké. Velük kapcsolatosan jelentek meg a kiútkeresésre, a megújulásra törekvést jelző, ma már általánosan használt olyan kifejezések, mint pl. a modern, a posztmodern stb. Az viszont nem tartozik vizsgálódásunk körébe, hogy az e talajon keletkezett izmusok (szürrealizmus, futurizmus, kubizmus stb.) megtermékenyítették-e a művészeteket.

Megemlítendő, hogy a *művészet kifejezés használatával történő nagyotmondás és önfelértékelés szándéka nem csak a katonáknál fordul elő*. A pedagógus közíró pl. azt állítja, hogy „Az iskola voltaképpen csak önmagával mérhető, s ha valamihez, akkor a művészethez hasonlítható.” A nagyobb nyomaték kedvéért még hozzáteszi: „A régi görögök a művészetek közé sorolták a nevelés mesterségét.”² Ennél a szerzőnél is visszaköszön a naív tévhit: a művészet mindenekfölötti, úgy általában valamiféle felsőbbrendűség. Mintha a silány, a kommersz stb. a művészetekben ismeretlen volna és a kimagasló, maradandó alkotás nem ritka kivételnek bizonyulna (ugyanúgy, mint a tudományokban). Természetesen a hivatkozott érvek korántsem tartalmazzák kimerítően azokat a motívumokat, amiért a katonák oly szívósan ragaszkodnak a művészetet megnevezéshez. (A lényegről később részletesebben.)

A probléma megoldását több körülmény sürgeti. Elemi igény és feladat, hogy *legalább a tudományos életben világos, egyértelmű fogalmakat használjunk* (ha már a mindennapi életben, a médiában erre vajmi kevés remény lehet). Most, hogy a hadtudomány fellendülőben van és egyetemi szinten oktatják, ideje volna szabadulni a ködös, zavaró ballasztoktól, üdvös volna, ha a kutató, az oktató és a hallgató egy nyelven beszélne, és az adott fogalmakhoz azonos tartalmakat társítana. *A felsőfokú katonai tanintézetek végül is nem művészetet oktatnak és nem is művészeket képeznek*.

Az eligazodást, a tisztázást sürgeti az is, hogy a hadsereg nyitottsága, a honvédelem közérdekűsége folytán a katonatudósok, a kutatók mind gyakrabban kerülnek munkakapcsolatba más társadalomtudományok művelőivel, akik nemigen tudják értelmezni a művészetre való hivatkozást, lévén, hogy ők nem tesznek hasonlót. Annyi bizonyos, hogy a művészeti jelleg említése és hangsúlyozása a gondolkodással, a logikai eszközökkel, a kutatással, az érveléssel, a bizonyítással és a cáfolattal járó megismerési folyamatok, egyáltalán a tudományok iránti kétségeket jelzik, bár többnyire csak hallgatólagosan és rejtetten. Az efféle megnyilvánulások az utóbbi időben szaporodni látszanak, mind többen vonják kétségbe a hagyományos és némileg leszűkített értelemben felfogott racionális lehetőségeket. Mellesleg és közbevetőleg jegyzem meg, hogy a hadtudománnyal kapcsolatos gondolkodásban a zavarok és bizonytalanságok más vetületben is fellelhetők. Nemrégiben például, amikor egy tudományos katonai tanácskozáson a hadtudományban meg lehetőséget járatan politikai tekintély abbéli véleményének adott hangot „... hogy a hadtudomány – mint például a műszaki tudományok – alkalmazott tudománynak tekinthető”³, a jelenlévők nem tiltakoztak, nem szálltak vitába a szubjektív és minden bizonyítást nélkülöző vélekedéssel. Noha kézenfekvő lett volna megkérdezni: melyek azok az elméleti társadalomtudományok, amelyekre a hadtudomány támasz-

kodhat, melyek azok a törvényszerűségek, axiómák, amelyekből alkalmazott tudományként kiindulhat és deduktíve levezetheti gyakorlatias hipotéziseit. Ehelyütt erről csak annyi: *a hadtudomány elméleti és alkalmazott tudomány is egyidejűleg és képzelenség a két szektort merev határokkal elválasztani.* Ebből persze nem következik, hogy ne méritene más tudományok eredményeiből, amit már csak azért sem tehet meg, mert tárgyakat tekintve vannak találkozási és metszéspontjaik. A háború és a honvédelem problémáit például a szociológia, a politológia, a gazdaságtan, a jog, az etika is tanulmányozza – hogy csak néhányat említsünk. Szó sincs tehát alá- és fölérendeltségről.

□ Az eligazodás napirendre tűzésének időszerűségét tanúsítja, egyszersmind a tisztázódáshoz is hozzájárulhat, hogy a hadtudomány egésze átalakulóban van, hiszen egyre nyilvánvalóbb, hogy a tömeghadseregekre és az általuk megvívott két világháborúra épülő elméletek, törvényszerűségek mind kevésbé állják meg helyüket és inkább gátolják semmint segítenék az eligazodást a jelen katonai valóságában. Van pótolnivaló! Hiszen *a magyar katonai gondolkodás, vele a hadtudomány művelése – az ismert történeti, társadalmi és politikai feltételek miatt – megrekedt, sőt visszasett az utóbbi öt évtizedben.* Tanúsítja ezt az is, hogy az évek óta emlegetett haderőreform mibenlétének és lényegének megfogalmazásával a katonatudósok és a katonai vezetők mindmostanáig adósak maradtak. (Vigasztalásképpen, de mindenképpen jó tudnunk, hogy más társadalomtudományokban sincs ez sokkal másként, az elmaradás *sok helyütt* is érzékelhető.) Egyik utóbbi (Hadtudomány 1996/2. sz.) tanulmányomban tudósoktól bőségesen idézett megállapításokkal igyekeztem érzékeltetni a társadalomtudományok bizonytalan tapogatózásait.

Az elméletek nemhogy előrejeleznének, de a mélyreható változások lényegét, irányait is képtelenek feldolgozni és világos, logikus fogalmi rendszerben kifejezni. Ezért is jött divatba és terjedt el a pragmatizmus a politikai és a gazdasági vezetői gyakorlatban csakúgy, mint a katonáiban. Általánosan jellemző, hogy a vezetői körök a kényszerűség, a pillanatnyi szükségszerűség diktálta befolyás alatt döntenek és választanak, elméletekre, törvényszerűségekre egyszerűen nem tudnak támaszkodni és hivatkozni. Így érthető, hogy az oly gyakran igényelt jövőkép kimunkálására képtelenek.⁴ Az utópiák és az illúziók keltésétől pedig – okulva a közelmúlt csalódásain, a kiábránduláson, a kudarcokon és a bukásokon – az elméleti és a gyakorlati szakemberek egyaránt okkal idegenkednek. A valamennyire felelős és etikus vezető kutatók az ígéretésben is óvatosabbak és mértéktartóbbak, hiszen könnyen és gyorsan lejáráthatják magukat, hitelképtelenné válhatnak. Nem kell túl magas intelligencia ahhoz, hogy bárki is eljusson a közelmúlt eme tanulságához.

Az eddigiekből kitűnhet, hogy a félreértés, a pontatlan meghatározás szellemi életünkben nem elszigetelt jelenség. Ám felszínesek akkor is, ha a távoli múltba, például az ókori filozófiába eresztik gyökereiket. Éppen ezért a sokirányú elágazás és a történeti beágyazottság miatt írásomban nem törekedhetem a teljes és végleges megoldásra. *Céлом ennél sokkal szerényebb. Csupán a probléma felvetésére, egyfajta diagnózisra és az alapvető kérdések és kétségek megfogalmazására szorítkozom.* Még azt is előrebocsátom, hogy a felmerülő fogalmak mindegyikének meghatározására, részletes leíró kifejtésére nem vállalkozhatom (a terjedelem sem teszi ezt lehetővé). De feles-

leges is volna, mert a felvetődő fogalmak, kifejezések tartalmát az érdeklődők lexikonokban, szótárakban, kézikönyvekben stb. nem nagy fáradsággal megtalálhatják. Arra azonban számíthatnak, hogy egyértelműséggel nemigen találkozhatnak. A pluralizmusnak és a korunkban terjedő relativizmusnak ez szükségszerű velejárója. A szemantikai problémákkal való szembesülésre is felkészülhetnek.

□ Alapvető kérdésként tehát az merülhet fel: *lehetséges-e és szükséges-e a hadseregben, a békebeli és a háborús tevékenységben, hogy az ész, az értelem és fő cselekvési formája a gondolkodás, valamint annak magasabb teljesítménye, a tudomány váljon a katonai szellemi élet és gyakorlat alapjává, meghatározó tartalmává.* Továbbá hogy miért nem válhatott azzá hosszú évszázadokon, évezredekken keresztül, miért tartották a magasabb szintű katonai szellemiséget és a felső vezetői tevékenységet inkább művészetnek, művészinak mint tudományosnak, illetve tudományosan megalapozottnak. Előjáróban utaljunk néhány lehetséges számbavehető okra és körülményre. Óhatatlanul felmerülhet, hogy a szigorúan centralizált és hierarchizált, merev fölé- és alárendeltségi viszonyok, valamint a tekintélyelvű, az érvelést és a vitákat kizáró voluntarista katonai vezetés cselekvési szabadsága megőrzéséért mindig érdekelt volt abban, hogy a művészek szubjektív, korlátlan „alkotó” szabadságához hasonlítsa magát, másokat viszont hallgatásra kényszerítsen. Ez a felfogás és gyakorlat lehetővé tette a vezetők önkényeskedését, a rögtönzését, ötletszerűségét és a tetszőlegességet. Hiszen a tudományos törvényszerűségek korlátozzák az embert és a tekintélyt is veszélyeztetik, mert a tudást a beosztottak is birtokolhatják. Gondoljunk csak az utóbbi évtizedek tábornokai és ezredesei egy részének magatartására. Maga a racionalitás fogalma is sokkal előbb csak akkor jelent meg, az ésszerűség, az évszázadokra támaszkodás is csak akkor terjedt el, amikor az emberi viselkedést és cselekvést (a szokások világát) szabályozó külső tényező (Isten, király, hadvezér stb.) elveszti tekintélyét, ennél fogva azt a képességét, hogy a helyes és jó cselekedetek „mibenlétét” és „mikéntjét” egyértelműen és kizárólagosan meghatározza. Az embereknek tehát mérlegelniük kell szakmai kérdésekben csakúgy, mint erkölcsi választásaiknál.

A jó és megfelelő ítélőerő többé nem azonos egyszerűen a megkülönböztetés képességével, mert a választás már olyan momentumot is tartalmaz, amelyben felmerül az értelemezés, a fontolgatás alkalmazása.⁵ Történelmileg nem független mindettől, hogy a hadtudomány is csak a racionalitás térhódítása időszakában, a 19. században, Clausewitz révén jelenik meg. Csak akkor ismerték fel, hogy a háború legkisebb alkotóeleméig ugyanúgy vizsgálható, mint a társadalom életének bármely más területe. A felsőfokú tisztképzés intézményei is több évszázados késsel csak ekkor jönnek létre. Kétségtelen, hogy a művészi jelző szívós, mostanáig tartó használatának egyik fő oka az intuíció szerepének félreértésében rejlik, mely félreértésnek per sze megvolt a bázisa katonai környezetben, ahogy erre az előzőekben utaltam.

A művészet döntően logikai okfejtés nélküli, természetesen közvetlen, élményszerű felismerésre, benyomásokra, a fantáziára és a képzelőerőre, tehát az intuícióra hagyatkozva építkezik. A tudomány viszont fogalmakban, törvényszerűségek feltárásában jut döntően az igazság felismeréséhez. Hangsúlyozom: döntően! Mert az intuíciót az utóbbi sem nélkülözi, sőt az átlagember sem. Így adódhatott, hogy a szakszerűség, a tudás helyett

a hadseregben a természetes tehetséget dicsőítették, állítván, hogy a háború csak a lángelme ösztönös megérzései révén érthető meg.

A hadvezéri képességről elfogadott elmélet központjában a múlt századig (néhol továbbra is) a természetes lángelme koncepciója állott. „Azt tartották – mint Huntington írja – hogy a katonai parancsnoklás művészet, akárcsak a zene vagy a szobrászat, amihez veleszületett tehetség kell; a katonai szakértelem nem adható át, nem tanulható meg.”⁶ Szerinte ez voltaképpen nem egyéb, mint annak az arisztokratikus elméletnek az egyéni síkon való alkalmazása, miszerint egyesek arra születtek, hogy parancsoljanak, mások pedig arra, hogy engedelmeskedjenek. Szász Móric marsall szerint alapvető hasonlóság áll fenn a háború és más művészetek között. Ez a nézet napjainkig tartja magát.

A második világháború katonai tévedéseiről író angol kutató is úgy véli: „Mivel a háború olyan művészet, amely improvizációk sorából tevődik össze, így tökéletes táptalajt nyújt a hibáknak.” Az intuíción vizsgolt érdekes módon a tapasztalatlansághoz és a tudományos analízisek hiányához köti, ami miatt a parancsnokok kénytelenek voltak történelmi tényekre, intuícióikra és találgatásokra alapozni döntéseiket. Bizonyos mértékig még mindig ez a helyzet, teszi hozzá, habár ez a jelenség már kevésbé domináns, mint korábban volt. A tengeri hadműveletekkel kapcsolatban pedig megjegyzi: „Az összeütközések során gyakran minimális volt az összehangoltság és ilyenkor az intuíció vette át a vezető szerepet.”⁷

□ A félreértések elkerülése véget rögzítsük: az intuíció minden ember és mindennemű emberi szellemi tevékenység sajátja és velejárója, s nem valamiféle művészi, tudományos és magasabb vezetői kiváltság. Ennek értelmezése végett tegyünk két rövid kitekintést. K. Popper, a tudományelmélet ismert teoretikusa azt állítja, hogy a társadalomtudományok – és a hadtudomány is társadalomtudomány – bizonyos irányzatai, szemben a természettudományokkal (mert zömében minőséget kifejező fogalmakkal van dolguk, amelyek nem vagy nehezen számszerűsíthetők) elkerülhetetlenül belső megértésre, azaz intuícióra törekednek. Mondhatnánk úgy is, hogy kényszerülnek. Amíg pl. a fizika célja az, hogy kauzális magyarázatot adjon, addig a szociológiáé az, hogy a cselekvők szándékát és a cselekvés jelentőségét megértse. Ebből adódik, hogy nehezen jut el egyetemes érvényességet, egyöntetűséget kifejező törvényekhez és fogalmakhoz. Kényszerűen beéri azzal, hogy megérti az egyedi eseményeket és ezek szerepét az egyes partikuláris szituációkban. A legtöbb, amire a társadalomtudományok képesek: feltárják és intuitive megértik valamely partikuláris esemény létrejöttét, hogyanját és miértjét és más eseményekre gyakorolt hatását. Majd azzal fejezi be eszmefuttatását: úgy látszik, hogy a minőségeket – legyenek azok akár fizikaiak, akár nem – csak intuíció révén tudjuk értékelni.⁸

Egy következő megközelítés a morálfilozófus álláspontját közvetíti, aki utal az intuícióval járó kockázatra és a tudással, a tapasztalattal való kapcsolatára. Abból indul ki, hogy az a jó, ha az intuíción élettapasztalat támasztja alá, máskülönben csőd van. Eszerint tehát az intuíció nem az ösztönök megnyilvánulása, nem is valamiféle velünk született ismeretek felszínre jutása. A tisztességes emberek – akik tudatában vannak esetlegességüknek, s a modern társadalom esetlegességeinek is –

kétségtelenül nem mernek egyedül az intuíción támaszkodni. Ugyanakkor elismeri, hogy a szokások, a mindennapi élet kényszerei kialakítják az intuíció képességét; az intuíciót, amely úgy hat, mint a villámfény: bevilágít a tervezett cselekmény sötét sarkaiba. Az intuíció ismerős körülmények között szinte automatikusan vezérli az embert. Ismeretlen körülmények között viszont – vagy döntő fontosságú körülmények közepette – hosszabb fontolgatásra van szükség. Ha nem áll rendelkezésünkre elegendő idő, inkább intuitív módon hozunk döntéseket, de ilyenkor világosan tudatában kell lennünk a kockázatoknak. Paradoxon – tehetjük hozzá –: az intuíciót leggyakrabban a problémamegoldáshoz mérten rövid idő és a velejáró szorongás, feszültség szüli. Így a kockázat és a tévedés veszélye szinte kiiktathatatlan.

A filozófus kifejezésre juttatja azt is, hogy az intuíció az ember értelme működésének ugyanolyan szerves tartozéka, mint a gondolkodás és az emlékezet. Azaz: nem irracionális megnyilatkozás. Azt mondja, hogy az intuíció mindazonáltal nem preracionális, hanem posztracionális, az embernek nem lehetnek intuíciói anélkül, hogy előzetesen ne lett volna képes ugyanazon szint „normáinak és szabályainak” követésére, mint amilyenben az intuíció megjelenik. Továbbá állítja, hogy az intuíció újraértelmezése és felidézése az ész racionalitásán belüli tevékenység. Akkor jó, ha visszamenőleg beilleszthető a normák és a szabályok, azaz tudásunk és tapasztalataink logikus kereteibe.⁹ Az intuíció tehát nem irracionális tevékenység, hanem szellemi életünk része. Különben is valami többnyire sohasem magánvalósága szerint „irracionális” – véli Max Weber –, hanem mindig egy bizonyos „racionális” szempontból az.¹⁰

Következésképpen egy orvosnak, matematikusnak, zenésznek, politikusnak stb. soha nem lehetnek katonai természetű intuitív jellegű, hirtelen és váratlan felismerései, ahogy ilyesmi vice-versa sem történhet meg. Fejtegetéseinkből az is kitűnik, hogy az intuíciót nem szabad összetéveszteni a rögtönzéssel, az improvizációval, az ötletszerűséggel, amit persze nem könnyű elkerülni. Mondják pl., hogy Churchill az érdekes, rögtönző szereplésre való felkészülésre is sok időt fordított, amelyek a külső szemlélők számára intuíciónak tűnhettek. És ami talán a legfontosabb tanulság: az intuíció nem feltétlen igazságokat közöl, be kell látnunk: efféle felismeréseink ugyanúgy ellenőrzésre szorulnak (ha időnk is megengedi), mint ha logikai úton, a gondolkodás segítségével jutottunk volna hozzájuk.

□ A következőkben a nézetek még két csoportját említjük itt, amelyek – bár csak közvetetten – az értelem, az intelligencia cselekvésének, a gondolkodásnak a korlátait hangsúlyozzák. Szembeállítják vele az intuíciót, ami voltaképpen úgyszintén az intelligencia egyfajta különös, cselekvési formája. Az egyik a háború, a fegyveres harc törvényszerűségei feltárásának lehetőségeit tagadja. Mintha a múltba térnénk vissza és egyfajta körforgásnak lennénk tanúi és részesei. Olyan állításokkal találkozhatunk, amelyeket az előző évszázadban már az említett Szász Móric marsall is hangoztatott, aki szerint „... a háború olyan tudomány, amelyet elborítanak az árnyak, és ezek homályában képtelenség határozott léptekkel haladni... Minden tudománynak vannak elvei és szabályai. A háborúnak nincsenek.”¹¹

Mentségére legyen mondva, hogy ő nem tartotta és vallotta magát tudósnak, arisztokrata és voluntarista katonai vezetőként gondolkodott, és nem nagyon tehe-

tett másként, mivel korának társadalomtudományai is csak kialakulóban voltak. Nehezebben érthető és elfogadhatatlan viszont, ha a mai tudományos kutató is ugyanígy gondolkodik és ítél, amikor pl. azt állítja: „A háború egy kaotikus és kockázatos vállalkozás... a hadműveletek ritkán folynak tervek szerint.”¹² Szól a szabálytalan hadviselés forrásairól is és az ismert káoszelméletre hivatkozik anélkül, hogy azt részletesebben ismertetné. A káoszban, az anarchiában – törvények, törvényszerűségek hiányában – minden lehetséges. Nincs felelősség és a hozzáértés is felesleges, sőt nemcsak felesleges, hanem megszerzése is ki van zárva, hiszen nincs elsajátítható tudományos tudás. Innen már csak egy lépés, hogy igazoljuk és elfogadjuk az arra hajlamos felső vezetők hazardírozását, akik – hasonlóan Rommelhez – a háborút, a hadműveleteket csupán szerencsejátéknak tekintik. Az idézett magyar szerző a logikára sem ügyel, és következetlen, amennyiben az előzőek ellentétét is állítja, mondván: „A katonai erők hadműveleteiket a korábban soha nem tapasztalt forradalmi jellegűnek tűnő pontossággal precíziós műteti szinten tudják végrehajtani... A korszerű háború számos egyidejű, nagy pontossággal végrehajtott hadműveletekből áll...” Ez is túlzás!

De végül is mi az igazság? A káosz vagy az utóbbi állítás? Ám a káosznak, a törvényszerűségek hiányának további gyakorlati vonzatai is lehetnek: hogyan, minek alapján lehet szabályzatokat kidolgozni a harc megszervezésére és vezetésére, és mit lehet oktatni, milyen tudományos ismereteket lehet átadni a katonai tanintézeteknek? Kevés lenne pusztán annyit közölni, hogy készüljenek fel a káosz, az anarchia körülményei közepette valamiféle intuitív, ösztönszerű, ötletszerű cselekvésre.

A kaotikus, anarchikus jelenségek a felszínen – és gyakorta mélyebben is – mindennaposak és elhúzódó jellegűek. Kísérőjelenségük pedig mi lehetne más, mint a vezetői voluntarizmus: az ötletszerűség, a kapkodás, az akarnokság, melyekre nézve bárki tud példákat felhozni a politikából és persze a hadseregből is. Sokatmondó a gazdaságpolitikus véleménye: „... nálunk a gazdaságnál csak a politikában lehet nagyobb tévedni”.¹³ Hozzátehetjük, hogy a honvédelem, a honvédség sem igen marad el tőlük e tekintetben, ha még nem is tartunk ott, mint Oroszország, ahol Lebegy tábornok szerint már az ősszel katonai lázadás törhet ki.¹⁴ „Egyszerűen minden lehetséges” – jelenti ki katonai szakértőnk. És ezen az alapon a bizottság- és védelempolitikát (és az ezeket kidolgozó civil és katonai szakértőket) is felmenti, amelynek – mint mondja – olyan „széles keretben” kell dolgoznia, amelyben képes útmutatást adni a katonai tervezőknek.

De milyen általános, elvont lehet a teljes parttalanság közepette az útmutatás, és mit tudnak vele kezdeni a katonák? Sejtetni engedik ezt az átalakítás zavarai és kudarcai és a haderőreform kidolgozatlansága, hogy csak a legáltalánosabb problémákkal válaszoljunk. A rövid távú taktikai megfontolásoknak (mint a politika sajátos jellemzőire) nem lenne szabad a honvédelmet és a hadsereget totálisan alárendelni. A politikai taktika gyakran és gyorsan változhat, a hadsereg szervezéséhez és felkészítéséhez azonban hosszabb idő kell. Nem szerencsés, ha politikatudományok illetékességi körébe tartozó problémákkal katonák foglalkoznak, célszerűbb lenne, ha katonai témakörökben, a katonai biztonság kérdéskörében kutakodnának, és ebből a nézőpontból mérlegelnék a honvédelmi és biztonságpolitikát, méghozzá kritikusan és tartózkodva bármilyen elfogultságtól.

□ Másodikként említendő a témakörben másik két szerző némiképp újszerű megközelítése, mellyel a katonai vezetők intuitív döntési képességeinek fejlesztését és a hagyományok, a magyar katonai gondolkodás értékeinek megőrzését szorgalmazzák.¹⁵ Felhívják a figyelmet arra, hogy amíg némelyek a NATO-hadikultúra terjesztésének gondolatát pártfogolják, mások ezen törekvésben a hazánkban már kiforrott hadtudomány mellőzésének szándékát sejtik, ezért ellenérzéseket táplálnak iránta. A NATO hadikultúrájának terjesztésében bizonyos túlbuzgóság is felfedezhető – állítják a szerzők. Fontosnak ítélik hagyományos gondolkodási sémáink nemzeti-katonai kultúrgénjeink őrzését és átmentését. Sok másokhoz hasonlóan – nyugaton már évtizedek óta burjánzó divathoz csatlakozva – megkülönböztetik a kétféle, a keleti és a nyugati gondolkodásmódokat.¹⁶

A *nyugati* a racionális, a konvergens, amelynél a gondolkodás lépésről lépésre haladva jut el végcéljához, a probléma megoldásához. Ezzel szemben – mint vélik – a keleti gondolkodás holisztikus, divergens gondolkodás, amely az egészből indul ki, és a részek ismerete nélkül jut el a célhoz, a probléma megoldásához. A *keleti* gondolkodást még – bár ezt nem említik – a transzcendenciához való szoros kapcsolat is jellemzi. Szerzőink úgy vélik, kevert génjeink (mint hogy keleti és nyugati népek keveréke vagyunk) kedvező lehetőségeket kínálnak a kettő (mármint a nyugati és keleti szellemiségű gondolkodás) ötvözéséhez. A két agyfélteke funkcióját is számba veszik, és a jobb félteke fejlesztésére biztatnak, amely a különböző művészi adottságoknak is tárháza, döntései pedig intuitívek, mert a jelenségeket nem bontja részekre, illetve a részletekből is tud következtetni az egészre. A bal féltekére viszont – amelyben a beszédközpontú és a logikai képességek helyezkednek el – a racionális gondolkodás a jellemző. Feltámadni látszik egy hagyomány, ugyanis már jónéhány évtizeddel ezelőtt, a 30-as években is kutatták, firtatták szellemi életünk jelentős személyiségei keleti származásunkból eredő sajátosságainkat. Ők azonban részben más következtetésre jutottak. Bár elismerték, hogy gondolkodásunknak inkább a képszerűség, a képzelőerő, mintsem a fogalmiság az erőssége – talán ebből is adódik, hogy vannak nagy költőink, de nem voltak nagy filozófusaink –, ám egyúttal szemlélődő voltát, aktivitásának hiányát is kiemelték. Az intuíció pedig a szorult helyzetekben megnyilvánuló különös szellemi aktivitásban jut kifejezésre. Újabban pedig azt hallhatjuk, olvashatjuk gyakran, hogy nemzeti szellemiségünk sajátja a pesszimizmus és a velejáró negatív gondolkodás. Egy szó, mint száz, nehéz eligazodni és okosnak lenni. Hol is tartunk, kik is vagyunk, mik is vagyunk? (A magam részéről a nemzeti sajátságok részletezésétől most eltekintek, minthogy azokkal egy másik írásomban részletesebben foglalkoztam.)

Szerzőink még azt is állítják, hogy a közelmúlt évtizedekben a tanrendből, az oktatásból kiszorultak az agy jobb féltekéjének edzéséhez, képzéséhez szükséges tananyagok, meg hogy előtérbe került a konvergens gondolkodásra való készítés követelménye a katonai vezetőkkel szemben, továbbá hogy aki nem volt alkalmas erre, azt félre kellett állítani. Így sok intuitív döntési képességgel rendelkező vezető maradt ki mind a vezetésből, mind az oktatásból. Érdekes és vitára ingerlő megállapítások! A magam részéről ugyanis a párthadseregben hasonló tapasztalatokra nem tettem szert. Úgy vélem, az akkori vezetők pszichológiai, logikai és filozófiai felkészültsége sem tette lehetővé az efféle „válogatást”. Pusztán és inkább azt ész-

leltem, hogy a logikusan gondolkodó kritikára, érvelésre, vitára és ellenvetésre hajlamos tisztek voltak terhesek és szorultak háttérbe. De nincs kizárva az sem, hogy az én megfigyelő- és értékelő-, emlékezőképességemben van a hiba, hogy valami lényegest nem vettem észre annak idején.

Tény: szerzőink nézeteinek vannak támogatói. Egyikük hozzászólásában nyugati véleményekre hivatkozva azt írja:

„... a parancsnoki döntéshozatalnak ez a racionális gondolkodási elvre valló megközelítése a korszerű harcot vezető parancsnokok elveivel ellentétes irányba halad, akik minden bizonnyal a döntéshozatalnak egy gyorsabb, fantáziadúsabb, ösztönösebb, intuitívebb módját igénylik.”

Lám-lám! Előkerülnek az ösztönök is, melyek velünk született tulajdonságokként közel azonosak az ugyancsak velünk született művészi képességekkel – tehetséggel. Legalább ennyire nyugati és európai volna, ha a racionális gondolkodás kiúttalanságát hangsúlyozók az isteni sugallatra, a kinyilatkoztatásokra avagy a keleti vallásokban, pl. a Zen-buddhizmusban említett megvilágosodásra hivatkoznának – mint olyan mankókra, amelyeket tudálékosan és filozofikus előkelőséggel intuíciónak nevezünk –, amikor logikus gondolkodásunk és tudományos ismereteink csődöt mondanak. Lehet, hogy hasznosabb volna inkább azt firtatni, hogy a katonai vezetők gondolkodási csőd esetén miért nem fordulnak gyakrabban tanácsadóikhoz.

□ Végül – miután az intuícioról fentebb részletesen szoltam – befejezésül néhány rövid megjegyzés.

1. *A hadművészet, a hadműveleti művészet kifejezések csupán metaforák szerepét töltik be a katonai nyelvben és gondolkodásban.* Vigasztalhat, hogy a társadalomtudományokban, főleg szociológiában és pszichológiában is nagyon elterjedt a metaforák használata, amikor is pontos fogalmak helyett hasonló-ságra való utalással igyekeznek kifejezni és megértetni magukat.
2. Az intuíció a már meglévő, korábban szerzett tapasztalataink, tudományos ismereteink nem logikai eljárás révén és váratlanul felbukkanó újszerű kombinációja, mondhatni sűrítőménye. De semmiképpen sem az ismeretszerzés alapvető eszköze! Originális ismeretekre, tudásra csak tapasztalás, a tanulás és gondolkodás révén tehetünk szert a mindennapi életben, az oktatás bármely fokozatában és a tudományos munkában.
3. Azt nem tudjuk elhatározni, hogy intuitívek leszünk, másként: az intuíciónak nem lehet akarattal, szorgalommal előállítani. Tudunk viszont szándékosan, akaratlagosan gondolkodni, ezért szellemi és értelmi tevékenységünknek, intelligenciánknak elsősorban az utóbbi formájára támaszkodhatunk nagyobb biztonsággal. Az intuíció szellemi tevékenységünk része, szervesen beépül annak folyamatába: rendszerint akkor jelentkezik, ha a logikai lépések során elakad gondolkodásunk és megrekednek a probléma megoldásra irányuló törekvéseink. Az intuíciónak vagy azonnal követi a cselekvés, vagy integrálódik mint egyfajta ismeret gondolkodásunk további menetében.
4. A gondolkodás és az intuíció képessége és talán az agyféltekéké is valószínűleg fejleszthető. Ezek mikéntjének és hogyanjának bemutatása azonban nem tartozik egy cikk céljához és nem illeszthető kereteibe.

5. A vitákban felmerült fogalmak tisztázása további erőfeszítéseket és az eddigieknél elmélyültebb tudományelméleti megközelítést igényel. Jellemző pl. hogy az intuíció lényegét az intelligencia definíciója is tartalmazza, amikor az állítja, hogy az „... egyéni sajátosság; a meglévő ismeretek alkalmazási képessége új, ismeretlen körülmények között, újonnan felmerülő problémák megoldásában”. Láthatjuk: fogalmaink átfedik egymást, egyik közel szinonímája a másiknak. S ez inkább zavart okoz, mintsem a megértést támogatná és az eligazodást segítené.

IRODALOM

1. *Hadtudományi Lexikon*. A Magyar Hadtudományi Társaság kiadványa, Budapest, 1995
2. Beke Kata: *Jelentés a kontraszelekcióról*; Magvető Kiadó, Budapest, 1988. 11. old.
3. Mécs Imre: *A hadügy tudományos művelése korunk és a magyar honvédelem helyzetéből fakadó szükségszerű követelmény*. A hadtudományi kutatások fő irányai az ezredfordulói. Az 1994. november 24-én rendezett tudományos konferencia anyaga; a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály kiadványa, 1995. 21–23. old.
4. Lásd részletesebben: *A magyar katonai gondolkodás története*; Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995
5. Lásd részletesebben a racionalizmus témakörét. Heller Ágnes: *A szégyen hatalma*; Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 93–207. old.
6. Samuel P. Huntington: *Az állam és a katona*; Zrínyi–Atlanti Kiadó, Budapest, 1984. 32–34. old.
7. Kenneth Macksey: *A II. világháború katonai tévedései*; Alexandra Kiadó, Pécs, 1996
8. Vö. Karl Popper: *A historizmus nyomorúsága*; Akadémia Kiadó, Budapest, 1989. 47–49. old.
9. Vö. Heller Ágnes: *Morálfilozófia*; Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1996, 201–204. old.
10. Max Weber: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*; Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 51. old.
11. Idézi Samuel P. Huntington, uo.
12. Csabai György alezredes: *A változó hadügy mozgatói és következményei*; Hadtudományi tájékoztató 1996./3.
13. *Hiányzik a szembenézés bátorsága*; Nagy Sándor a politikáról, a gazdaságban és arról, hogy nem a pártok firkálnak a lépcsőházban; Magyar Nemzet 1996. október 5.
14. *Lebegy bírálta a kormányt és a Nyugatot. Katonalázadás fenyeget?* Új Magyarország, 1996. szeptember 20.
15. Seebauer Imre alez. – Szabó József vörög.: *Vezetőképzés a hadsereg jövőjének záloga*; Hadtudomány, 1996. 1. sz.
16. E. Fromm–D. T. Suzuki: *Zen-buddhizmus és pszichoanalízis*; Helikon Kiadó, Budapest, 1989
17. Mórocz Lajos vezérezredes: *Hozzászólás...* Hadtudomány, 1996/2. sz.

Szántó Mihály

A hadtörténelem tanulmányozásának buktatói

Ha a hadtörténelem tanulmányozásának buktatóit el akarjuk kerülni, a kutatást széles periódusra, kellő mélységre kiterjesztve, az összefüggések feltárására kell törekednünk. Ennek az igénynek a kiteljesítésében a kutató feladata a történesek, tények, adatok, a bonyolult realitások feltárása, a mítoszok elosztatása, a múlt hibáinak korrigálása, az események objektív megítélésére épített rend teremtése a káoszban. Ezeknek a törekvéseknek a jegyében összegzi gondolatait a hadtörténeti kutatás és oktatás fontosságáról, szerepéről a szerző, amely, mint írja: „...nem a következő alkalomra teszi okossá az embereket, hanem egész életükre teszi bölcsebbé őket”.

A hadtörténeti kutatáshoz, a hadtörténetíráshoz, úgy gondolom: elengedhetetlen valamilyen mélységig a katonai ismeretek elsajátítása, birtoklása is. Ezt látszik alátámasztani az is, hogy a korábbi neves magyar hadtörténészek – Vitéz Pávai Vajna Viktortól Rónai Horváth Jenőn át Markó Árpádig – hosszabb-rövidebb idejű hivatásos katonai szolgálattal, sőt háborús tapasztalattal is rendelkeztek. Az ilyen háttérrel bíró emberek számára a hadtörténetírás és -tanulmányozás „hasznossága” magától értetődik, hiszen azért fordultak a hadtörténelem felé, hogy az megvilágítsa és vezérelje a hivatásukból eredő gondolkodásukat. Aligha váltak volna hadtörténészé, ha nem így látták volna.

Természetesen civil is lehet eredményes hadtörténész, de nagy többségük hajlamos arra a megítélésre, hogy a hadtörténelem a militarizmus szolgálólánya, ezért elsődleges rendeltetése propagandisztikus és mitizáló célzatú. Annak ellenére, hogy a megállapításnak van igazságalapja, tagadom az álláspontot.

A mítoszteremtés kifejezés alatt azt értem, amikor a hadtörténészek az események gondos szelektálásával és magyarázatával a múltnak olyan imázsát alkotják meg, amelynek rendeltetése hazafias érzelmek, illetve a nemzeti öntudat és büszkeség fölkeltése vagy fönntartása. A történészek ezt rendszerint meg is tették anélkül, hogy hivatásbeli becs telenséget követtek volna el, s példák sokasága bizonyítja, hogy ragyogó művek születtek ebben a folyamatban. A középkori krónikákat nem számolva így tettek a 19. és a 20. század elején alkotó történészek is, azért, hogy kiemeljék korszakuk dicsőségeit.

Az elmúlt negyven évben – különösen az első évtizedekben – másfajta történelmet írni szinte lehetetlen volt. Ideológiai és politikai megfontolásból ugyanis valami-

féle prekoncepció alapján kimondottan is csak az ún. „haladó” történelmi múlt feltárására, publikálására nyílt lehetőség. A két háború közötti magyar társadalmi rendszert és hadseregét pl. egyszerűen fasisztának, tevékenységét pedig hazaárulónak minősítették, ennél fogva semmiféle kapcsolatot nem vállaltak vele, agyonhallgatással ki akarták törölni a köztudatból, illetve csak azok a munkák kaptak publicitást, amelyek a prekoncepciónak megfelelően igyekeztek csoportosítani és magyarázni a tényeket, eseményeket. Ebben a folyamatban az 1970-es és 80-as évtized változást hozott.

A szándékos történelemhamisítástól eltekintve, a „mítosz”, azaz a múlt szelektív és hősie szemlélete bizonyos esetekben, véleményem szerint, megbocsátható. Ilyennek tartom pl. az ifjúsági népszerű hadtörténelmi kiadványokat és a csapattörténeteket, amikor a kutató – jó esetben az adott ezred vagy hadosztály volt tagja – azzal a szemlélettel kezdi a munkát, hogy ezrede kifogástalanul bátor, hősie és eredményes tevékenységet folytatott. Így minden rosszakarát nélkül hangsúlyozza ezrede történetéből a dicsőséges, felemelő és követésre méltó epizódokat és nagyvonalúan átsiklik a homályos mozzanatok felett. Nagyon jól tudja ugyanis, hogy munkája gyakorlati célokat szolgál: az olvasó ifjúság, az ezred elkötelezettségének, moráljának megőrzését, esetleg emelését a jövőre vonatkoztatva.

Tudom, jelentős számban vannak, akik tagadják az effajta mítoszos szemléletmód jogosságát, mondván: nincs az a nemes cél, amely igazolhatná az ilyen jellegű elhallgatást vagy szelektálást akár a csapattörténetekben, akár az ismeretterjesztő népszerű ifjúsági hadtörténelmi kiadványokban. Természetesen ennek vannak bizonyos veszélyei, amelyeket gyakran figyelmen kívül hagynak, akár csak azokat a morális veszélyeket, amelyek elválaszthatatlanok az igazság bármely meghamisításától. Mert például a mítoszos szellemben nevelt fiatal katona az első bevetésen lehetetlennek tartja a szakadék áthidalását a háború azon megjelenítése között, amit az olvasmányjaiból, festményekből stb. megismert és amit a valóságban tapasztalt. A viselkedés módja között, amelyet előjáróinak, bajtársainak, alárendeltjeinek és önmagának is tanúsítania kellett volna és amit a valóságban tanúsítanak. Állítom, az egyén teljes egészében felkészületlen a háborúban uralkodó zűrzavar, rémület és a jelentkező gyávaság leküzdésére, elviselésére. Mindazonáltal a mítosz – vagy az általa kiváltott hazaszeretet, nemzeti büszkeség és csapatszellem – segíthet és legtöbb esetben segít is az előbb említettek leküzdésében még akkor is, ha tudja az egyén, hogy a mítosz idealizált és nem teljesen igaz.

Az a véleményem, melyet már Platón is hangsúlyozott, hogy *a mítosznak igen hasznos szociális funkciója van.* Ezért a mítoszkeltést nem tekintem a hadtörténelemmel való visszaélésnek, miután legfontosabb célja a nevelés, felkészítés és példaadás, tehát más normák szerint kell megítélni. Az ifjúság felkészítése az élet bonyolult helyzeteire – melybe beletartozik a háborúra való felkészítés is – rendkívül nagy szakértelmet igénylő folyamat, mely nem nélkülözheti a mítoszokat. Csak ezáltal lehet a háborút bemutatni, megjeleníteni számukra, mint az élet egyik legkellemetlenebb viszonyrendszerét, amivel bármikor szembekerülhetnek.

A tudományos igénnyel dolgozó kutató funkciója azonban egészen más. Az ő feladata *a történések, tények, adatok, a bonyolult és akár kényelmetlen realitások feltárása és nyilvántartásba vétele, azaz neki kell megállapítania, hogy valójában mi is történt.* Ennek során el kell jutnia a mítosz kritikus vizsgálatához, lehántva a tényekről a hazafias

szelektálás és a nagyvonalú elhallgatás torzító rétegeit. Ha e vizsgálódás során az derül ki, hogy az adott eseményben a saját erőink valójában nem voltak bátrabbak, mint az ellenség, és nem bizonyultak felkészültebbnek, mint szövetségeseink, hogy hadvezetésünk „ragyogó elképzelése” csak kivételes szerencsének köszönhetően hozott sikert, ne lepődjünk meg, bár a kiábrándulás folyamata rendkívül kínos lehet számunkra. Mert a nemzeti mítosz gyakran annyira részévé válik életünknek, hogy a tőlük való megfosztást gyötrelmesen tudjuk levezetni.

Emlékszem, milyen kiábrándító volt számomra, amikor rájöttem, hogy a végvári katonák gyakran ugyanúgy sarcolták a falusi népet, mint a törökök, vagy hogy Rákóczi kurucái gyakran nagyon fegyelmezetlen, a nyugati reguláris hadviselési módot nem ismerő kiképzetlen katonák voltak. Gondolom, másoknak is volt része ilyen kiábrándító élményekben.

Azt hiszem, hogy az ilyen kiábrándulások szükségszerű velejárói az ifjú nemzedékek növekedésének, a felnőttek társadalmába való beilleszkedésének. Egy demokratikus berendezkedésű társadalom ezt a problémát úgy igyekszik megoldani, hogy állampolgárait felelős felnőttekként kezeli és lehetőséget teremt számukra a történelmi igazság megismerésére, még ha az kiábrándító is. A diktatúrákban, legyen az fasiszta, kommunista vagy bármilyen jellegű, ez nem ilyen magától értetődő. A hatalom birtokosai jól felfogott érdekükben nem engedhetik meg az igazság napfényre kerülését. Ez a magyarázata annak, hogy a korábbi évtizedekben sok mindent tabuként kezeltek, elsősorban a közelmúlt, a második világháború vagy 1956 vonatkozásában.

A ma becsületes *történészeinek, hadtörténészeinek elkerülhetetlen feladata tehát a múlt hibáinak, történelemhamisításának feltárása*. Tudom, ez a munka elkezdődött, de még korántsem értünk a végére. Erre nem egyszerűen az igazság kiderítése érdekében van szükség, hanem azért is, mert ez segítheti a ma hadseregét a problémák megoldásában, jó irányú fejlődésében.

Itt térek vissza a bevezetőben felvetett kérdésre, hogy a hadtörténésznek megfelelő katonai ismeretekkel is kell rendelkeznie, mert csak ezek birtokában képes a ma katonai vezetői számára a gyakorlati hadtörténelemben gyökerező tapasztalatokat prezentálni. Ez természetesen nem egyszerű dolog.

A hadtörténész nem nélkülözheti a történelmi ismereteket és a kutatómódszertani jártasságot sem. A kutató történészek tudják, hogy minden történelmi esemény egyszeri és megismételhetetlen, ezt fogalmazza meg a közmondás is „a történelem nem ismétli önmagát”. A történészek többsége azonban ezt fordítottan alkalmazza, inkább az eltéréseket, különbségeket keresi, és nem a hasonlóságok megállapítására törekszik, rendszerint viszolyog a felszínes hasonlóságok kimutatásától, a párhuzamok vonásától, melyeket a laikusok szívesen alkalmaznak (például Napóleon és Hitler, vagy a mai helyzet és az első világháború utáni helyzet összevetése). Az emberek ugyanis egy adott korban élnek, az események egy adott társadalmi környezetben játszódnak, a történelem tehát az adott körülmények által determináltak. A különböző korok eseményei és személyiségei közötti analógiák lehetnek tanulságosak, de egyben félrevezetőek is, mert a körülményeknek, helyzeteknek csak bizonyos vonásai hasonlítanak egymáshoz, a többségük azonban nem. Így ami egy meghatározott viszonyrendszerben érvényes volt, a megváltozott kö-

rülmények között – a hasonlóság látszata ellenére – egy későbbi korszakban teljességgel tarthatatlan lehet.

Az elmondottak miatt nagyon fontos, hogy *a hadtörténész képzett legyen katonailag és történészileg is*, mert ha civil történész nyúl katonai dolgokhoz, nagy valószínűséggel ugyanúgy eltéved, mint a katona fordított esetben. Erre hívta fel a figyelmet Hans Delbrück, a modern kor egyik legjelentősebb hadtörténésze, amikor megállapította: a civil történészt az a veszély fenyegeti, hogy elfogad a forrásokban szereplő helytelen hagyományokat, megállapításokat, mert nem képes felismerni annak technikai, katona szakmai lehetetlenségét. A katona pedig saját kora gyakorlatából ültet át jelenségeket a múltba anélkül, hogy hozzáértően számításba venné a körülmények eltéréseit.

Az előbbire vonatkozó példaként Xerxész i. e. 481-es hadjáratát említem a görögök ellen. Hosszú időn keresztül csaknem mindenki elfogadta azt az állítást, hogy Xerxész hadseregének létszáma elérte a két és fél millió főt. Maga Delbrück volt az, aki tisztán logisztikailag bizonyította be, hogy ekkora hadsereg mozgatása az adott körülmények között lehetetlenség. Ugyanakkor a korábbi korszakok általános másságába való beilleszkedés, a gondolkodásmód, a motivációk, az értékrendszer megismerése, adaptálása nagyon bonyolult dolog és hosszabb ideig tartó felkészülést és nagy olvasottságot igényel. Az a kutató viszont, aki azt hiszi, hogy már túl van rajta, teljesen ismeri korszakát, vonakodóvá válhat, nem tudja elismerni, hogy a különböző korszakok és azok egyes eseményei valaha is valamilyen szempontból összehasonlíthatók lehetnek. Azt hiszem, ez szintén téves felfogás.

A hadtörténelmi tapasztalatok hasznosságát, alkalmazhatóságát vonja kétségbe az a történeti felfogás is, hogy a kutatás során nem azt ismerjük meg, hogy a múltban mi történt, hanem azt, amit a forrásokból rekonstruálhatunk. *A hadtörténész első feladata a bizonyítékok tanulmányozása, hogy megállapítsa magukat a tényeket, majd az ismert tényeket megkísérli ok-okozati viszonyrendszerbe állítani.* De ez nem könnyű feladat! A lehetséges vonatkozó tények mennyisége végtelen és lehetnek egymásnak ellentmondóak is. A kutató elméje sem fehér lap, ha igyekszik is megtisztítani felfogását az előítéletektől és a feltételezésektől, a kutatást valamely megfogalmazott gondolatokkal kell kezdenie, még ha nem is biztos azokban, vagy nem mindegyik tudatos számára. Abban érdekelt, hogy a felmerülő kérdéseket megválaszolja. A rendelkezésre álló adatokat saját megítélése szerint rendezi. Minden nem közölhető, tehát szelektálnia, értelmeznie, összevonnia kell. Ehhez kénytelen bevezetni a szubjektivitás elemét. Így tehát a „tények”, a történelem istennője mögött mindig ott van a történész.

A szelektálásnak ez a szükségessége különösen erős a hadtörténész esetében, elsősorban akkor, ha a hadműveletek leírásával foglalkozik. Az adatok, bizonyítékok zavarosak, gyakran egymásnak ellentmondóak. A szemtanúk pszichológiai állapota nem teszi lehetővé, hogy megbízhatóan mondják el tapasztalataikat, és a legtöbb esetben nincs kellő rálátásuk az eseményekre. Az elkötelezettség és a titoktartás azt eredményezheti, hogy elhallgatják a szégyenteljes részleteket, különösen ha a végén a tevékenység eredményes. *A hadtörténész mindenkinél inkább arra kényszerül, hogy rendet teremtsen a káoszban.* Gyakran félrevezető lehet a magasabb beosztású parancsnokok visszaemlékezése is, mert az akaratukat a harcmezőre kényszerítő tábornokok hadműveletekről szóló csiszolt beszámolóiban a csapatok ésszerűen és rendezett módon mo-

zognak, a háború aprólékos gondnal kidolgozott elveinek megfelelően. Ez utóbbiak ugyanis a zűrzavaros igazságnak csaknem istenkáromló paródiái.

De valamit tenni kell, egyfajta rendet teremteni a káoszból, ez a hadtörténeész dolga. Ám sokan úgy vélik, hogy jobban tennénk, ha az így elkészült, jól fésült beszámolókat még csak hozzátétőlegesen sem tekintenénk a valójában történtek rögzítésének, még kevésbé alapnak ahhoz, hogy bármiféle következtetéseket vonjunk le a jövő számára.

Mindez feljogosít arra, hogy megállapítsam: nagyon óvatosnak kell lenni, ha a hadtörténelmi tapasztalatokat hasznosítani akarjuk, mert a jövő érdekében azokat nem is hagyhatjuk figyelmen kívül. Minden korábbi hezitálás ellenére is: a háború az emberi viselkedésnek egy megkülönböztetett, sajátos jegyekkel rendelkező és ismétlődő formája. Eltér a politikától, a kormányzattól vagy a gazdasági tevékenységtől, hiszen ezek állandó fejlődési folyamatot jelentenek. A háború pedig időszakos, világosan meghatározott kritériuma a fegyveres küzdelem, mely megkülönbözteti minden más társadalmi jelenségtől. Sikere vagy kudarca szigorúan körülhatárolt jegyekkel rendelkezik.

Nem állíthatjuk ugyanis azt, hogy Magyarországot a kiegyezés után jobban kormányozták, mint a két világháború között, vagy hogy a gazdaság most virágzóbb mint az 1850-es években. Vitakozhatunk azon is, hogy bizonyos történelmi események – a Pragmatica Sanctio, a reformáció, a trónfosztás vagy a kiegyezés – diadal volt-e vagy katasztrófa. A béke történeése a változást mutatja be és azt analizálja.

A hadtörténeész azonban pontosan tudja, hogy mi a győzelem és mi a vereség, mi a siker és mi a kudarc. Amikor a tevékenységek ily módon állandóan ismétlődnek, a siker kritériumai azonos mértékkel értékelhetők, akkor szerintem nem túlzott az a föltételezés, hogy minden további nélkül megítélhetjük azokat és levonhatunk maradandó következtetéseket.

A hadtörténelmi tapasztalatok alkalmazhatóságát más oldalról a praktizáló katonák vonják kétségbe. Azok az emberek, akik ismerik a katonai szakmát és türelmetlenül elvetnek minden olyan gondolatot, amely szerint Caesar, Nagy Frigyes vagy Napóleon tapasztalata jelentőséggel bírhat a harcokcsik, a rakéták, a repülő és az elektronikai eszközök korszakára. Erre a felfogásra utal, hogy az utóbbi évtizedekben a tisztképzésben a hadtörténelem-oktatás háttérbe szorult.

Két nehézség van ebben a kérdésben, amellyel egy hivatásos katonának meg kell küzdenie ahhoz, hogy mint parancsnok felkészüljön jövőendő feladatára. Az első, hogy hivatása teljesen egyedi, legalábbis abban az értelemben, hogy szakmáját egész életében legfeljebb egyszer vagy egyszer sem gyakorolhatja élesben. Ez olyan, mintha egy sebész egész életében bábukon gyakorolna, vagy ha egy jogász pályafutása vége felé jutna el egyszer vagy kétszer a bírósági tárgyalóterembe, vagy ha az úszó csak szárazon készülne az olimpiai bajnokság megnyerésére, amelytől hazájának dicsősége függ.

Másodszor a béke mindennapjaiban a katonai szervezetek irányításának sokrétű feladata annyira lekötheti a parancsnokok értelmét, jártasságát, fizikai, szellemi és idegi erejét, hogy a végén könnyen elfelejthetik: milyen célt szolgál az egész munka, a felkészülés. Azt, hogy a békekiképzés mennyire megterhelő lehet, egyértelműen bizonyítja, hogy a hivatásos katonák átlagéletkora lényegesen alacsonyabb, mint a civileké. A katonai szervezet irányításával, ellátásával, fegyelmével járó nehézségek

elegendőek ahhoz, hogy lekössék a vezető beosztású tisztek figyelmét annyira, hogy gondolatvilágukból kizáródjon az eredeti rendeltetés: a hadviselés.

Nem meglepő tehát az a tapasztalatok által is igazolt tény, hogy a háború kezdetén a parancsnokok közül sokan kudarcot vallottak. Ezen szerencsétlen embereknek vagy túlságosan hosszú időre lett volna szükségük ahhoz, hogy alkalmazkodjanak a háborúhoz, vagy a hosszú békeidőszakban folytatott tevékenység, adminisztráció stb. következtében gyakorlatilag alkalmatlanná váltak a katonai szervezetek háborúban való vezetésére; az is előfordulhatott, hogy már eleve alkalmatlank voltak, de békeidőszakban ez nem derült ki.

Miután a jelenben nincsenek olyan háborúk, amelyekben a hivatásos katonák élesben sajátíthatnák el mesterségük fogásait, arra kényszerülnek, hogy a múlt háborúit tanulmányozzák. Ugyanis még ha minden tekintetben hangsúlyozzuk is a történelmi körülményekből adódó különbségeket, a háborúk akkor is sokkal inkább egymáshoz hasonlítanak, mint bármely más társadalmi tevékenységhez. Clausewitz is azt írta egyik helyen, hogy a háborúkat a veszély, a félelem és a zűrzavar kölcsönhatásában vívják meg. Mindegyikben erőszak útján próbálják az emberek nagy csoportjai rákényszeríteni akarataikat egymásra, és mindegyikben olyan események történtek, amelyek más társadalmi tevékenységek közben elképzelhetetlenek.

Természetesen a háborúk közötti különbségek társadalmi és technológiai determináltságukból eredően óriásiak, ezért szükséges a hadtörténelem körültekintő és hozzáértő tanulmányozása, mert *a különbségek figyelmen kívül hagyása veszélyesebb lehet, mint a tanulmányozás mellőzése*. A katonai vezetőknek, hasonlóan az államférfiakhoz, azon veszélyek között kell manőverezniük, hogy megismétlik a múlt hibáit, mert nem tudtak róluk, illetve megismerve a múltat, kötődnek a tapasztalatokból kivilágló elvekhez, pedig a bekövetkezett változások eredményeként a múlt elvei már nem alkalmazhatók.

Példaként Napóleon 1796-os olaszországi hadjáratát említem, ahol a nagy tapasztalattal rendelkező osztrák tábornokok – akik bátor, jól felszerelt csapatokat irányítottak, megszállottai voltak az adminisztratív biztonságnak és a kockázattól való félelmükben csapataikat széttagolták – vereséget szenvedtek, mert lassúak voltak a reagálásban. Ugyancsak tanulságos a francia vezérkar 1914-es és 1940-es tevékenysége is. Mindkét esetben szorgalmasan tanulmányozták az elmúlt háborúk tapasztalatait és emiatt megdöbbentő hadászati és harcászati baklövéseket követtek el. 1914-ben a „döntő csatára” való összpontosítás olyan támadólagos hadműveleteket eredményezett, amellyel talán győzhettek volna 1870-ben, de ez 1914-ben tömeges veszteséggel járt. 1940-ben pedig az első világháború tapasztalatai alapján, felőrlő lassú állásháborúra készültek, de az adott időben ez már teljesen elavult volt.

Ha a buktatókat a hadtörténelem tanulmányozása során és a tapasztalatok alkalmazásakor el akarjuk kerülni, *három általános szabály lebegjen a szemünk előtt. Az első, hogy kutatásunkat széles periódusra terjesszük ki*. Meg kell ugyanis figyelni azt a módot, ahogyan a hadviselés formái, eszközei fejlődtek egy hosszú történelmi periódusban. Csak akkor tudunk következtetéseket levonni arra, hogy mi nem változott – tehát mi a maradandó –, ha észrevesszük és kimutatjuk a változókat. A hadtörténelem nagy diszkontinuitásaiából (összefüggésnélküliség) éppen úgy lehet tanulni, mint a nagy hadvezérek által korszakokon át alkalmazott elvek, eljárások,

törvényszerűségek hasonlóságaiból. Gondoljunk csak arra, hogy a 18. század legjelentősebb hadvezére, Nagy Frigyes által felállított elvek alapján létrehozott porosz hadsereg megsemmisült 1806-ban, de ugyanez történt 1870-ben a napóleoni minitára felkészített francia hadsereggel is. Az első világháborúban a szemben álló feleket áthatották azok a kísérletek, amelyek Napóleon vagy Moltke módszereinek, elveinek gondos tanulmányozásából és egyszerű másolásából következtek. A háború elveinek ismeretét tehát meg kell edzeni a változás érzékelésével és az értelem olyan rugalmasságával kell alkalmazni, amelyet csak sok olvasással, a hadtörténelem tanulásával lehet megszerezni.

A második alapszabály, hogy a kutatás terjedjen ki a mélységre is. Nem elégséges egyes háborúk, hadjáratok, hadműveletek nagy vonalakban való megismerése. Részleteiben fel kell tárni azokat! Nemcsak a hivatalos történelemből, hanem az emlékiratokból, levelekből, naplókából, sőt még a szépirodalomból is tanulhatunk, egészen addig, hogy a kutató képes legyen átfogni, megérteni a reális tapasztalat zűrzavarát és rémületét. Be kell tekinteni a történészek által később kikerekített rend mögé, és részletes vizsgálódással újra kell teremteni a mindenütt jelenlévő káoszt, feltárva azt a szerepet is, amelyet nemcsak a jártasság, a tervszerűség és a bátorság játszott, hanem azt is, amit pusztán a jó szerencse eredményezett. Csak így lesz képes a kutató arra, hogy első kézből tapasztalja: mi hát valójában a háború, mi is történt tulajdonképpen.

A harmadik alapszabály az összefüggések feltárása. A háborúk, a hadjáratok, a hadműveletek nem hasonlítanak a sakkpartikhoz vagy futballmérkőzésekhez. Ez utóbbiakat a körülményektől különválaszta, szigorúan meghatározott szabályok szerint folytatják. A háború nem felnagyított harcászati gyakorlat, hanem társadalmi konfliktus és csak akkor érthető meg teljesen, ha tisztázzuk a háborút viselő társadalom természetét.

A győzelem vagy vereség gyökerei gyakran a harcmezőtől távoli politikai, társadalmi és gazdasági tényezőkhez vezetnek. Ezek a tényezők adnak magyarázatot arra is, hogy az adott hadsereg szervezete, fegyverzete miért olyan, amilyennek a valóságban látjuk, és miért úgy vezetik, ahogyan a hadvezérek teszik. Poroszország 1806-ban és Franciaország 1870-ben bekövetkezett összeomlásának megértéséhez mélyen be kell tekintenünk politikai, társadalmi, gazdasági és katonai viszonyaikba. Az első világháború kimenetele sem érthető a társadalmi, politikai és gazdasági okok vizsgálata nélkül. Ezekből állapítható meg, hogy miért volt állóképesebb az antant, mint a központi hatalmak; miért omlott össze Németország néhány hónappal azután, hogy a fronton jelentős győzelmet arattak, és ellenséges katona nem tette lábát német földre.

A hadjáratok, hadműveletek szélesebb hátterének ismerete nélkül nagy valószínűséggel teljesen téves következtetésekre juthatunk természetéről, valamint kudarcuk vagy sikerük okairól. Ezért a hadtörténelem minél teljesebb szélességben, mélységben és összefüggésben folytatott tanulmányozása nemcsak azért fontos, hogy megértsük a háború természetét és a társadalom alakításában betöltött szerepét, hanem azért is, hogy közvetlenül tökéletesítse a tiszteknek a hivatásuk betöltéséhez szükséges szakértelmét. Azt azonban soha nem szabad elfelejteni, hogy a történelem tanulmányozása és hozzáértő használata sem a katonákat, sem a civileket nem a következő alkalomra teszi okosá, hanem egész életükre teszi bölcsébbé őket.

A vezérkari képzésről

1996. december 12-én a Honvédelmi Minisztérium Oktatási és Tudományszervező Főosztálya, a Magyar Honvédség Parancsnoksága, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem és a Magyar Hadtudományi Társaság konferenciát tartott a felsőfokú katonai (vezérkari) képzés hazai és nemzetközi tapasztalatai, vezérkari képzésiünk továbbfejlesztésének feladatai témakörben. Az alábbiakban ismertetjük a konferencia főbb gondolatait, amelyek a hazai tapasztalatok bemutatása mellett nemzetközi kitekintést is nyújtanak.

A megnyitó – amelyet a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (ZMNE) rektora távollétében Piószeghy János ezredes, az egyetem főtitkára tartott – a konferencia célját úgy körvonalazta, hogy a katonai felsőoktatás reformja keretében határozzuk meg a vezérkari képzés céljában, tananyagában és módszereiben a Magyar Honvédség (MH) reformjához igazodó elvárásokat, az átalakítás irányait, az elérendő célokat, a tartalmi és a módszertani követelményeket. Ezt a célt a nemzetközi tapasztalatok tükrében és a NATO-hoz való csatlakozásunk szándékának figyelembevételével lehetséges elérni.

A konferencia jelentős része – nyolc előadásból hat – a külföldi tapasztalatokkal foglalkozott.

Bali József vezérőrnagy az Amerikai Egyesült Államok felsőfokú katonai vezetőképzéséről, dr. Szenes Zoltán dandártábornok az Egyesült Királyság felsőfokú katonai vezetőképzéséről, Mráz István dandártábornok az orosz vezérkari képzésről, Michael Ravat alezredes a francia felsőfokú vezetőképzésről, Krzysztof Jankowszky alezredes a lengyel felsőfokú katonai vezetőképzésről és Borszéki Tivadar dandártábornok a Román Védelmi Kollégiumról tartott előadást.

Két előadás foglalkozott a hazai vezérkari képzéssel: dr. Héjja István nyá. ezredes a magyar felsőfokú vezetőképzés újraindításának tapasztalatait elemezte és foglalkozott a hazai vezérkari képzés átalakításának feladataival; Végh Ferenc altábornagy, az MH vezérkari főnöke (MHPK) a haderő átalakításának és integrációs törekvéseinknek megfelelő hatásait elemezte a hazai vezérkari képzésre, majd kifejtette hogy milyen vezérkari képzést szeretne Magyarországon.

□ *Miért most vetődött fel a felsőfokú vezetőképzés reformja?* 1949 és 1953 között nem folyt ilyen hazai képzés. A hadsereg felső szintű vezetőinek felkészítése a Szovjetunió vezérkari akadémiján, továbbképzése pedig különböző szintű – főleg politikai ismereteiket bővítő – tanfolyamokon, továbbá a parancsnoki továbbképzés rendszerében a Szovjetunióban, valamint itthon tartott hadijátékokon és továbbképzéseken folyt. Itthon is voltak a katonai akadémiát végzett tisztek részére szer-

vezett hadműveleti tanfolyamok, ezek azonban főleg a csapatörzsekbe beosztott tiszti feladatok ellátására készítették fel. A vezérkari képzés ezen módja megfelelt a Varsói Szerződés (VSZ) követelményrendszerének: biztosította a hadászati és a vezetési elvek egységesítését, az azonos szemléletmódot és ideológiai alapot. A tananyag az alapvető hadászati célt, a koalíciós támadó hadműveletek megszervezésére és megvívására történő felkészülést szolgálta.

A VSZ megszűnését követően lehetőség nyílt több NATO-tagállam, így az Egyesült Államok, Anglia, Németország, majd Franciaország felsőszintű katonai tanintézeteibe magyar tábornokok és tisztek beiskolázására, így a felsőfokú vezetőképzés keretei kiszélesedtek. Ugyanakkor a Szovjetunió szétesését követően a vezérkari képzés korábbi lehetőségei megszűntek, ilyen jellegű képzéshez a politikai akarat sem volt meg egyik fél részéről sem.

Az átalakulás nagy eredményének tekinthetjük, hogy új lehetőségek nyíltak a kiválasztott magyar tábornokok és tisztek előtt: másfajta katonai gondolkodást és életmódot ismerhettek meg. Hátránya, hogy az új lehetőség csak keveseknek adatott meg, a beiskolázási létszámok rövid időre szóló kétoldalú megállapodásokon alapultak. A beiskolázási lehetőségeket korlátozta, hogy a nyugati nyelvek megismerésére csak kevés magyar tisztnek volt alkalma. Ezt a képzési módot kiegészítendő, szükség volt a hazai képzés beindítására is.

A felsőfokú vezetőképzés rövid előkészítés után 1993-ban indult, katonai felsővezetőképző tanfolyam formájában. Az első évfolyam két osztállyal indult. Tematikája részben a moszkvai vezérkari akadémiai tantervére alapult, de figyelembe vette a nyugat-európai országok, főleg a francia összhaderőnemi védelmi kollégium és a német vezérkari akadémia akkor ismert tapasztalatait. A tanfolyam tematikája évről évre tökéletesedett, amit elősegítettek a külföldi képzésben részesült tábornokok és tisztek személyes tapasztalatai, a külföldi tanintézetek tematikáinak és oktatási módszereinek alaposabb megismerése is. Jelenleg a haderő új struktúrája kialakításának folyamatában a kiképzési célokat, követelményeket és tematikákat hozzá kell igazítani a vezető szervek új struktúrájához, az egyesített vezérkar és a haderőnemi vezérkarok részére kell vezetőket felkészíteni.

Időközben a külföldi képzés lehetőségei is bővültek. A nyugati képzés mellett ismét lehetőség nyílt az orosz, továbbá az azóta létrejött lengyel és román felsőfokú katonai vezetőképzés lehetőségeit is igénybe venni.

A külföldi tapasztalatok tükrözik a két nagy iskola – az angolszász és a porosz – kiképzési módszerei közötti lényeges különbségeket.

□ Az angolszász módszert alkalmazó iskolák közül a konferencián az USA, Anglia és Franciaország vezérkari képzésének tapasztalatait ismertették. Ezen tanintézetekbe olyan ezredek és dandártábornokok kerülnek beiskolázásra, akik a vezérőrnagy rendfokozat várományosai, maguk mögött tudják a több lépcsőből álló továbbképzési rendszer tanfolyamait, a tiszti pályán 20 év fölötti gyakorlattal rendelkeznek és eddigi munkájukkal bizonyították alkalmasságukat a részükre kiszemelt magas beosztásra. A beiskolázást általában többlépcsős felvételi eljárás előzi meg, ami biztosítja, hogy a kiválasztott legjobbak közül a legkiválóbbakat vegyék fel. A pályázóknak bizonyítaniuk kell fegyvernemi és szakszolgálati ismereteik magas szintjét, a csapatok harcászati szintű alkalmazásának teljes körű ismeretét. A magas

felvételi követelmények biztosítják, hogy a tanfolyamon már nem kell foglalkozni fegyvernemi és szakszolgálati ismeretek oktatásával és harcászati kérdésekkel. A szakmai tananyag a haderőnemek, főleg a többnemzetiségű hadászati magasabbegységek hadászati műveleteinek megszervezésére és vezetésére koncentrálódhat.

Az elsődleges cél az összhaderőnemi szemlélet kialakítása, amely biztosítja a haderőnemek hatékonyságának növelése érdekében szükséges feladatok felismerését és ezek megvalósítását mind békeidőben, mind veszélyhelyzetekben és háborús időszakban. *A második alapvető cél* fogékonnyá tenni a tiszteket a nemzetközi kérdések iránt, együttműködési készségük fejlesztése a multinacionális szervezetekben, ahol a kölcsönös függőség a fő szabály, és ahol a szövetségesek közötti együttműködés egyre nagyobb teret kap, vagyis fel kell készülniük a nemzetközi szervezetekben végzendő munkára. *Harmadik célnak* tekintik, hogy a biztonságpolitika és a honvédelmi politika ismerete terén olyan szintet kell elérniük, ami lehetővé teszi országuk biztonságpolitikai kihívásainak értékelését és a lehetséges veszélyforrások időbeni felismerését. El kell sajátítaniuk a demokratikus társadalmak hadseregei működésének szabályait, és fel kell készülniük a politikai döntéshozók, a haderő polgári ellenőrzését megvalósító személyek, szervezetek és intézmények munkájának segítségére. *Negyedik célként* fogalmazható meg, hogy ismerniük kell a gazdaság és a honvédelem összefüggéseit, a költségvetési gazdálkodás követelményrendszerét és a haderő eszközrendszerei működésének szabályait. *Végül* alkalmazói szintű gyakorlattal kell rendelkezni a számítástechnikai eszközök kezelésében, a különböző vezetéstechnikai rendszerek alkalmazásában.

A célok elérése érdekében a hallgatók nagyfokú önállósággal rendelkeznek a tananyag kiválasztásában és a tanulási módszerekben. Általában egy félévre adnak kötelező tanulmányi programot, a második félév tananyagát a hallgatók választják ki a megadott programjavaslatok közül. *A képzés fő módszere az önálló kutatómunka*, ami lehetővé teszi az egyéni elemző, problémafelismerő és szintetizáló képességek fejlesztését. Vizsgáztatás nincs, az ezekre felkészülés nem zavarja a tanulmányi munkát. A tanintézetekben csak kis létszámú tanári kar működik (van olyan tanintézet, ahol nincsenek tanárok), az előadásokat, a szemináriumokat és más foglalkozásokat a társadalom, a politikai és a tudományos elit vezető képviselői, a honvédelmi igazgatás és a haderő vezetői, a téma legjobb kutatói és elismert művelői tartják. A szakdolgozatokat szakértők értékelik.

A hallgatók több nemzetközi fórumon, szemináriumon és konferencián vesznek részt, ezeken módjuk van véleményt cserélni fontos nemzetközi és biztonságpolitikai kérdésekben. A programot több tanulmányút egészíti ki, ezek lehetővé teszik szűkebb környezetük, országuk, Európa nagyvárosai és országai, továbbá egy-egy tengerentúli körzet jobb megismerését. Módjuk van személyes tapasztalatokat gyűjteni a NATO, a NYEU, az EBESZ és más nemzetközi szervezetek működéséről. A kapcsolatteremtés elősegítése érdekében különböző programokat, ismerkedési lehetőségeket szerveznek részükre szűkebb környezetükben, városukban, tartományukban, melyeken a helyi hatalmi és igazgatási szervek, gazdasági szervezetek vezetői és képviselői is részt vesznek. Nagy figyelmet fordítanak a tiszteleségek felkészítésére: részükre tanfolyamokat szerveznek, részt vesznek tanintézetük munkájában, az órák egy részét is látogathatják, ott vannak minden társadalmi és közösségi rendezvényen.

□ Az Oroszországban, Lengyelországban és Romániában folyó vezérkari képzés tapasztalatai az itthonihoz hasonlóak. A képzés céljai szerényebbek, a tananyag a nemzeti lehetőségek határai között maradt, katonai alkalmazási kérdésekre orientált, habár egyre inkább teret kap a felkészülés a nemzetközi együttműködésre, a multinacionális szervezetekben végzendő munkára. A képzés módszere a porosz iskolához való ragaszkodást tükrözi, a tanulmányi programok merevek, az önálló tudományos kutatómunkára való felkészülés háttérbe szorul, a kötelező vizsgáztatási rendszer változatlan. Ebből a módszerből vannak kitörési kísérletek, de ezek még eléggé erőtlenek.

Leginkább a lengyel hadművelleti-hadászati tanulmányok tanfolyamának megszervezése és tematikája szolgálhat nálunk is hasznosítható tapasztalatokkal.

A tanfolyam kilenc és fél hónapos. A beiskolázandók köre hasonló, mint nálunk: perspektívával rendelkező dandár- és magasabb parancsnokok és törzsek vezető beosztású tisztjei. A tanulmányi program kidolgozásának kiinduló követelménye: feleljen meg a honvédelmi felkészítés új követelményrendszerének és igazodjon a változó belső és külső feltételekhez. Az elsajátított tudás bárhol, a perspektivikus új szövetségi rendszerben is konvertálható legyen.

A hadászati és a hadművelleti képzés – ami a tanulmányi idő mintegy 60%-át teszi ki – a biztonságpolitikai ismereteken túl a fegyveres erő hadászati tervezésének módszertanát, a védelmi hadművellet megtervezését és vezetését, továbbá a szárazföldi haderő, a légierő és a haditengerészet hadművelleti (részben harcászati) kérdéseit dolgozza fel. A vezetési ismereteken belül a számítógépes gyakorlattervezésre és szimulálásra fordítanak nagyobb figyelmet. Lehetőséget biztosítanak a megadott témák önálló kutatására és megvitatására. Helyet kaptak a programban tanulmányi kirándulások kiemelt körzetek helyszíni tanulmányozására, vezető katonai szervezetek meglátogatására és perspektivikusan külföldi államok hadseregeihez is. Hangsúlyozzák, hogy a tematika a tapasztalatok és az új követelmények alapján évről évre tökéletesedik.

□ *Hol tart a magyar vezérkari képzés?* A konferencián véleményt nyilvánítók úgy foglaltak állást, hogy a külföldi lehetőségek igénybevétele mellett továbbra is szükséges a hazai képzést fenntartani. A beiskolázottak számának megítélésében többen azt a véleményt támogatták, hogy jelenleg túlképzés van. A magyar haderő nagyságrendje kevesebb vezérkari beosztásra felkészített tisztet igényel. A túlképzés is hozzájárul ahhoz, hogy a végzett hallgatók jelentős részének nincs lehetősége a beiskolázáskor általa elképzelt rendfokozat és beosztás elérésére. Gondok voltak a beiskolázással is. Nem mindig az alkalmasak legkiválóbbjait iskolázták be, azt az átszervezések miatt pillanatnyilag feleslegessé vált tisztek „átmentésére” is felhasználták. Következetesebben kellene ragaszkodni az ismert nyugati tapasztalatokhoz.

Felvetődött, hogy a képzésben részesülők körét szélesíteni kellene a katonadiplomáciai szolgálatra felkészülőkkel és a biztonságpolitikai szakértőkkel, részükre külön kurzusokat kellene indítani. A katonadiplomata felkészítésének ezen módjával a vezérkari főnök úr is egyetértett, a biztonságpolitikai szakértők képzésének anyagi fedezete azonban jelenleg nincs biztosítva. Létrehozása további egyeztetést igényel.

A továbbképzés alapvető kérdései a képzési idő, a tananyag, az oktatási program, az oktatási módszerek és az anyagi biztosítottság megítélése körül forogtak. Ezekben a kérdé-

sekben lényeges véleménykülönbségek is felszínre kerültek. Az elhangzottak alapján úgy tűnik: a ZMNE érintett szervei a jelenlegi állapot fenntartására törekednek, a továbbfejlesztés lehetséges útjainak keresése is külső inspirációkra, főleg a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztálya vezetőjének kezdeményezésére indult meg. A ZMNE részéről ismét szóba került a képzési idő két évre növelésének igénye, amit sem a nemzetközi tapasztalatok, sem a hazai követelmények nem indokolnak. Módszertani kérdésekben többen – így a vezérkari főnök úr is – a jelenlegi gyakorlatot túlhaladottnak ítélték meg. Szerintük a porosz iskolával való szakítás a járható út. Olyan képzés kell, ami a hallgatók önállóságát, kreativitását és aktivitását fejleszti. Az oktatás biztosítson teret a személyiség autonómiájának fejlesztésére, a témák önálló kutatása módszereinek megismerésére, a megoldások lehetséges változatainak kimunkálására, vagyis a tudományos munkára. Tudomásul kellene venni, hogy itt elitképzés folyik és a hozzá illő módszereket kell alkalmazni.

Ha a fenti tételt elfogadjuk, akkor *alaposan át kell vizsgálni a tematikákat, a tananyagot és a számonkérés módszereit*. A tematikákból törölni kell mindazt, ami nem erre a szintre tartozik. Viszont itt kell foglalkozni azokkal a témákkal, amelyek a társadalom által megfogalmazott kérdésekre való nyitottságra, a honvédelmi politika részkérdéseinek megalapozott ismeretére ösztönöznek, tárgyalóképes vezetőket ugyanis csak így lehet kibocsátani.

Korszerű ismereteket kell adni, így többek között a hadászati gondolkodás erősítése mellett meg kell ismerni a haderő működésének törvényszerűségeit, a honvédség gazdálkodásának szabályait és a lehetőségekkel való élés követelményeit. Gyakorlatra kell szert tenni a korszerű számítástechnika kezelésében. A vezérkari főnök úr a vezérkari képzést érintő elképzelései között első helyen említette, hogy legyen minden hallgatónak önálló számítógépe szövegszerkesztővel, amin a kutatómunkájához szükséges minden munkát el tud végezni. A képzés rendszeréből törölni kell a még meglévő iskolás módszereket, beleértve a vizsgáztatásokat is. A hallgatók előmenetelének felmérésére szakdolgozataik kollektív értékelésének módszerét kellene alkalmazni.

Felvetődött, hogy kik oktassanak. Erre a külföldi tapasztalatok egyértelmű választ adnak: általában a téma legjobb szakértői. Ennek megvalósítására történtek kezdeti törekvések, de az áttöréshez ezen a téren is szemléletváltás szükséges. Az egyetem részéről ellenérdekeltség tapasztalható: ha saját tanárai oktatnak, ez növeli az óraszámokat, ami megalapozhatja az oktatólétszám fenntartására irányuló igényeket. A szervezés is egyszerűbb. Jobb anyagi feltételek is kellenének, hiszen a külső előadókat meg kell fizetni. A másik oldalon, a tudományos és a politikai elit körében is erősíteni kellene azt a felismerést, hogy a hadsereg jövőbeni tábornokai és vezetői előtti megnyilatkozás lehetősége növeli ismertségüket és szakmai elismertségüket, lehetőséget biztosít továbbá a személyes kapcsolatok létrejöttére is. Ebben a kérdésben az egyetem segítségre szorul, egyedül nem tud megbirkózni ezzel a feladattal.

A konferencián elhangzott sok vélemény közül – kissé szubjektíven válogatva – ezeket tartottam szükségesnek kiemelni. Írásom kicsit hosszabb lett, mint a különböző rendezvényekről tölem megszokott tájékoztatók, de mivel a konferencia anyaga önálló kiadásban nem jelenik meg, a szerkesztőség kérését is teljesítve: szükségesnek éreztem a bővebb és a problémás területekre összpontosító ismertetést.

Zimits Rezső

Turák János

A védelmi tervezés reformjának szükségességéről és lehetőségeiről

A múlt évben az állami vezetés rendelkezett az államháztartási tervezés továbbfejlesztésére, ugyanakkor a katonai vezetés is több intézkedést hozott a tervezési rendszer megformálására. Ezen összefüggő feladatok időszertűvé teszik a honvédelmi tervezés teljes rendszerének komplex végiggondolását, a jelenlegi helyzet elemzését, az új követelmények értelmezését és az azoknak megfelelő tervezési elvek és módszerek kidolgozását. A szerző a korábbi tervezési rendszer főbb jellemzőinek áttekintése és a jelenlegi hiányosságainak elemzése alapján a biztonságpolitikai céloknak jobban megfelelő, gazdaságilag alátámasztott, a katonai feladatok és a költségvetési lehetőségek összhangján alapuló katonai tervezést sürget.

A komplex honvédelmi tervezés megítélésünk szerint olyan tervezési rendszer, amely a szuverén állam biztonságpolitikai érdekeit kifejező, a törvényhozás által szentesített, folyamatosan aktualizált katonapolitikai követelményekből indul ki és a kormányzat felelősségében széleskörűen egyeztetett konkrét védelmi teljesítményigényekre alapoz, így tehát komplex (a katonai követelményeket pénzügyileg alátámasztó), a különféle időtávokra kiterjedő, összehangolt és rugalmas védelmi tervezést biztosít.

A komplex védelmi tervezés kidolgozásának aktualitása s következőkből adódik:

- hazánkban – a korábbi szövetségi politikából következően – nem alakult ki a szuverén államiság önálló biztonságpolitikájára épülő védelmi tervezés gyakorlata, és ma is hiányzik ennek elvi és módszertani megalapozottsága;
- a rendszerváltás óta nem volt több évre iránymutató nemzetgazdasági tervezési vagy akár prognosztikai tevékenység, az éves ad hoc tervezés nem nyújt megfelelő gazdasági alapot a (jellegükből következően hosszabb távú) védelmi feladatok felelősségteljes tervezéséhez, ugyanakkor napjainkban törekvés mutatkozik a gazdasági tervezés több évet átfogó rendjének kidolgozására;
- a nemzetgazdaság teljesítőképességének visszaesése és politikai megfontolások következtében a Magyar Honvédség költségvetési támogatása az elmúlt hat évben reálértékben mintegy a felére csökkent, amely egyrészt elkerülhetetlenné teszi a honvédelmi feladatok, ezen belül a katonai teljesítményigények ártértelezését, a katonai szervezet és működés redukálását és átalakítását, ezzel összefüggésben a hadseregfejlesztés közép- és hosszú távra vonatkozó elgondolásának kidolgozását;

- a Magyar Honvédség előzőekből következő helyzetében a katonai tervező szervek elengedhetetlennek tartják a megalapozottabb tervezési módszerek kidolgozását, kormányzati és törvénykezési feltételeinek megvalósítását,
- a korszerű tervezési módszerek bevezetésére ösztönöz a katonai vezetés azon törekvéseivel messzemenően megegyező kormányzati szándék, amely az euroatlanti szövetségi rendszerekbe integrálódásra irányulóan, azokkal kompatibilis tervezési elvek és módszerek alkalmazását igényli.

Mindezek alapján időszerű (ha nem megkésett) feladat a változott feltételrendszerhez és új követelményekhez igazodó, a nemzetgazdasági tervezéssel harmonizáló, a NATO-kompatibilitást biztosító, reális (teljeskörűen egyeztetett) komplex védelmi tervezési rend kidolgozása.

A korábbi tervezési rendszer főbb jellemzői

A volt szocialista rendszerben katonai tervezésünk meghatározó kritériumát a szovjet vezetésű katonai szövetségbe tartozás jelentette. A nyílt szovjet érdekebefolyást palástoló nemzetközi szervezetek (a Varsói Szerződés mint politikai és katonai szervezet, valamint a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa mint gazdasági egyeztető szervezet) módot adtak a nemzeti szuverenitás legális alárendelésére.

Katonai vonatkozásban a Szovjetunió biztonságpolitikai érdekeinek megfelelő katonai igényeket a Szovjetunió fegyveres erőinek vezérkara fogalmazta meg, amelyet a VSZ-tagországok hadseregei felett parancsnokló egyesített fegyveres erők törzse bontott le országonkénti katonai igénytervvé. Az EFE ajánlásai (követelményei) tartalmazzák – a szovjet hadvezetés titkolt stratégiai elgondolásainak megfelelően – az egyes tagállamok hadseregeivel szemben támasztott fejlesztési igényeket, haderőnemenként, fegyvernemenként és szakcsapatonként megadott, szervezeti és haditechnikai felszereltségi előírásokban. Ezen előírások kiterjedtek az anyagi-technikai biztosítás főbb mutatóira, a megalakítandó tartalék készletekre, a mozgósítás időnormáira és a fontosabb katonai infrastrukturális igényekre is (hírközlés, front- és hadseregútvonalak, átkelési igények, repülőterek stb.) konkrét mennyiségi és minőségi előírásokban. A haditechnikai rendszer fejlesztési igényeit mennyiségben, minőségben (típusban), valamint a beszerzések időütemezésében is előírták. Az EFE-ajánlások 5 éves időszakot fogtak át.

A haditechnikai rendszer fejlesztéséhez számba vehető új haditechnikai eszközök megismeréséhez haditechnikai bemutatókat rendeztek a tagországokkal. A SZU részéről általánosan a már használt vagy kivonni tervezett haditechnikát ajánlották a tagállamoknak.

Az EFE ajánlásait a tagállamok vezérkarai dolgozták fel, beépítve azokat az adott hadsereg ötéves tervébe. A magyar gyakorlat tapasztalata alapján az EFE igényei túlzóak, a nemzeti erőforrások lehetőségeit meghaladó mértékűek voltak. Az ajánlások EFE és a nemzeti vezetés közötti megtárgyalását a nemzeti vezérkarok készítették elő és a legmagasabb párt- és kormány szinteken (első titkár, miniszterelnök, illetve az EFE főparancsnoka) hagyták jóvá.

Az előzetes egyeztetés alapján és elfogadott EFE-igények beépítésre kerültek a nemzeti hadseregek (Honvédelmi Minisztériumok) ötéves tervébe, amelyek kor-

mányzati és törvényhozói elfogadtatását az egyeduralkodó állampárt felső vezetése garantálta.

A hadsereg vezetését (a kül- és belpolitikához hasonlóan) az állampárt kiemelten kezelte. Feladatait, fejlesztését, szervezeti és személyi fő kérdéseit, valamint erkölcsi állapotát és politikai hangulatát megfelelő rendszerességgel elemezte és közvetlen döntéseket hozott azok befolyásolására.

Az ez irányú tevékenység fő szakmai szervezete az állampárt központi bizottságában működő adminisztratív osztály volt, melyben magas katonai felkészültséggel rendelkező szakemberek is dolgoztak. A döntések előkészítésében meghatározóak voltak az állampárt legfelső vezető szervében, a politikai bizottságon belül kialakított szűkebb döntési csoport (kvázi védelmi kabinet) állásfoglalásai, a további tervezőmunka alapjául tulajdonképpen ezen állásfoglalásokat politikai bizottsági határozatokként legalizálták.

Ezen döntések különféle időszakra és kérdésekre vonatkoztak. A katonai tervezés szempontjából kiemelkedő jelentőségűek voltak a 10 évre szóló határozatok, amelyek két ötéves tervidőszakra kiterjedően írták elő azon legfontosabb követelményeket, melyek mind a katonai, mind a gazdasági, mind a hadiipari tevékenység fő igényeit, mutatóit tartalmazták. Így például előírták a Magyar Néphadsereg fő létszámmutatóit, a szervezeti és a haditechnikai fejlesztés főbb irányzásait, a mozgósítási és a kiképzési rendszer legfőbb jellemzőit, a szociális ellátás néhány mutatóját (pl.: polgári bérekhez történő arányosítás), valamint az adott időszak néhány kiemeltebb új feladatát (pl. a katonai középiskolai kollégiumi rendszer vagy hazai a helikopter-alegységek rendszere stb.).

A politikai bizottság határozatai alapján, a hadsereg-fejlesztési elképzeléseket a HM tárca ötéves tervében realizálták. A népgazdaság ötéves tervezési rendszere (kisebb szükségyszerű korrekcióktól eltekintve) törvényi biztosítékot adott a tervidőszakban végzendő hadsereg-fejlesztési feladatok ütemezett, tervszerű végrehajtására és az ahhoz igényelt pénzügyi támogatás biztosítására.

Az állami tervezés terén kiemelkedő szerepet töltött be az Országos Tervhivatal (OT), amely gazdaságirányító csúcsszervezetként szabályozta és vezérelte valamennyi országos hivatal tervezési rendjét, összesítette és koordinálta a népgazdaság valamennyi ágazatának terveit. Az összesített népgazdasági terveket a (formális döntés végett) előterjesztette a kormánynak és az Országgyűlésnek, majd kapott jogkörében irányította a tervek realizálását, végezte a szükséges erőforrás-átcsoportosításokat (a pénzelőirányzatok átcsoportosítását a Pénzügyminisztérium hajtotta végre az OT-vel egyetértésben – valamint védelmi kérdésekben a kormány mellett működő honvédelmi bizottság állásfoglalása alapján).

Az OT komplex tervezést végzett, amely többek között kiterjedt az ágazati mérlegek összeállítására, fizetési mérlegek kidolgozására, a költségvetési tervezés koordinálására, a hazai termelés és szolgáltatás termékcsoport-mélységű tervezésére (termékmérlegek összeállítása), a beruházási tervek összehangolására, a külkereskedelmi mérlegek összeállítására, az export-import tevékenység fő mutatóinak tervezésére, stb.

Az OT által készített mérlegek, tervek kötelező jellege 1968-tól a gazdaságirányítási reform (új gazdasági mechanizmus bevezetése) után fokozatosan csökkent,

a diktált tervmutatók helyett tájékoztató, orientáló mutatószámokként szolgálták a tervezés és gazdaságirányítás országos érdekeit. Az OT tevékenysége biztosította az állami garanciát a honvédelmi feladatok költségvetési, hazai beszerzési és gazdasámozgósítási feltételeinek megteremtéséhez.

Az ötéves tervekben előírt haditechnikai beszerzések és építési beruházások realizálását hazai viszonylatban az ötéves tervtörvény, valamint az illetékes minisztériumok ötéves tervei, nemzetközi viszonylatban pedig a KGST hadiipari állandó bizottságán belüli ötéves keretelőírások és azok alapján az évenkénti kétoldalú szerződéskötések biztosították. Ezen nemzetközi együttműködés kiterjedt a haditechnikai tudományos kutatómunka és fejlesztés, a gyártás, a javítás, valamint a kereskedelem egyeztetésére, gyártmány- és gyártásszakosításra, licencátadásra, kölcsönös szállítások (szigorúan nullszaldós) kontingentálására, valamint a gazdaság mozgósításához szükséges kölcsönös szállítások egyeztetésére. A korábbi tervezési rendszer – bár sértette a nemzeti érdekeket – a katonai tervezés szempontjából többé-kevésbé konzisztensnek minősíthető volt.

Volt ugyanis

- veszélyértékelésen alapuló katonai igénytámasztás (igaz, nem a nemzeti, hanem a szovjet legfelső vezetés által meghatározva, a VSZ politikai tanácskozó testülete által nemzetközileg legalizálva);
- konkrét hadseregfejlesztéséhez útmutatásul szolgáló katonai teljesítményigény meghatározása (a szovjet vezérkar által konkrét szervezési-fejlesztési mutatókban kidolgozva és az EFE-ajánlások útján legalizálva);
- az MSZMP pol. biz. által jóváhagyott, tíz évre szóló, politikailag garantált katonai követelménytámasztás;
- ötéves, törvényileg garantált állami terv, a honvédségi tervek realizálásának pénzügyi és gazdasági feltételeit biztosítva;
- éves terv (törvényileg jóváhagyva).

A katonai tervezés ezen rendszere módot adott az ötéves hadsereg-fejlesztési tervezés metodológiájának jó begyakorlására. Ennek lényeges elemei:

- hosszú távú pol. biz. határozatok;
- középtávú EFE-ajánlások;
- nemzetközi haditechnikai bemutatók;
- a népgazdasági előrejelezések (az OT tervezési mutatói) feldolgozása;
- a Magyar Néphadsereg középtávú helyzetelemzése;
- a hadművelleti, a fegyvernemi és a szolgálati főnökségi igénytervek kidolgozása és figyelembevétele;
- a hadsereg-fejlesztési elgondolás szervezeti, haditechnikai és pénzügyeket is figyelembe vevő komplex kidolgozása;
- széles körű egyeztetések (honvédségen belül és tárcák között);
- EFE-ajánlások nemzetközi egyeztetése;
- a tárca ötéves tervének összeállítása és letárgyalása.

A korábbi tervezési rendszer ugyanakkor több hiányossággal is rendelkezett:

- a szovjet diktátum megalázóan kevés teret biztosított a nemzeti érdekek elismertetésére;
- az EFE szintjén megkötött egyezmények és a túlbürokratizált KGST hadi-

- ipari együttműködési megállapodások ellenére nagyfokú bizonytalanság volt a haditechnikai beszerzések ütemezett teljesítésében;
- az ötéves tervezés merev rendszere megnehezítette a tervidőszakon belül kialakuló, a tényleges helyzetnek megfelelő korrekciókat, a tervidőszakok „átkötése” nem volt biztosítható, hiányzott a rugalmasság és a rulírozás, a merev (és diktált) tevékenységi rend visszatartotta az innovatív törekvéseket mind a nemzeti érdekek érvényesítése, mind a katonai tervezés elvi és módszertani fejlesztése szempontjából.

A rendszerváltás hatása a honvédelmi tervezés rendjére

A volt szocialista szövetségi rendszer felbomlása feloldotta mind a politikai, mind a gazdasági kényszert, lehetővé, sőt szükségessé tette az önálló nemzeti védelmi tervezés kialakítását. Ennek megvalósítása azonban késve és bizonytalanul halad.

Ennek feltételezhető okai:

- az erre irányuló korábbi igény és gyakorlat hiánya;
- a lassan kialakuló honvédelmi politikai és reformelgondolások;
- a gazdaság visszaesése és a politikai határozatlanságból adódó gazdasági koncepciótlanság;
- mindenfajta tematikus tervezési tevékenység helytelen azonosítása az elítélt „tervgazdálkodás”-sal;
- szakmai felkészültségi hiányok, a biztonságpolitikai értékelés és a védelmi tervezés módszertani kialakítására vonatkozó igény hiánya;
- a védelmi tervezés külföldi tapasztalatainak késői igénylése (ez napjainkban a NATO-integrációs törekvések kapcsán felerősödött).

A volt szövetségi rendszer szétesése nemcsak katonai, de hadiipari és haditechnikai kereskedelmi vonatkozásokban is a kialakult együttműködés felbomlását eredményezte. Új koncepció és gyakorlat kialakítása vált szükségessé az ország háborús felkészítésében, ezen belül elkerülhetetlenné vált a gazdaságmozgósítás újraszabályozása és ujjaszervezése.

A gazdaság liberalizálása, az állami tulajdon magánosítása, a nagyvállalatok szétesése, az állam visszavonulása a gazdaság közvetlen irányításából, a központi tervezés szűklátókörű politikai elítélése, a nem várt méretű gazdasági teljesítményvisszaesés, valamint az annak visszafordításához szükséges kemény, a lakosság életszínvonalát terhelő intézkedések meghozatalától való tartózkodás szétzilálta a nemzetgazdaság tervezési és irányítási rendjét. Az új piacgazdasági feltételeknek csak részben megfelelő, bizonytalanlankodó, gyakran változó gazdasági szabályozások megszüntették a védelmi tervezés korábbi privilégiumait, ugyanakkor a mai napig nem vezettek egy több évre kiterjedő állami tervezési (vagy legalábbis prognosztizálási) rendszer kidolgozásához.

A gazdaságirányítás átgondolt, a politikai vezetés felelősségvállalását, elkötelezettségét kinyilvánító közép- és hosszabb távú (3, 5, 7 éves) koncepciók, programok vagy tervek hiányában operatív (éves) tervekre támaszkodva tevékenykedett. A nemzetgazdasági tervezési rendszer hiánya nehezíti (de nem gátolja!) a védelmi tervezés átgondolt rendszerének kidolgozását.

A koncepciótlanság és a gazdasági korlátok ad hoc tervezésre kényszerítették a katonai tervezést is. A reálértékben folyamatosan csökkenő költségvetési lehetőségek – összhangban a politikai célkitűzésekkel – a hadsereg leépítéséhez vezetnek, melynek elérését szolgáló szervezési intézkedések inkább a kényszer, mintsem az átgondolt haderőreform termékei. Ehhez hiányzott a biztonságpolitikai elemzésen alapuló, a katonai teljesítmények meghatározását eredményező politikai döntés, valamint az annak realizálását garantáló gazdasági, pénzügyi tervezés (akár a komplett hadsereg-fejlesztési terv, akár az annak részeit alkotó programok).

A rendszerváltás katonai vonatkozásait a honvédelmi alapelvek és a honvédelmi törvény az elvi követelmény szintjén meghatározza, a hadsereg feladatait, szervezeteit, felszerelését körvonalazó, a konkrét tervezőmunkához szükséges „fogódzók” és az azokból adó katonai teljesítményigény v. követelményterv elfogadása azonban késik. Kidolgozását a koncepcióbeli bizonytalanságok mellett az erre alkalmazható módszertan hiánya is nehezíti. (Itt kell megjegyezni, hogy a „doktrína” új védelmi jellemzői, a hadsereg méreteinek csökkentésére irányuló igények a tervezés tartalmát és nem a védelmi tervezés módszertani kidolgozását befolyásolják.)

A rendszerváltás külpolitikai irányultságát az *euroatlanti csatlakozásra irányuló törekvések* fejezik ki a legfrappánsabban. Katonai vonatkozásban a NATO-ba, NYEU-ba való felvételre való felkészülés igénye sürgeti a védelmi tervezés ennek is megfelelő, kompatibilis metodikájának kidolgozását.

A rendszerváltás demokratizmust erősítő eredménye a *védelmi tervezés nyílttá tételére, a civil kontroll érvényesítésére* irányuló igények felerősödése. Ezek tudomásulvétele és realizálása szintén a védelmi tervezés metodológiai kérdéseit érintő feladat.

A honvédelmi tervezés jelenlegi hiányosságai

a.) Jelenlegi helyzetünkben a *biztonságpolitikai helyzet elemzésének* törvényi feltételei lényegében adottak. A kormány szaktárcái előterjesztésében az Országgyűlés meghatározott bizottságai előírt rendszerességgel áttekintik, elemzik és értékelik a biztonságpolitikai (benne katonai) tényezőket, a védelem kül- és belpolitikai, társadalmi, gazdasági és katonai feltételeit és hatásköreikben állást foglalnak (döntenek) mindezek kérdéseiben.

Az ezen irányú jelenlegi *törvényhozói és kormányzati tevékenységben* kifogásolható a komplexitás és a módszertani kidolgozottság színvonala, valamint a törvényhozók többségének biztonságpolitikai, katonai és védelemgazdasági felkészültsége.

Az Országgyűlés illetékes bizottságai: külügyi, honvédelmi, nemzetbiztonsági és gazdasági bizottságok a biztonságpolitika egy-egy részterületén rendelkeznek felelősségi és jogkörökkel. A biztonság egyes összetevői egymással is kölcsönhatásban állnak, a biztonságpolitika mint komplex intézkedésrendszer tehát folyamatos és komplex értékelést igényelne. Ennek szervezeti keretei a törvényhozásban jelenleg nincsenek meg.

Kormányzati szinten sem található olyan szervezeti megoldás, amely az érintett tárcák szakmai felelősségén felül a biztonság, ezen belül a védelem komplex kezelését garantálná. Nincs „biztonságpolitikai kabinet”, hiányzik (a Miniszterelnöki

Hivatal szervezetéből?) egy olyan apparátus, amely a védelmi előterjesztések koordinációját biztosítja.

Ezen koordináció szükségességét több példa igazolhatja:

- USA elnöke mellett működik nemzetbiztonsági tanácsadó hivatal,
- nemzetbiztonsági tanács működik Németországban,
- katonai kabinetek működnek több országban,
- a kormány honvédelmi bizottságának működése 1992-ig,
- és erre utalhat a volt MSZMP politikai bizottságon belül nem legalizált „kabinet” működése (amelyben a kül-, a bel-, a honvédelmi és a gazdasági felelősségi körrel rendelkező pol. biz. tagok a főtitkár vezetésével hozták meg ez irányú komplex döntéseiket).

A jelzett szervezeti hiányosság miatt a komplex felelősségi és jogkör hiányában a biztonságpolitikai komplex elemzés metodikája sem alakulhatott ki.

Az erre irányuló metodológiai hiányok miatt az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága (HB) ma nem képes megfelelően kérdezni, így nem is kaphat megfelelő aktualitású, részletezésű és indoklású előterjesztéseket, beszámolókat és információkat. Másrészéről a HB nem képes a katonai tervezéshez szükséges, kellő részletességű követelmények megfogalmazására és nincs biztosítva az egyes döntések komplex szemléletű előkészítése.

b.) Az ország fejlődése, biztonságos működése megalapozott, körütekintő és előrelátó gazdaságirányítást igényel. Ennek alapja az ezen követelményeknek megfelelő országos, komplex és előretételező tervezési (elemzési, értékelési) rendszer, amely a rendszerváltásig – a merev tervgazdálkodás hibáival együtt – működött, a rendszerváltás után azonban lényegében megszűnt.

Az állami tervezés alapja 1996-ig az éves költségvetési terv, amely elsősorban a fiskális szempontokat helyezi előtérbe az osztársadalmi, összevont gazdasági értékelések helyett. Az éves költségvetési tervet összesítő Pénzügyminisztérium sem felkészültséggel (apparátussal), sem jogkörrel (nincs: gazdasági csúcsmisztérium) nem rendelkezve, ilyen összértékelésre nem képes. Az apparátusszintű egyeztető-előkészítő tevékenység hiánya az előkészítő tervviták minisztertanácsai, illetve országgyűlési szintű lefolytatása a politikai érdekek dominanciájára vezet, amely magában rejti az előterjesztés és azok alapján hozott intézkedések szakszerűtlenségeit. Ez látványosan megmutatkozott a tervmódosítások (pótköltségvetések) rendszeres szükségességében, a hozott rendelkezések utólagos és gyakori módosításában.

Az éves tervezés a kiadások és a központi támogatások éves összhangjának biztosítására irányul, így szükségképpen kiadás- és nem költségvetésű megítélésére alapul. A költséggazdálkodás feladatcentrikus elemzést és tervezést igényelne. Az ennek módszertani alapját képező tervezési módszereket (0 bázisú tervezés, programköltségvetés, színvonalfenntartó, illetve -növelő kiadások elkülönítése stb.) számos ország gyakorlatában már eredményesen alkalmazzák. Ez a módszer elkerülhetetlenné teszi a költségvetési szervek feladatainak részletes elemzését, amit a ma érvényesülő tervezési filozófiánk – a rendelkezésre álló hiányos költségvetési lehetőségek miatt kialakult „előirányzat-lebontási” gyakorlat – nem igényel.

A gazdasági teljesítőképesség visszaesése, a tulajdonváltással, a piacgazdaság-

ra áttéréssel járó, nem ismert és nem várt hatások, a szükséges gazdasági reformok elhúzódása, valamint a szocialista emlékeket idéző tervgazdaságtól adódó idegenkedés – ezt kifejezi az OT jogutód nélküli megszüntetése – gátját képezte a több évre kiterjedő gazdasági előrettekintés módszertani kidolgozásának. A pénzügyminisztériumi berkekben kidolgozott gazdasági koncepciók – Rabár-, Kupa- és Békesi-programok – már nyilvánosságra hozásukkor megbuktak, így a rendszerváltás óta országunkban *nincs hosszú és középtávú tervezés még prognózis- vagy koncepcionális jelleggel sem. A gazdasági előrettekintés hiánya a szükségszerűen több évre kiterjedő védelmi tervezést – a fedezet oldalról – is alaptalanná teszi.*

A felelős országos és tárcaszintű gazdaságirányításhoz szükséges iránymutatás kialakítása érdekében *a központi tervezés hároméves rendszerének* kidolgozására elhatározás született. Eszerint az első év törvényi rögzítése mellett a következő évek előtervként szerepelnének. A továbbiakban minden évben újabb évvel kiegészülve, ezen tervek rulirozása (görgetése) biztosítva lenne. E tervezési metodika lehetővé tenné a régen igényelt előrelátást és (a rulirozás által) a tervezés rugalmasságát is biztosítaná. Ugyanakkor a hároméves előtervezés – a védelmi tervezés szempontjából is – rövidnek minősíthető (pl.: A NATO 1+5 évre tekint előre). A gazdasági előrelátás, a központi költségvetési szervek közszolgálati feladatainak megalapozottabb tervezése *minimum 5 éves előrettekintést igényelne.*

A központi költségvetési tervezés bizonytalanságai az *éves tervezés metodológiai bizonytalanságában* is kifejezésre jutnak. A honvédelmi tárca éves költségvetési tervének belső szerkezetét a rendszerváltás óta 4 esetben (1991-ben egy éven belül kétszer) módosították, amely a kidolgozás szakszerűségének veszélyeztetettsége mellett gyakorlatilag *lehetetlenné teszi az idősoros összehasonlításokon alapuló elemzést.*

c.) *A katonai tervezés* ma több, jelentős feltétel hiányával küszködik. Mindenekelőtt hiányos a hosszabb-rövidebb távú célok egymásra épülésének konzisztenciája és bizonytalan a tervezés gazdasági bázisa.

A hadsereg jövőképre vonatkozó nagyvonalú elvi döntések már megszülettek, késik azonban az ezekből levezethető katonai teljesítményigények konkrétabb, a katonai részletes tervezésnek „fogódzókat” adó kidolgozottsága, rendszerbe foglalása, azaz a *haderőreform v. -átalakítás követelményeinek politikai döntési kompetenciába tartozó meghatározása.*

A gazdasági kényszerűség, a központi költségvetési támogatás reálértékének erős visszaesése értelmetlenné tette a valós katonai szükségletekből kiinduló, honvédségen belüli költségvetési tervezést. Ma a költségvetési tervezés lényegében *előirányzat lebontásra csökevényesedett*, amely a HM tárcára, illetve az MH-ra kiszabott, a központi előirányzatok által lefedhető rangsorolt feladatok kiválasztását teszi lehetővé a feladatokból igényelt előirányzatok megtervezése helyett.

A HM tárca központi költségvetési támogatását csökkentik a tárca tervezhető bevételei, melyeket a pénzügyi kormányzat sorozatosan irreálisan magasan határoz meg. *Az irreális bevételi tervtől való elmaradás tulajdonképpen a kiadás csökkenéséhez, azaz feladatmaradáshoz vezet.* A hiányzó támogatások pótlására tervezetlen készletfelélés alakult ki, mely ma már harckészültségi problémákat okoz. Mindezen hiányosság végső soron a *katonai feladattervezés gazdasági lehetőségekkel való összehangolatlanságá-*

hoz vezet, amiből végrehajthatatlan kiképzési és fenntartási feladatok megszabása következik. A megalapozatlan feladatok meghatározása, a gazdasági ellehetetlenülés lerontja a feladat-végrehajtás fegyelmét, a feladatszabó eljáró hitelét, a cinizmus és a nihilizmus elterjedéséhez, végeredményben a katonai erkölcs és fegyelem gyengüléséhez vezet.

A hadsereg fejlesztésére fordítható lehetőségek drasztikus csökkenése (az összkiadások 5–6%-a a szükségesnek tartott 30–40%-kal szemben) az eszközállomány fizikai leromlásának megállításához elégséges feltételeket sem biztosítja. A fizikai és erkölcsi értékvesztés, az eszközállomány állagmegóvásának korlátai, a technikai megújulás kilátástalansága, a működőképeség veszélyeztetettsége a katonai tevékenység leértékelésének, a gondoskodás és a megbecsülés hiányának érzetét kelti a honvédség hivatásos állományában. A meghirdetett szervezeti és létszámcsökkentések nemcsak az egyéni karriert, hanem a megélhetés egzisztenciális feltételeit teszik kérdésessé hivatásos és polgári állományunkban. Mindez csökkenti az állomány innovativitását, jövőért érzett felelősségét, ami kifejeződik a perspektivikus gondolkodás és feladatvállalás visszafejlődésében is, és mindenképpen hátrányosan befolyásolja a megújulást elősegítő törekvések érvényesülését.

A katonai szükségletek és a gazdasági lehetőségek hosszabb távú összhangjának kialakításához szükséges mielőbb kidolgozni a „megreformált” hadsereg jövőbeni képét, amelyet meghatározott időszakra törvényhozási garanciákkal gazdaságilag meg kell alapozni. Ezen felismerés jegyében került elrendelésre a *programköltségvetés tervezési rendjének kidolgozása*, amely legalább egyes fontosabb fejlesztési (beszerzési) elgondolások realitásához állami jóváhagyást biztosít.

A katonai tervezés megfelelő működését gátolják azon szervezeti, hatásköri feltételek is, amelyek a HM és az MH kettéválasztásával, illetve a tervezési feladatok MH Parancsnokságon belüli felosztásából adódtak. Nem tisztázódott a katonai feladatok (alaprendeltetési feladatok, hadseregfejlesztés, szervezés) terén a HM és az MHP közötti feladatmegosztás. Kiforratlan az MH gazdálkodásának szabályozásában, tervezésében és ellenőrzésében a HM és az MHP közötti feladatelosztás. Ugyanígy kialakulatlan a központi beszerzések gyakorlata a HM és az MHP szervezetei felelősségét illetően is.

A HVK-n belül a katonai feladatokat, a szervezeti és haditechnikai fejlesztést tervező szervezetek mellett *nem működik gazdasági (költségvetési felkészültségű) apparátus*, ami a feladattámasztás komplexitását eleve megnehezíti. Az MHP-n belül *nincs szervezetiileg összefogva az anyagi-technikai és a pénzügyi tervezés*, a pénzügyi összesítést végző szervezet (MH pénzügyi és számviteli csoportfőnökség) alkalmatlan a katonai-gazdasági reálfolyamatok (beszerzés, ellátás, tárolás, javítás, karbantartás, építés, szállítás stb.) tárgyyszerű elemzésére, a pénzügyi lehetőségek azok elemzésén alapuló biztosítására.

Mindezen hiányosságok lehetetlenné teszik a biztonságpolitikai céloknak megfelelő, gazdaságilag alátámasztott, a katonai (hadművelleti, szervezési, mozgósítási, kiképzési) feladatok és költségvetési (gazdálkodási) lehetőségek összhangján alapuló komplex katonai tervezést.

Súlyos hiányossággal terhelt a *komplex katonai tervezés* alapadatait szolgáltatni hivatott *gazdasági információrendszerünk* is. Ez ma szinte kizárólagosan csak a pénzügyi kormányzat igényeinek kielégítését célozza, a költségvetési előirányzat-fel-

használás államháztartási információkövetelményeinek megfelelően. A számviteli rendszerünk kidolgozatlansága miatt nincs lehetőségünk az egyes katonai és gazdasági feladatvégzések megfelelően elkülönített költségmutatóinak számbavételére, így közgazdaságilag elfogadható módszerrel nem tudunk feladatokhoz rendelt költséggazdálkodást (költségtervezést, -elszámolást) végezni. A valós költségmutatók ugyanakkor alapját képezik minden korszerű tervezési módszernek, így ezen mutatók hiánya vagy hiányossága félrevezető elemzések, orientációk és preferenciák kiindulópontja lehet.

A védelmi tervezés előzőekben bemutatott helyzetéből, a megállapítható hibák és hiányosságok számbavételéből következnek a továbbfejlesztés feladatai, amelyeknek a felvázolása egy újabb cikk témája lehet.

Gergely Attila

Fontos közügy: a biztonság

A szerző az ismertté vált és a felderítetlen bűncselekmények számadatai alapján vizsgálja a közbiztonság helyzetét. A bűnözés alakulása befolyásolja az állampolgárok hangulatát, köznapi életét, esetleg megrendül a bizalmuk a rendőrség iránt. Van-e erre oka az állampolgárnak? A kérdésre választ keresve a szerző áttekinti a rendőrség anyagi, morális helyzetét, munkastílusát, s a jövőt illetően utal néhány olyan intézkedésre, amelyek javíthatnák a rendőrség helyzetét, s eredményeként a közbiztonságot.

Az ismertté vált bűncselekmények száma – csak az utóbbi 10 évet számításba véve – majdnem megháromszorozódott. A növekedés ütemét, ami egyben a közbiztonság romlására utal, az alábbi számsor mutatja: 1986-ban 182 867 – 1987-ben 188 397 – 1988-ban 185 344 – 1989-ben 225 393 – 1990-ben 341 061 – 1991-ben 440 370 – 1992-ben 447 222 – 1993-ban 400 935 – 1994-ben 389 451 és 1995-ben 502 036 felderített bűncselekményt regisztrált a statisztika.

A növekedés annak ellenére következett be, hogy:

- közben csökkent az ország lakosságának száma;
- a rendőrség státusemelést kapott és gyakorlatilag több rendőr állt szolgálatba;
- a rendszerváltás dekriminalizált számos, korábban bűncselekménynek minősített magatartást, mint pl. a közveszélyes munkakerülést, az üzletszerű kéjelgést és egyes politikai bűncselekményeket.

Az ismertté vált bűncselekmények száma a nyomozó hatóság eredményes munkáját bizonyítja, mert felderítette, hogy bűncselekmény történt, ugyanakkor nagyfokú latenciát is feltételez. Az ismertté nem vált bűncselekmények száma – közzismert elméleti és gyakorlati kriminalisták értékelése szerint – legalább annyira tehető, mint az ismertté váltaké. A Hadtudomány c. folyóirat 1996. évi 3. számában Gelencsér Gyula: *A bűncselekmények latenciameghatározása* c. írásában matematikai modellezés útján megállapította, hogy „... a latens bűncselekmények száma többszöröse az ismertté vált bűncselekményekének”.

A bűnözési adathalmaz több száz ezres esetszáma az emberek tömegeit közvetlenül is érinti. A bűncselekmény elszenvedésének gondolata ugyan nem vált ki irracionális pánikhangulatot, viszont valóságos félelemérzetet kelt a lakosságban. Folyamatosan értesül arról, hogy:

- közterületen megtámadnak és kirabolnak mit sem sejtő járókelőket, köztük gyerekeket;

- vonaton utazva kirabolják az utasokat, hazánk további rossz hírére keltve a világban;
- a biztonsági berendezéssel védett gépkocsikat tömegesen lopják el;
- a lakásokat, családi házakat, üdülőházakat, üzleteket, raktárakat, közintézményeket (iskolák, óvodák, önkormányzati hivatalok), bankokat, postahivatalokat stb. tömegesen feltörik és kifosztják;
- a főváros közterületein véres lövöldözések, robbantásos merényletek történnek. Mivel az elkövetés helye közterület, fennáll annak a veszélye, hogy bárki, bármikor megsérülhet, ha véletlenül a helyszínen tartózkodik. (Ennél a bűncselekménytípusnál különösen irritálóan hatnak a rendőrség közlései – mert tájékoztatásnak nem tekinthetők ezek a semmitmondó mellébeszélések –, miszerint maffialeszámolásokról van szó és ezért nem irányulnak a mit sem sejtő ártatlan állampolgár ellen, továbbá minden esetben azt találgtatják, hogy összefüggésben van-e a korábbi, hasonló bűncselekménnyel. Ez utóbbi igazítja legkevésbé az utcai járókelőt. Ez egyébként is nyomozástaktikai belső kérdés.);
- a közvagyonot károsító nagy összegű gazdasági, pénzügyi bűncselekmények okozta kárt az ő adójából pótolják.

Ezek és más, korántsem mellékes okok és körülmények miatt a közbiztonság nagyfokú romlásra ment keresztül, amelynek egyenes következménye, hogy megrendült a lakosság többségének bizalma a rendőri munka hatékonysága, végül is a rendőrség iránt. A világon sehol sem szeretik a rendőrséget, de vannak országok, ahol tisztelik és megbíznak benne. Nálunk ez az erkölcsi tőke veszedelmesen fogy.

Sajnos az átlagpolgár nem veszi azt tudomásul, hogy ennek a helyzetnek nem a rendőrség az okozója. A helyzet leromlásának összetett társadalmi, politikai, gazdasági stb. okai vannak. Nálunk a rendőrség arra van rászorulva, hogy kérjen, kolduljon gépkocsit, benzint, rádiótelefont, lakást stb. 1996 nyarán Németországban fegyelmet kapott az a körzeti rendőr, aki működési területén az önkormányzattól elfogadott egy rádiótelefont, mert nagy területet kellett motorkerékpáron bejárnia, ahol ritkán található telefon.

A helyszíni bírságolás során tapasztalható, saját zsebre történő tömeges „ügyintézés” azt a gondolatot kelti az emberekben, hogy azért kevés a rendőr fizetése, mert azt kiegészítheti a közutakon, a diszkók közelében. (Mint a múltban egyes szolgáltatást végzők fizetését azért határozták meg alacsonyra – pl. pincér, fodrász, taxisofőr, stb. –, mert fizetéséhez borraavaló járul.) Nagy számban válnak ismertté olyan autótolvaj-, árucsempész- stb. bűnszövetkezetek, amelyeknek a tagjai között rendőrök, vámőrök vagy határőrök is szerepelnek. A korrupció láthatatlan hálójára egyre többeket hálóz be, menthetetlenül.

Az elfogadhatatlanul alacsony szintű ellátottság azzal is rontja a rendőrség helyzetét, hogy a személyi állomány állandóan fluktuál, cserélődik. A kreatív, tehetséges emberek hamar odébb állnak. A rendőrség elvesztette embert megtartó vonzását. Ez okozta többek között azt a szegényt is, hogy a nemzetközi szervezetek felkérésére nem tudtak 50, angolul jól beszélő tapasztalt rendőrt az országban kiállítani a délszláv térségben történő béketeremtésre. Pedig a Rendőrtisztviselői Főiskolán 1971 óta oktatnak idegen nyelveket, köztük angolt is.

A problémákat varázsszerként vezetőcserékkel és átszervezésekkel akarták mindig megoldani. Ez azonban soha nem volt célravezető. Pl. a körzeti megbízotti szolgálat bevezetésével Budapesten 270 ilyen beosztást szerveztek, aztán az 1980-as években ezt megszüntették, és az így felszabadult státuszokra irodai beosztásokat szerveztek. De volt már a rendőrségnél autópálya-rendőrség (a megyéktől függetlenül Siófoktól Hegyeshalomig tartó illetékességgel) és az 1950-es években működött már a vasúti rendőrség a vasúti igazgatóságoknak megfelelő szervezetben. Aztán jött menetrendszerűen a következő átszervezés és ezeket a szerveket megszüntették.

A gyakori vezetőcserék és indokolatlan átszervezések inkább rontottak, mint javítottak a helyzeten. A munka lendülete mindig megtorpan, a beosztottak bizonytalankodtak, legtöbbjüknek új munkakörbe kellett ismét betanulnia, az új főnökhöz új viszonyt kellett kialakítania, új kapcsolatrendszert kellett munkaterületén kialakítania házon belül és kívül stb.

A demokratikus átépítéssel jelent meg a *rendőrségi tömegtájékoztatás igénye*. A diktatúrában is működtek a megyei rendőr-főkapitányságokon sajtóreferensek, de mivel majdnem minden titkos volt, csak jelszavakat és általánosságokat tudtak a sajtóval közölni. Meg kell most tanulniuk az elégséges tájékoztatás mértékét és technikáját. Tudomásul kell venni, hogy továbbra is vannak titkok és nyomozási érdekek. Olyan részkérdéseket, amelyeket csak a tettes ismer nem szabad nyilvánosságra hozni, vagy pl. túszejtő akciónál nem lehet olyan kérdést közírré tenni, amely a terroristákat végzetes elhatározásra késztetné.

Jelenleg a rendőrségi tájékoztatásban a következő típusú problémák tapasztalhatók:

- a veszélyhelyzet, a felmerült probléma eltúlzása, amely indokolatlan félelmet kelt és megbénítja a cselekvést;
- a felmerült probléma lekicsinylése, pl. amikor az aktuális bűnügyi helyzetet azzal magyarázzák, hogy sokkal rosszabb a helyzet New-Yorkban;
- ígéretés, hogy már nyomon vagyunk, a probléma megoldása rövidesen várható (pl. 1985-ben közölték, hogy már szorul a hurok a Balaton utcai gyilkos körül, a tettes azonban máig ismeretlen);
- tartalmilag semmit nem mondanak, csak közhelyeket és közismert dolgokat ismételnek. Röviden: sóder.

A korrekt, pontos és objektív rendőri tájékoztatás megtérül, mert megnyugtatja és együttműködésre készíti a lakosságot, a lakossági bejelentések pedig hasznos segítséget nyújtanak egy-egy konkrét ügy megoldásában.

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy egyes újságírók is felelősök azért, hogy szenzációhajhász módon feltupíroznak valóság alapot nélkülöző pletykákat, felelőtlenül kombinálnak, vagy ami szintén gyakori, tiszteletben tartják az elkövető személyiségi jogait, de a sértettét és az eljáró rendőrt nem.

Igaz az a vélemény is, hogy a *rendőrségnél egyidejűleg van jelen a krónikus pénzüke és a pazarlás*. A legnagyobb léptékű pazarlás az emberekkel folyik. Rendőrök ezreit képezik ki, akik közül sokan rövidebb-hosszabb szolgálat után megválnak a testülettől. A leszereltek túlnyomó hányada nem fegyelmezetlenség, alkalmatlanság vagy egészségügyi okok miatt távozik. Ki lehetene azt számítani, hogy mennyibe

kerül az államnak az a rendőrtiszt, aki elvégzi 3 év alatt a Rendőrtisztai Főiskolát, majd levelező tagozaton esetleg jogi végzettségre tesz szert, ráadásul esetenként még idegen nyelvet is tanul. Ezek a szakemberek könnyedén tudnak sokkal nagyobb fizetésért elhelyezkedni. Helyettük ekkor mást kell kiképezni... – és ez az ördögi kör nem ér véget.

Pazarlás az is, hogy a rendőrség legnagyobb létszámú szolgálata, az egyenruhás közbiztonsági állomány közterületi szolgálata alatt zömmel nem a terület érzékeny, bűnügyileg fertőzött, nagy forgalmú pontjain van jelen, hanem inkább KRESZ, köztisztasági stb. szabálysértéseket derít fel, vagy éppen piacfelügyeletet lát el. Érdemes lenne azt is megvitatni, hogy az ilyen természetű kisebb szabálysértések ne kerüljenek-e a közterület-fenntartás hatáskörébe. Ez nagymértékben tehermentesítené a közbiztonsági, a közlekedésrendészeti és az igazgatásrendészeti állományt.

Nem tömeges méretűek, de előfordulnak pazarló személyügyi intézkedések is. Pl. 1994-ben Angliába küldtek ki egy tábornokot nyelvtanulás céljából, akit aztán nőügy miatt haza kellett rendelni. 1995-ben a közlekedésrendészet egyik vezetője Izlandban járt tanulmányúton (talán az ottani lökészerűem jelentkező tömeges tranzitforgalom megismerésére?). 1996-ban egy 67 éves nyugdíjas rendőrtábornok járt az USA-ban tanulmányúton.

A bűnözés elleni harc eredményességének legfőbb mutatója, hogy az ismeretlen tettes/ek által elkövetett bűncselekmények hány százalékát sikerül felderíteni. Ez a konkrét mutató jelenleg nem tölthet el senkit megnyugvással, főleg a közvéleményt legjobban izgató bűnügyekben nem.

Az a jogi meghatározás, hogy a bűncselekményeket elkövethetik szándékosan vagy gondatlanságból – közismert tény. A gondatlanságból, a kellő körültekintés hiányában elkövethető bűncselekményeket csak általános intézkedésekkel lehet megelőzni: pl. a közlekedési, tűzrendészeti, munkavédelmi, vagyonvédelmi, pénzzsárlítási stb. szabályok betartásának rendszeres, visszatérő ellenőrzésével.

Más a helyzet a szándékos bűncselekmények esetében. Ilyenkor a bűncselekmény megvalósulását három szakasz előzi meg. Először is a szándék, az elhatározás jelenik meg, amikor valaki valamilyen konkrét bűncselekmény elkövetését tervezi. Ezt követi az előkészületi szakasz, pl. a kiválasztott helyszín tanulmányozása, a szükséges eszközök beszerzése, a bűntársak felkészítése, a végrehajtási terv elkészítése stb. A harmadik szakaszban a kísérlet már egybefolyik a tervezett bűncselekmény elkövetésével. Ha a hatóság a bűncselekmény végrehajtását megelőző szakaszokról idejekorán tudomást szerez, akkor annak elkövetését meg lehet előzni, illetve a várható kárt, hátrányt csökkenteni lehet. Ehhez azonban a bünszövetségről, a potenciális tettes/ekről belső információkra van szükség.

Az eddigiek átgondolása után azt kell megvizsgálni, hogy *milyen a rendőrség munkastílusa*. Ha a munkastílus passzív, akkor a rendőrség csak tűzoltó munkát végezhet, vagyis a már bekövetkezett bűncselekmények után lép működésbe. A személyi és a tárgyi bizonyítékok alapján próbálja meg kideríteni, hogy mi és hogyan történt és ki hajtotta végre. A szervezett alvilág, a nemzetközi bűnözés megjelenésével azonban aktív, megelőző bűnüldöző munkára van szükség. Ezt a követelményt nem bűnügyi vezető fejtette ki először nyilvánosan, hanem dr. Bóc Endre bu-

dapesti főügyész a Kossuth rádióban 1996. dec. 1-jén délelőtt sugárzott interjújában, amikor kijelentette, hogy a robbantásokat, merényleteket, maffiaszerű bűnszövetkezeteket csak titkos eszközökkel, belső információk megszerzésével lehet felderíteni.

Mivel a bűnözésben már szigorú hierarchia és munkamegosztás érvényesül, ezért a siker reményében csakis aktív, támadólagos és előzetes totális felderítés vezethet eredményre. Enélkül a rendőrség csak szerencsés véletlennek vagy a bűnözők által elkövetett hibáknak köszönhet eredményes felderítést.

A rendőri munkastílus váltásához azonban sok más feltétel is szükséges. Mindekelőtt politikai elhatározás kell, hogy Magyarországon megnyugtató közbiztonsági viszonyokat kell teremteni, ahol a honi és az idelátogató külhoni polgár biztonságban érezheti magát és javait. Ha a politika és a sajtó egyértelműen támogatja ezt, és nem a rendőrállam rémképe miatt kiabál, akkor a rendőrnnyomozó bátran és biztonságérzettel nyúl a mocskos ügyekhez. A színvonalas felderítőmunkához nélkülözhetetlen még: a megfelelő élet- és munkatapasztalattal rendelkező, stabil bűnügyi állomány, egyértelmű társadalmi, politikai és jogi támogatás, amelyben az ügyészség és a bíróság egyaránt azonosul a társadalom és polgárai védelmének ügyével, valamint elegendő pénzügyi és technikai háttér. Pl. nevetséges, hogy míg a többszereplős helyszínes bűncselekmények részesei (az elkövető, a gépkocsivezető, a figyelők és biztosítók stb.) rádiótelefonon vezérlik és biztosítják a bankrablást, a merényletet, a robbantást, a túszejtést stb., addig Magyarországon műszakilag megoldatlan a rádiótelefon lehallgatása.

Bár sok jogász nem ért vele egyet, de számításba kell venni, hogy önmaga a rendőrség egyedül képtelen úrrá lenni a helyzeten. A szervezett bűnözés, a maffiaszerű képződmények visszaszorításához, megroppantásához kell a hatalom és a lakosság állandó támogatása, valamint a rivalizálás nélküli szoros munkakapcsolat a polgári és a katonai titkosszolgálatokkal, a határőrséggel, a vámőrséggel, az Interpollal és nem utolsósorban a szomszédos országok bűnüldöző hatóságaival.

Az aktív bűnüldöző munkastílus alkalmazása nem elméleti spekuláció terméke. Az egyes demokráciákban, jogállamokban már évtizedek óta gyakorolják. Tudható, hogy Németországban és Olaszországban sikerült megroppantani a szélsőjobb és az ultrabaloldali terrorszervezetek gerincét és visszaszorulásuk ma már megvalósult tény. Az is figyelemre méltó, hogy Angliában egyre többször bukkanak az IRA fegyver- és lőszerrejtekhelyeire, ami nem a szerencsés véletlen műve, hanem belső információk alapján tervszerűen megfosztják a terrorszervezetet kártevő eszközeitől.

A jelenlegi közbiztonsági helyzet, a rendőri munka eredményességének mostani színvonala, a rendőri vezetés kicserélése sürgetően indokoltá teszi a felvetett gondolatföredékek továbbvitelét, a segíteni akaró véleménycserét, vitát.

Szabó Gyula

A rendfenntartó erők háború utáni megszervezéséről

A szerző a második világháború után kialakult körülményeket figyelembe véve a rendfenntartás, a rendőrség helyzetét és állományának képzésével kapcsolatos kérdéseket kutatja. Az alább közölt rövid írásban a rendfenntartás kialakítása érdekében 1945–1946-ban tett azon lépéseket villantja fel, amelyek a hazánk területén folyó harctevékenységek befejezése után az állami és a gazdasági élet beindítását szolgálták.

Magyarország történetében a második világháború alatt fordult elő először, hogy a rendőrség, a csendőrség, a honvédség főtisztjeinek nagy része elhagyta az ország területét. A harcok befejezése után az élet beindítása volt a legfontosabb feladat, amelynek feltétele a közigazgatás működtetése feltételeinek a megteremtése és a rendfenntartó erők megszervezése. Mindezekhez a régiek szaktudása is kellett, akikkel az eltávozottak helyébe kerülő újak betanítását meg kellett oldani. A közigazgatás működésének újraindítása tehát a régi államgépezeten alapult.

A munkás-paraszt demokratikus diktatúrát és az új állam kiépítését a magyar nép forradalmi és demokratikus erői 1944 őszén, majd 1944. december 22-től – az új kormány megalakulásától – kezdték meg. Az új állam minden szervének, köztük a rendőrségnek is, a változó feltételekhez, körülményekhez kellett igazodnia. Az új szellemű rendőrség kiépítése sok szempontból halaszthatatlan feladatot jelentett, mivel feltétele volt a kezdeti lépéseknél tartó állami rend megszilárdításának. A rendőri szervek tevékenysége szervesen kapcsolódott a társadalmi változásokhoz, a politikai küzdelmekhez és a gazdasági viszonyokat befolyásoló körülményekhez. Mindezekből adódóan a sürgető politikai és közrendészeti feladatok nagy nehézségek elé állították a számos tekintetben tapasztalatlan, de politikailag elkötelezett és sok nehézséget, áldozatot vállaló rendőröket.

1945 elején az Ideiglenes Nemzeti Kormány a nemzeti bizottságokat a polgárőrség megszervezésére, politikailag megbízható, katonaviselt férfiak toborzására hívta fel azzal a céllal, hogy az új helyzetnek megfelelően kezdjék meg a rend biztosítását. A kormány felhívása mellett, több helyen azt megelőzve, a helyi forradalmi demokratikus gondolkodású személyek, polgármesterek, korábbi helyi viszonylatban vezetőként funkcionálók kezdeményezésére úgyszólván a front továbbvonulását követően, szinte azonnal megkezdődött – legtöbbször önkéntes alapos – a rend bizto-

sítását felvállaló erők megszervezése. Több helyen határőrség, vörösőrség, rendőrség, policáj, polgárőrség, népőrség, milícia stb. elnevezéssel alakultak meg a rendet biztosító (karhatalminak is nevezett) erők, amelyek tevékenységükkel megakadályozták a fosztogatásokat, a rablásokat és az egyéb bűncselekmények elkövetését is, vagyis jelentős visszatartó hatást gyakoroltak a bűnözőkre. A rendfenntartó erők beosztottainak sok esetben nem volt fegyverük, felszerelésük kezdetleges volt, és munkájukért rendkívül kevés illetményt kaptak.

A népi rendfenntartó erőket egyes helyeken a katonai parancsnokságok, másutt a főjegyzők, főszolgabírók, néhány helyen pedig a járási rendőrparancsnokok irányították.

A háború utáni időszakban *kiemelt szerepet töltött be hazánk történelmében Debrecen*, abból adódóan, hogy száz napon át – 1945 áprilisáig – itt működött az Ideiglenes Nemzeti Kormány. A város lakosságának nagy része elmenekült, a 125 ezer lakosból mintegy 30 ezer fő maradt. A közbiztonság teljesen felbomlott. A polgárőrség megszervezését a régi rendőrök közül megmaradt, alig több mint tíz fővel kezdték meg, s az első hetekben válogatás nélkül mindenki jelentkezését elfogadták. Az 1944. december 5-én megalakult Nemzeti Bizottság a 800 polgárőr közül azonban már csak 300-at tartott alkalmasnak a rendőri szolgálat ellátására.

Más megyékben is sorra alakultak a rendfenntartó szervek. A nagyobb városokban részben a szovjet városparancsnokságok indították el a rendfenntartó erők szervezését. A községekben, falvakban viszont elsősorban a spontán megalakult önkormányzati szervek fogtak hozzá a rend helyreállításához. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 13. számú rendelete az esetek többségében nem életre hívta, hanem törvényesítette a rendfenntartó erőket. Bár a spontaneitás volt általában jellemző, egyes helyeken azonban kötelezővé tették a népőri szolgálatot, másutt pedig delegálás vagy kinevezés útján biztosították a szükséges létszámot. Az első hetek eltelte után az is növelte a polgárőrség tekintélyét, hogy az illetékes községi-városi vezetőségek többségének sikerült fizetést biztosítani a polgárőrök számára.

A harcok befejeztével Budapesten is az egyik legfontosabb teendő volt a működőképes rendőri szervezetet mielőbbi létrehozása. A már megszállt pesti oldalon 1945. január 19-én megkezdtek a rendőrség szervezését, és négy nap múlva, *január 23-án* megalakult a *Budapesti Rendőr-főkapitányság*.

Budapest romokban hevert, a rendőrségre itt is – vidéken is – nagy feladatok vártak. Nem kellett teljesen új rendőri szervezetet létrehozni, mivel nagy számban voltak olyanok, akiket a demokratikus rendőrség szolgálatába lehetett állítani. A Budapesti Rendőr-főkapitányság illetékessége Budapest székesfőváros 14 kerületén kívül néhány környékbeli városra és több község közigazgatási területére terjedt ki.

A fővárosban is mostoha körülmények között, hiányos fegyverzettel, korszerűtlen technikai eszközökkel, kommunikációs eszközök és gépjárművek nélkül, fűtetlen szobában dolgoztak a rendőrök. Ennek ellenére a testület rendkívül kemény, szívós munkával, aránylag rövid idő alatt megfékezte a társadalom háború utáni – szinte törvényszerű – bomlását. E tettnek az egész országra nézve nagy jelentősége volt.

Ezekben az időkben a bűnözők három rétegét különböztették meg: a nyilas terror aktív részeseit, a spekulánsokat és a szokásos bűnözőket, akik a börtönökből, kiszabadulva folytatták előző életmódjukat. Nagyon veszélyes volt az alvilág szerveződése, a prostitúció mind szélesebbé válása. A rendelkezésre álló adatok szerint

12 554 bejegyzett törzslapos kéjő volt, de összesen több mint 40 ezerről tudott a rendőrség. Rendkívül veszélyes volt még ebben az időben az egyes bandák garázdálkodása, az úgynevezett vetkőztetési rablás mind gyakoribbá válása.

Az előzőekben leírtak miatt *jogos igényként merült fel egy olyan ütőképes rendőri egység létrehozása, amely megfelelő fegyverekkel és technikai eszközökkel, járművekkel rendelkezik, s szükség esetén fegyveres harcra is képes.* Ebből a célból hozták létre az R-főcsoportot, ahová önként jelentkező nyomozókat és rendőröket osztottak be. 1946-ban az R-csoport tagjai 132 esetben érték tetten a legkülönbébb bűncselekmények elkövetőit, és 476 bűnözőt fogtak el a helyszínen. A razziák során 6138 személyt állítottak elő.

A háború utáni hiánygazdaságban hatalmas méreteket öltött a feketézés, az árukkal folytatott spekuláció, az áruk, élelmiszerek elrejtése. Valutázók, csempészek, üzérek, aranyfelvásárlók lepték el az országot, sőt a helyi jellegű csempésztvékenység gyakorta nemzetközi méreteket öltött. Ezt a helyzetet a gazdasági bűnözők arra használták fel, hogy munka nélkül jövedelemhez jussanak és vagyonra tegyenek szert. *A gazdasági rendőrség létrehozásától, szervezettségétől, hozzáértésétől és határozottságától függött, hogy ezt a helyzetet megszüntessék.*

A gazdasági bűnözés elleni harc jegyében alakult meg a Budapesti Rendőr-főkapitányság keretében 250, különlegesen kiképzett fővel a gazdasági rendőrség. Létrehozását a történelmi szükségszerűség és a bűnüldöző munka specializálódása indokolta. Feladata elsősorban a valutapiac ellenőrzése volt. GRO néven volt ismeretes a Budapesti Rendőr-főkapitányság gazdasági rendészeti osztálya, amely 1946 elejéig 20 ezer büntetőügyet bonyolított le, és ezzel a stabilizációhoz nagymértékben hozzájárult.

Az újonnan alakult Budapesti Rendőr-főkapitányság tevékenységét értékelve megállapítható, hogy a további években sok és veszélyes feladatot oldott meg, ennek ellenére mégsem beszélhetünk ebben az időben módszeres intézkedésről, megtervezett bűnüldözésről. Módszeres rendőri munka csak az 1946-os évben kezdődött meg, mivel enélkül a kialakult gazdasági és közbiztonsági körülmények között a rendőrségre háruló feladatok megoldhatatlanok lettek volna.

Összefoglalva: a második világháború utolsó évében, különösen akkor, amikor a harctevékenységek országunk területére tevődtek át, az államapparátus szervei mind a fővárosban, mind vidéken felbomlottak, s a közrend és a közbiztonság a mélypontra zuhant. Sürgős feladat lett a rendfenntartó erők megalakítása. A kormány nem volt olyan helyzetben, hogy a rendőri munkát központi irányítás alá vonja. A helyileg szervezett egységek szakmai felkészültség, központi eligazítás, irányítás és koordinálás, egymás munkájának ismerete nélkül kezdték meg tevékenységüket. *Sürgős feladattá vált tehát a rend őreinek, a rendfenntartó erőknek a megszervezése.* Az erre irányuló első lépések eredményesek voltak. A többségében helyi kezdeményezésre létrejött „karhatalom” hozzájárult a szétzilált állami és gazdasági élet, s az emberek mindennapját biztosító rend helyreállításához. Ebben az időben még távoli volt, talán fel sem merülhetett egy új rendőrség létrehozásának igénye, szükségessége, de azt *valljuk, és vállalhatjuk, hogy ezeknek a rendfenntartó erőknek a tevékenysége is hozzájárult egy új rendőrség létrehozásához, amelynek feltételei gyorsan beértek.* És mint ahogy erre egy korábban megjelent rövid írásomban (Hadtudomány 1996. évi 4. szám) hivatkoztam: 1947-ben – a rendőri tisztképzés néhány kísérlete és kezdeti eredményei után – megkezdődött a rendőrségen belül az intézményes képzés, az állomány szakmai felkészítése.

Ács Tibor

A hadtudományi pályázatok történetéből

A Magyar Tudományos Akadémia 150 évvel ezelőtt, 1847-ben hirdette meg az első hadtudományi pályázatát. A szerző ezt az alkalmat felhasználva írja le az első pályázat születésének körülményeit, tekinti át vázlatosan napjainkig a hadtudományi pályázatok történetét és eredményeit. Ez az írás mintegy bevezeti azt a Hadtudományi Bizottság állásfoglalásában (lásd a ...oldalakon) megfogalmazott javaslatot, mely szerint a másfél százados évforduló alkalmából az MTA és a HM közösen hirdessene meg olyan hadtudományi pályázatot, amelynek eredményei hozzájárulnak az ország biztonságát és védelmét erősítő célok megvalósításához.

Az ország érdekeit és fejlődését szolgáló magyar tudományosság, így a hadtudomány történetében is fordulópont volt a Magyar Tudományos Akadémia felállítása. Köztudomású az, hogy 1825. november 3-án a pozsonyi országgyűlés kerületi ülésén éles vita bontakozott ki a Magyar Tudós Társaság ügyében a megyei küldöttek között, hevesen bírálván a mágánusokat, amiért nem vállaltak áldozatot a nemzeti ügyért. Ekkor ajánlotta fel gróf Széchenyi István, a 4. huszárezred első lovas századosa, birtokának egyévi jövedelmét a Magyar Tudós Társaság céljaira. A huszártiszti egyenruhát viselő Széchenyi az Akadémiát alapító híres cselekedetéhez többek között ezeket a szavakat fűzte: „Ezt nem minden ember teheti úgy, mint én. Én katona vagyok és nőtlen.” Széchenyi példáját más főurak is követték és az adományozók nevét törvényben örökítették meg. Így gróf Festetics Lászlóét, aki a magyar hadtudományi tevékenység akadémiai keretek közötti kibontakozását azzal segítette elő, hogy 1826. június 27-i levelében beje-

lentette: tízezer pengő forinttal csatlakozik a Magyar Tudós Társaság megalapítását segítő adakozókhoz.

Az összeg évi kamatját, ötszáz pengő forintot, noha a „Magyar Nemzeti Tudós Társaság felállításáról készült Planban a Mathesisi osztályban több hadi tudományok, ámbár ezek sokféleségekre, fontosságokra, s kiterjedésekre nézve magok is egy osztályt érdemelnek, említetvén a Matematikai osztály egy olly rendes tagjának fizetésére fordítassanak, kinek kötelessége legyen a Tudós Társaság felvigyázása alatt Angoly, Francia, Muszka, Német s.a.t. Európai Nemzeteknek a hadi tudományokról szóló érdemes munkáikat Magyarra fordíttatni, de az efféle munkák közé a katonai regulamentumokat, vagy azok kivonatjait nem értvén.” Festetics nemes ajánlatát az 1827. évi 19. törvénycikkely örök emlékeztül így rögzítette – „a föllállítandó tudós társaság vagy magyar akadémia javára, névszerint az a mellett a katonai ismerettárgyakra berendezendő mennyiségtani osztály javadalmazására további

10 000 frt-ot ugyancsak pengő pénzben áldozott."

A Magyar Tudós Társaság alapszabálya a tudományokat hat akadémiai osztályba sorolta, a hadtudományt, „a hadi tudományok”-at a IV. matematikai osztályba, ahol megkezdődött a szervezett munkálkodás a hadtudományi műszavak magyarosításáért és a hadtudomány magyar nyelvű műveléséért. Az 1831-ben elfogadott alapszabály azt is előírta, hogy az ország fejlődése és a nemzet haladása érdekében tudományos pályázatokat kell kiírni, a beküldött pályamunkákat meg kell bírálni és az arra érdemes műveket pedig meg kell jutalmazni. Az első alaprajz pályázatokkal foglalkozó cikkele kiemelte:

„Az intézet célját különösen előmozdítja a nemzet mostani állapotjához alkalmaztatott kérdések feltétele és megfejtése; ez által mind a hazai nyelv, mind a tudományok és művészségek feletti sokat nyernek, s új felfedezésekre tétetik lépés. Ilyen kérdéseket azért a Társaság gondos választással támaszt, megfejtéseket nyilván hirdetendő jutalmakkal éleszti, és a legtökéltesbet megjutalmazza.” Ehhez az előíráshoz az alaprajz még hozzátette; „mert a feltett jutalmak iránya az, hogy a munkás elmék bizonyosak legyenek a díj felől, s hasznos munkák írására és az által a magyar irodalomba előbb vitelére serkentessenek.”

Az alapszabály szigorúan előírta a pályázatok lebonyolítási rendjét. Az Akadémia 6 osztálya által felterjesztett, a nagygyűlésen elfogadott, a sajtóban meghirdetett és jutalmat nyert pályázati témák felölelték a nyelvtudományt, a bölcséletet, a jogtudományt, a pszichológiát, a történelmet, a város-, ipar- és kereskedelemtörténetet, a művelődéstörténetet, a matematikát, a műszaki és természettudományokat. A pályamű-

vek tartalmukban tükrözték a kor tudományosságát, a kor szellemi, történeti, gazdasági és műszaki fejlettségének megfelelő problémák megoldására irányuló szándékot. Ám hamarosan kiderült, hogy a megjutalmazott pályamunkák egy része nem ütötte meg a megfelelő tudományos mértéket és a viszonylagos értékű vagy gyenge műnek is kijáró jutalomdíj nem kedvezett a pályázati feltételeknek. Ezért az Akadémia 1844. évi nagygyűlése módosította a jutalmak kiadását, hogy lehetőleg abszolút becsű munka nyerhessen jutalmat és felére csökkentette a kiadható díj összegét. Ez alapján minden évben négy-négy osztály tűzhetett ki egy-egy kérdést, de a jutalmak összegét egyenként csak 50 aranyban állapították meg.

Az akadémiai jutalmak és pályázatok 1832-ben kezdődő, mintegy első másfél évtizedében az MTA katonatagjai – Kállay Ferenc, Kiss Károly és Szontagh Gusztáv – csak a pályaművek elbírálásában vettek részt. Különböző okok következtében ebben az első időszakban hadtudományi pályázat meghirdetésére és hadtudományi munka megjutalmazására nem került sor.

Az Akadémia által kiadott pályázatok történetében Kiss Károly hadtudományi rendes tag volt az első, aki 1841-ben felvetette, hogy szükség van „eredeti hadtudományi munkákra, hogy ebben is tovább haladhassunk”. Kiss 1842-ben a Magyar Tudós Társasághoz intézett levelében arra hívta fel a figyelmet, hogy a gr. Festetics alapítvány célja különösen a hadi munkák közre bocsátása, fundus (pénzalap) hiány tehát a nyomtatást nem akadályozhatja”. Két év múlva pedig, 1844 decemberében az MTA XV. nagygyűlése elé terjesztette a matematikai pályázatok között az első hadtudományi pályázatot, amely így szólt:

„Északról hazánk az ellenséges megtámadás előtt tárva áll, a Kárpátok több uralkodó pontjai, s elzárható völgyesorosai pedig igen alkalmasak egy hatásos védelem elrendezésére; feltéve tehát, hogy *Gallicia és Bukovina* (kivéve Bochnia, Landec és Nadovic ke-
rületeket hol a cs. k. hadsereg gyűpontjai ki-
tűzvék) már az ellenség hatalmában van, de Erdély tábori és állandó erősségekkel biztosít-
va; feltéve hogy Árokszállásnál összponto-
sult nagyobb hadsereg előhadai a *Tisza, Bod-
rog, Hernád, Sajó és Garam* völgyeiben őrköd-
nek, mikép és hol lehetne strategiai és taktikai
tekintetből a kárpáti hegyvonalt *Poprádtól a
Tisza forrásáig* legcélszerűbben, az első meg-
rohanás ellen nagyobb s kisebb váracsokkal
biztosítani, a völgyesorosokat elzárni, s a vé-
delmet mindaddig fentartani, míg a tartalék
hadseregtől a szükséges intézkedések meg-
történendnek.

Pest Decemb. 17. 1844.

Kiss Károly”

Kiss érdekes hadműveleti tervpályázati javaslatát a nagygyűlés nem fogadta el, aminek azonban megvolt a magyarázata. Egy Magyarországot északról ért ellenséges támadás elhárításának védelmi tervét kellett volna ugyanis kidolgozniuk a pályázóknak. Északról azonban csak a cári Oroszország támadása fenyegetett, amellyel viszont a Habsburg-birodalom 1833-ban szövetségi szerződést kötött. Kiss témakítűzésében az egész időszakot – a reformkort – átlengő félelem fogalmazódott meg az „éjszaki hatalom” ellen, amely eltiporta az 1831. évi lengyel felkelést és attól kezdve az európai demokraták agitációjának célpontja lett. A szövetséges cári hadsereg támadását az MTA vezetése még elméletben, teoretikusan sem volt hajlandó feltételezni, bár az országvédelem lehetőségének egy hadműveleti térben való kidolgozása valóban a jövőendő nemzeti hadsereg érdekében, tisztjei és parancsnokai felkészítésének szolgálatában állott volna. Több mint valószínű, hogy számos magyar nemzetiségű tiszt kapcsolódott

volna be a hadtudományi pályázatban feltett kérdés kidolgozásába, ha az MTA meghirdeti ezt a pályázatot.

Az átmeneti kudarc azonban nem törte meg Kiss Károly munkálkodását a hadtudomány akadémiai emancipálásáért, a hadtudományi pályázat kitűzéséért és a közreadott hadtudományi munkák megjutalmaztatásáért. Az MTA XVII. nagygyűlés 1846. december 17-i ülése elé terjesztette a következő tartalmú levelet:

„Tekintetes Tudós Társaság!

A hadtudományi alosztály eddig elé a matematikai osztály egy hozzá csatolt kiegészítő részének tekintetett, s így működött is, mennyire tőle telhetett, de az idei osztálybeli tanácskozmány folytában alkalmam volt az iránt meggyőződni, hogy a matematikai osztály nagyon érdemes tagjai a hadtudományokat az azokat illető térről egészen kiszorították elannyira, hogy a hadtudományból sem pályakérdést kitűzni, sem e tudományban megjelent munkát a nagyjutalomra bocsátani, sem pedig levelezőtag megválasztását ajánlani nem engedék, ők mint a matematikai osztály tagjai helyesen tették ezt, de így én, mint a hadtudományoknak az Akadémiánál képviselője azon kénytelenségre szorítatom, a tek. társaságot tisztelettel megkérdezni az iránt: vajon a hadtudományok mennyiben azok sokszerűségükhöz képest, ha a matematikai tudományokkal nem foglalkoznak, a tek. tudós társasághoz tartoznak-e? Mert még eddig majd magam is azon véleményben vagyok, hogy maga az Akadémia sem igen hajlandó azokat oda sorozni. Alázatos indítványomat tehát oda irányzom: méltóztassék a tek. társaság a hadtudományokat, ha azok nem a matematikai körben működnek is, vagy maga körében számítani és azokat a matematikai osztály alul emancipálni, és egy önálló osztályát alkotni, vagy pedig kereken ki nyilatkozni, hogy a hadtudományokat passzív állásukból kiemelni teendőin kívülinek találja.

Pesten December 17. 1846.

Kiss Károly”

Az Akadémia történetében szokatlanul drámai hangú nyilatkozatot felolvasták a nagygyűlés 3. ülésén, melynek jegyző-

könyve hűen tükrözi a hadtudomány egyenjogúsításáért folyó heves vitát és végül azt az álláspontot, amit az akadémikusok elfogadtak, többek között az első hadtudományi pályázat kiírása érdekében. A magyar hadtudomány-történeti ritkaságnak számító és a reformkori akadémiai viszonyokat jól illusztráló jegyzőkönyvnek ezeket a sorait érdemes szó szerint közreadnunk:

„XXX. Olvastatott Kiss Károly hadtudományi r. tagnak nyilatkozata melyben panaszt tévén az iránt, hogy a mathematicai osztály tagjai a hadtudományi osztályt, melly alosztály képen ahoz kapcsoltatott, az őt illető térről leszorítván, se az e tudomány körében megjelent munkákat nagyjutalomra bocsátani, se abból pályakérdéseket kitűzni, sem pedig lev. tagot e tudomány művelői közül ajánlani nem akarnak, kéri az académiát hogy osztályát jelen alárendelt helyzetéből kiemelve, önálló osztállyá alakítsa; melly írott kívánságaihoz élő szóval még azt adá, miszerint ha ez meg nem történhetik, azzal is megelégszik, ha a mathematicai osztályt illető minden harmadik időközben a nagyjutalom odaítélése és pályakérdések kitűzése kizárólag a hadtudományi osztálynak engedtetik által...”

Az MTA XVII. nagygyűlése 1846. december 17-i harmadik ülése a magyar hadtudomány fejlesztésére történelmi jelentőségű döntést hozott: minden harmadik évben hadtudományi pályázatot ír ki, hadtudományi munkáért nagyjutalom adományozhatására, hadtudományi levelező tag ajánlására és a hadtudományt ért sérelmeknek a nagygyűlés általi orvoslására.

Ennek a határozatnak a szellemében Kiss Károly már a nagygyűlés másnapi, 1846. december 18-i ülésén kísérletet tett Korponay János hadtudományi levelező tag munkájának akadémiai elismertetésére, esetleges nagyjutalombani részesítésére. Célja elérése érdekében az alábbi javaslatot terjesztette az ülés elé:

„Hadi földírás. Írta Korponay János cs. k. f. hadnagy, magyar akadémiai levelező tag. 1. kötet. Hadi földírás elmélete. Európa általában, Orosz álladalom és Krakó köztársaság. Pesten 1845. két térképpel.

A fent címzett munkát minden jelességeivel, nem takargatva annak némi hiányait is, f. é. május 11-kén tartott mathematicai szakosztályi ülésben megismertettem, nem is célom ezúttal a munkának részletesebb bonczolgatásába bocsátkozni, de mégis következendőt az akkori elemzésemhez hozzáadólag kiemelni most, midőn a megjelent munkák jutalmazásáról vagy dicséretteli említéséről van szó, alkalomszerűnek tartok.

Ha t. i. a fent címzett munka némi nagyobb követelésekről mindenben meg nem felel is; ha benne a nyelv nem elegendően tiszta és szabályszerű is; ha műszavai nem mindig a nyelv természetéhez alkalmazzák is, bár ha az azok a hadiakban elhatározott pontossággal még megállapítva nincsenek, s így többnyire a tetszéstől függenek; ha a térképeket nagyobb specialításokban látni szeretném is, de tekintve hogy e munka maga nemében első és egyetlen literatúránkban, amellyektől a belső értékeket, és hasznosságot megtagadni nem lehet; tekintve a szerzőnek fáradhatatlan, semmi költséget nem kímélő szorgalmát mind az adatok gyűjtésében, mind a munkának sok nehézséggel járt összeállításában; tekintve továbbá a szerzőnek nemzetiségünk, nyelvünk és literatúránkhoz ily ernyedetlen buzgalmát, e jeles munkát kiemelőleg dicsérettel említendőnek, ajánlom.

Költ Pesten December 18. 1846.

Kiss Károly
hadtudományi r. tag”

A XVII. nagygyűlés 1846. december 18-i negyedik ülése, melyen jelen volt a szerző, Korponay János is, elfogadta a javaslatot, amelyet a jegyzőkönyv így örökített meg: „XXXVI. Olvastatott Kiss Károly hadtudományi r. tagnak véleménye, melly szerint Korponay János l. tagnak: »Hadi Földírás Elemei« című munkájának első kötete dicsérettel említendőnek rendeltetett.”

A magyar hadtudomány történetében ez volt az első hadtudományi mű, amelyet a Magyar Tudományos

Akadémia elismerésben részesített. Ezenkívül a hadtudományi pályázat érdekében még egy sikeres lépés történt. Az MTA Igazgató Tanácsa Széchenyi István gróf elnökletével 1846. december 23-i ülésén a XVII. nagygyűlés hadtudományi pályázattal kapcsolatos határozatát jóváhagyta és erről a jegyzőkönyvben ez olvasható: „...az igazgatóságnak ajánlatik, hogy a hadtudományoknak Magyarországon felvirágoztatása végett, ezen túl a gr. Festetics László által a *hadtudományi alosztály* számára alapított 10 000 pfnyi tőke külön kezeltetvén, esztendei kamatainak hatoda szerint eddig az akadémiái köztőkéhez kapcsolassék, hanem félretétetvén abból minden harmadik évben 50 aranyat tevő hadtudományi pályajutalom alakíttassék.”

Ezzel a döntéssel hárult el az akadály az első akadémiai hadtudományi pályázat kitűzése elől. Az MTA XVIII. nagygyűlése elé terjesztett pályázati javaslatot a matematikai osztály három akadémikusa, Győry Sándor, Vallas Antal és Kiss Károly fogalmazta meg.

A XVIII. nagygyűlés harmadik ülése 1847. december 21-én tárgyalta meg az előterjesztést és a jegyzőkönyvben ezt rögzítették: „XXXV. Olvastatott a *mathematicai osztály* által kitűzésre ajánlott ezen *hadtudományi pályafeladat*: »Minthogy hazánkban – az eddigi felkelés rendszerre alapított honvédelem magas hivatásának többé meg nem felelhet, adassák elő a nemzet átalakulásnak e korszakában mikép lehetne a – honvédelmet a mostani hadak és harczviselés elveihez alkalmazva legczélszerűbben felállítani«, mely is helyben hagyatott, s a pályamunkák beküldésének határmárcius 31. napja tűzött ki. Jutalom 50 arany.”

A pályázat meghirdetése és a sajtóban való közzététele nagy visszhangot váltott ki a hadtudomány művelői köré-

ben, és számosan neki is fogtak hadtudományi pályaművük elkészítéséhez. Ezt a tudományos tevékenységet szakították meg a „világ eseményei” és az 1848. márciusi magyar forradalom.

A történelem azonban gyorsan közbeszólt, és az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc a gyakorlatban valószínűsítette meg az európai hírűvé vált új nemzeti honvédelmi rendszert, amiben nem kis érdeme volt a Magyar Tudományos Akadémia és számos tagja figyelemre méltó tudományos munkásságának is. A létrejött új honvédelmi rendszert és a magyar honvédsereg sikereit szem előtt tartva állapíthatta meg az MTA kisgyűlés 1849. június 11-i ülése, hogy „a folyó évre kitűzve volt, s a magyar honvédelmi rendszer átalakítását tárgyaló hadtudományi jutalomkérdésre egy felelet sem érkezett. Mire az ülés kinyilatkoztatá, hogy miután a kérdés azóta a gyakorlati téren áll, az összes ülés 173. pont alatti végzésében teljesen megnyugszik.”

Az MTA 1858. december 20-i, az abszolutizmus idején összeülő ünnepélyes közülésének egyik tárgya volt az a jelentés, amely beszámolt „az 1847-ben kihirdetett jutalomtétel mibenlétéről”. A jelentés többek között megállapította: „Szinte így megfegtetlenül maradt az ugyan akkor ötven arany jutalom mellett kihirdetett *hadtudományi feladat*.” Ezzel a szomorú megállapítással lényegében véget ért az első akadémiai hadtudományi pályázat története. Noha a Magyar Tudományos Akadémiának voltak katonatagjai és folytatott hadtudományi tevékenységet, de számos objektív és szubjektív körülmény miatt 1860-tól 1989-ig csak egyes időszakokban tudott saját tőkéjéből, de legtöbbször a honvédelmi miniszter, egyes bankok, Budapest székesfőváros, Hadtörténeti Levéltár és mások adományából, a hadtudomány egyik

vagy másik területének feltárását elősegítő pályázatokat kitűzni. Az ekkori pályázatok történetéből különösen két periódust lehet kiemelni.

Az egyik időszak 1889-től 1900-ig tartott, amikor az MTA Hadtudományi Bizottsága és folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények évente írt ki sikeres pályázatokat a hadtudomány szerves részét és alapját képező, mint megjegyezték, „az addig paragon heverő” magyar hadtörténet egy-egy fejezetének, eseményének vagy kiemelkedő katonai személyisége tevékenységének feldolgozására. Ezt a pozitív pályázati hagyományt követte kisebb-nagyobb kihagyásokkal 1910-től 1937-ig, az MTA 1909-ben újjá alakult Hadtörténelmi Bizottsága és folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények.

Meg kell még említeni, hogy 1870-től napjainkig a honvédségben időnként szintén hirdettek hadtudományi pályázatot. Ezek közül érdemes kiemelni témájánál fogva a kir. honvéd vezérkar főnöke által az 1937–38. kiképzési évben kiírt „Hogyan teremtsük meg, fűzzük szorosabbra és biztosítsuk a vezérkar és a csapatok közti jó viszonyt?” című pályázatát. A vezérkar főnöke 1939. január 23-i értékelése szerint 33 tiszt igen gondolatgazdag és felhasználható pályamunkája érkezett be, melyek közül 3 díjat nyert, 9 pedig dicséretben részesült.

Ki kell említeni azt is, hogy a hadseregben az 1960-as évek végétől váltak rendszeressé a hadtudományi pályázatok. A Honvédelem, a Honvédségi Szemle és más katonai folyóiratok szerkesztőbizottságai, valamint a Honvédelmi Minisztérium egyes főnökségei – ritkábban a seregteszparancsnokságok – tűztek ki pályázati témákat, melyek a diszciplína egészét vagy részterületeit érintő elméleti és gyakorlati kérdések feldolgozására irányultak. Az évente megismételt had-

tudományi pályázati felhívások és a pályamunkák alapján odaítélt pályadíjak a hetvenes és a nyolcvanas évtizedekben számos tisztet és katonai szakíró-t ösztönöztek arra, hogy kutatási eredményeik, gondolataik és tapasztalataik közreadásával hozzájáruljanak a hadtudomány fejlődéséhez és a hadsereg előtti feladatok, problémák megoldásához.

A rendszerváltást követően a HM, az MH és az Új Honvédségi Szemle ezt a hagyományt folytatta, és évente hirdetett meg különböző hadtudományi pályázatokat. A Magyar Hadtudományi Társaság pedig megalakulásakor, 1990 végén lépett színre az első hadtudományi pályázati felhívásával, amelyre 50 pályamunka érkezett és azóta is évente rendszeresen kiírja az országvédelem és a haderő-átalakítás legfontosabb kérdéseiből a pályázatokat. Az új történelmi helyzetből és a honvédelem szükségleteiből fakadó igények kielégítésére 1992 tavaszán kormányrendelettel pályázati alap jött létre Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások – OKTK – elnevezéssel. A HM és a tudományág képviselőiből álló kollégium működteti a pályázati és az elbírálási rendszert, melynek keretében a kormányzati munka számára a közvetlenül vagy közvetve felhasználható eredményeket ígérő kutatásokat finanszírozz. 10 kutatási főirány alakult ki, melyből egy Magyarország biztonságpolitikájával foglalkozik, amelyekhez nyilvános pályázat útján lehet témákkal kapcsolódni. A hazai hadtudomány új teljesítményét jelzi az OKTK 1994. évi 25 nyertes pályaműve, melyek Magyarország biztonságpolitikájának, védelmi és haderő-átalakításának, valamint az euroatlanti integráció fontosabb katonai kérdéseivel foglalkoznak. Ez mutatható ki az OKTK 1995. évi díjnyertes pályázataiban is. Az OKTK katonai

politikai kutatási pályázati rendszerének fő irányában már szerepet játszik a Magyar Tudományos Akadémia is.

Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága – amely 1994 szeptemberében kezdte meg működését – megalakulása óta nagy fontosságot tulajdonít a hadtudományi pályázatoknak, ami kitűnik több mint kétéves működéséből, 1995. szeptemberi beszámolójából „a magyar hadtudomány helyzetéről”, évi munkaprogramjaiból, a HTB pályázati munkabizottsága tevékenységéből. A magyar tudományos pályázatok történetének tanulságait figyelembe véve az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottsága 1996. december 11-i ülésén állást foglalt abban, hogy a Magyar Tudományos Akadémia első hadtudományi pályázata 150. évfordulója alkalmából az MTA és a Honvédelmi Minisztérium hirdessen meg közösen hadtudományi pályázatot, melynek eredményei hozzájárulhatnak a modern Magyarországért folyó tudományos erőfeszítésekhez.

A hadtudományi pályázatok történetével foglalkozó rövid tudománytörténeti írásunkat azzal fejezzük be, hogy noha a teljesség igénye nélkül

vázoltuk fel a történeti fejlődés legfontosabb eseményeit és jellemzőit, azokból mégis sok tanulságos tapasztalat vonható le. Mi a két, általunk legfontosabbnak véltre hívjuk fel a figyelmet:

Először: minden hadtudományi pályázatnál arra kell törekedni, hogy abban a diszciplína fejlődése és a tudományos értékek létrehozása érdekében a honi tudomány – nemcsak a hadtudomány – művelőinek, kutatóinak minél szélesebb köre vegyen részt. Ezért minden hadtudományi pályázatnak teljesen nyílnak kell lennie, és az elbírálás rendszerének esélyegyenlőséget kell biztosítania az összes pályázónak.

Másodszor: a vezetés – törvényhozói, kormányzati és honvédségi – a hadtudományi pályázati kiírásokban fogalmazza meg igényeit és munkájában használja fel a pályaműveket. A pályaművek akkor érik el céljukat, ha az elmélet és a gyakorlat fejlesztését szolgálják, és eljutnak a felhasználókhoz. Megengedhetetlen luxus, hogy a nem kevés anyagiak árán létrehozott és az országvédelemben, a haderőben hasznosítható tudományos teljesítmények irattárakban porosodjanak és íróasztalokban heverjenek.

FONTOSABB FORRÁSOK

MTA Könyvtár Kézirattára, Régi Akadémiai Levéltár iratai 1830–1949.

Fekete Gézáné: *Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtétellei és előzményei.* Budapest, 1988

Kónya Sándor: „...Magyar Akadémia állíttassék fel...” Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek, 1827–1990. Budapest, 1994

Ács Tibor: *A Magyar Tudományos Akadémia és a hadtudomány, 1825–1848.* Honvédelem, 1974. 4. sz. 84–95. o.

Uo.: *Raksányi Imre hadtudományi munkássága a reformkorban.* Hadtörténelmi Közlemények, 1974. 3. sz. 463–492. o.

Uo.: *Tudós és katona. Kiss Károly élete és hadtudományi munkássága (1793–1866).* Budapest, 1982

Uo.: *A Magyar Tudományos Akadémia és a hadtudomány, 1849–1992.*

Hadtudomány, 1994. 3. sz. 91–101. o.

Harcz Tibor: *A Magyar Hadtudományi Társaság első pályázatáról.*

Hadtudomány, 1991. 2. sz.

Horváth István: *Néhány gondolat a hadtudományi pályázatokhoz.*

Hadtudomány, 1992. 3–4. sz. 123–128. o.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Hadtudományi Bizottságának beszámolója a magyar hadtudomány helyzetéről 1989–1995.

Hadtudomány, 1995. 4. sz. 77–91. o.

A hadtudományi pályázatokkal foglalkozó Honvédelem. Honvédségi Szemle, Új Honvédségi Szemle, Hadtudomány különböző évfolyamainak számai

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály
Hadtudományi Bizottságának
1996. december 11-i

állásfoglalása

az első akadémiai hadtudományi pályázati kiírás 150. évfordulója
emlékére meghirdetett pályázatról és a tudomány napjáról

1.

A Magyar Tudományos Akadémia működésében mindig nagy hangsúlyt kaptak a hazai tudomány fejlesztését szolgáló pályázatok. Ezt bizonyítják az 1831-től 1995-ig elfogadott akadémiai törvények és alapszabályok, melyek mindenkor az ország fejlődése és a nemzet haladása érdekében, értéktéremtő pályázatok kitűzését szorgalmazták.

A Magyar Tudós Társaság első, 1831-ben elfogadott alaprajza pályázatokkal foglalkozó cikkelye kiemelte, hogy az „intézet célját különösen előmozdítja a nemzet mostani állapotjához alkalmazkodott kérdések feltétele és megfejtése, ez által mind a hazai nyelv, mind a tudományok és művészség felettel sokat nyerne.” A reformkorban a hazai tudomány és művelődés fejlődését, a polgári és a gazdasági átalakulást szolgáló akadémiai pályakérdések 1832-ben kezdődő történetében az MTA szükségesnek tartotta a honvédelem korszerűsítését és a hadtudomány fejlesztését elősegítő pályázat kitűzését is.

Ez történt meg másfél évszázaddal ezelőtt, amikor az MTA XVII. nagygyűlé-

se 1846. december 17-i ülése elhatározta, hogy a következő évi nagygyűlésén kiírja első hadtudományi pályázatát. Ezt követően az MTA XVIII. nagygyűlése 1847. december 21-i ülése az alábbi határozatot hozta: „XXXV. Olvastatott a Mathematikai Osztály által kitűzésre ajánlott ezen hadtudományi feladat: »Minthogy hazánkban – az eddigi felkelés rendszerre alapított honvédelem magas hivatásának többé meg nem felelhet, adassék elő a nemzet átalakulásának e korszakában mikép lehetne a honvédelmet a mostani hadak és harczviselés elveihez alkalmazva legcélszerűbben felállítani.« Mely is helyben hagyatott, s a pályamunkák beküldésének határnapjául 1849-dik évi mart. 31-dik napja tűzetett ki. Jutalom 50 arany.”

A pályázat meghirdetése nagy visszhangot váltott ki a hadtudomány művelői körében és számosan neki is fogtak pályaművük elkészítéséhez. A történelem azonban gyorsan közbeszólt, és az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc a gyakorlatban valósította meg az európai hírűvé vált új honvédelmi rendszert, amiben nem kis érdeme volt az MTA számos tagja figyelemre-

méltó tudományos munkásságának is. Ezért állapíthatta meg az MTA kisgyűlés 1849. június 11-i ülése, hogy „a folyó évre kitűzve volt, s a magyar honvédelmi rendszer átalakítását tárgyaló hadtudományi jutalomkérdésre egy felelet sem érkezett. Mire az ülés kinyilatkoztató, hogy miután a kérdés azóta a gyakorlati téren áll, az összes ülés 173. pont alatti végzésben teljesen megnyugszik.”

Az első hadtudományi pályázat kitűzése óta 150 esztendő telt el. Az elmúlt években hazánk és a tudomány is rendszerváltozáson ment keresztül. A magyar tudománynak, a kutatásoknak és pályázatoknak az ország modernizációját, a társadalom polgárosodását és az európai integráció stratégiai kihívásainak megválaszolását kell szolgálniuk. A nemzeti stratégiai kérdéseket vizsgáló programok beindítását jól elősegíthetik a pályázatok. Az 1994. évi XL. törvény is kimondja, hogy az Akadémia „a tudományterületek fejlesztése érdekében pályázatokat ír ki; pályadíjakat ítél oda”. Az érvényes akadémiai alapszabály pedig a tudományos bizottságok köteletségévé teszi, hogy nyilvánítsanak véleményt „a tudományág szempontjából jelentős pályázatairól” és azt küldjék meg az illetékes tudományos osztálynak.

A történelmi tapasztalatok és a reformkor tanulságai, a nemzetközi fejlődési tendenciák és a hazai átalakulási folyamatok figyelembevételével a *Hadtudományi Bizottság szükségesnek tartja és azt ajánlja*:

1. A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma az első hadtudományi pályázat 150. évfordulója alkalmából írjon ki közösen Magyarország érdekeinek megfelelő, hosszú távú nemzetvédelmi program megvalósítását elősegítő pályázatot.

2. A jubileumi tudományos pályázat preferálja a magyar honvédelem modernizációja érdekében az ország biztonságpolitikája, az euroatlanti integráció és a NATO-csatlakozás, a védelmi koncepció és a haderő-átalakítás stratégiai kérdéseit vizsgáló eredeti pályaműveket.
3. A hazai tudomány művelőinek minél szélesebb pályázati részvétele céljából indokolt kiemelt értékű erkölcsi és anyagi elismerésű pályadíjak adományozása.
4. Célszerű a pályamunkák beküldési és elbírálási határidejét úgy kitűzni, hogy a jubileumi pályázat eredményének kihirdetése 1997. november 3-ig megtörténjen.

Szilárd meggyőződésünk, hogy a jubileumi hadtudományi pályázat eredményei hozzájárulhatnak a 21. század sikeres, modern Magyarországaért folyó tudományos erőfeszítésekhez és a kutatási teljesítmények hasznosításához.

2.

A Hadtudományi Bizottság az alapszabály előírása szerint megtárgyalta tudományágunk, a hadtudomány szempontjából is igen jelentős *tudomány napja évente történő megrendezésének kérdését és állást foglalt abban*.

Nagyra értékeljük, hogy a magyar millicentenáriumi tudóstalálkozó 1996. június 18-i nyilatkozata felvetette, miszerint a kormányzat állítsa tevékenységének tengelyébe a magyar nép tudásának, szakértelmének ápolását, növelését. S ennek „jelképteremtő gesztusaként – deklarálja Bolyai János születésnapját a tudomány napjává és azt országszerte ünnepelje meg”. Ismeretes az is előttünk, hogy a tudomány napjának ötlete találkozik az MTA vezetésének elképzelésé-

vel, bár alkalmasabbnak tartanánk, ha azt „november harmadikára, az MTA alapításának napjára kellene tennünk”.

Mérlegelve mindkét véleményt, bizottságunk azzal ért egyet, hogy a Parlament és a kormányzat minden esztendő november harmadikát nyilvánítsa a tudomány napjává azzal a céllal, hogy az ne váljon a tudomány és művelői önünnepülésévé. A tudomány napjának tartalma annak elfogadtatására irányuljon, hogy a „társadalomnak szüksége van a tudományosságra”.

Indokoltnak tartjuk azért is, hogy a tudomány napja november harmadika legyen, mivel ez a dátum a magyar és az egyetemes tudománytörténet igen jelentős kettős évfordulójához kötődik.

Bolyai János, a temesvári erődítési igazgatóság mérnökkari alhadnagya – apjához írt 1823. november 3-i híres levelében – először számolt be „ujj találmányaimról”, arról, hogy a „semmiből egy ujj más világot teremtettem” és „a parallellákról egy munkát adok ki”. Bolyai János hadmérnök a nem euklidészi geometria felfedezésével alapozta meg a

magyar tudomány nemzetközi elismertségét és hírnevét.

Széchenyi István, a 4. huszárezred első lovas századosa a pozsonyi országgyűlés 1825. november 3-i kerületi ülésén birtokai egyévi jövedelmének felajánlásával segítette elő a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását. A huszár századosi egyenruhát viselő Széchenyi István gróf az Akadémiát alapító híres tettehez többek között ezeket a szavakat fűzte: „Ezt nem minden ember teheti úgy, mint én. Én katona vagyok és nőtlen.”

Nem feledkezhetünk meg arról a tényről sem, hogy mindkét, máig ható híres november 3-i esemény két katonatiszt munkálkodásának volt köszönhető. Széchenyi Istvánnak, a legnagyobb magyar-nak és Bolyai Jánosnak, a legnagyobb tudósunknak a hazát és a tudományt szolgáló tettei, művei elevenen élnek a nemzet emlékezetében.

E felismerés birtokában egyértelműen támogatjuk a Magyar Tudományos Akadémia vezetésének azt a kezdeményezését, hogy *minden év november harmadik napja legyen a tudomány napja.*

Kovács Lajos

Az önkormányzatok szerepének növelése a katonai közigazgatásban

A haderőreform végrehajtása során a hadkiegészítéssel kapcsolatos kérdéseket is át kell gondolni. Pl.: megfontolandó, hogy a honvédelmi feladatok egy része a hadkötelesek összeírásával, a sorozással, a behívásokkal, a mozgósítással, továbbá a gazdasági és az anyagi szolgáltatási kötelezettségek teljesítésének biztosításával stb. kapcsolatos teendők a civil szférába kerüljenek. A szerző rövid cikkében a katonai igazgatás korszerűsítésének lehetőségeit keresve vizsgálja: melyek azok a feladatok, amelyek átadhatók az önkormányzatoknak, s egy ilyen feladatátcsoportosítás hogyan érintheti a hadkiegészítő parancsnokságokat.

A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény (a továbbiakban: Hvt.) VI. fejezete, amely a honvédelmi kötelezettségeket, továbbá VII. fejezete, amely a személyes honvédelmi kötelezettségüket teljesítőkhöz tartozói jogosultságait tárgyalja, részletesen meghatározza mindazon feladatokat, amelyek az önkormányzatok, illetve a jegyzők hatáskörébe tartoznak. A gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettségeket tárgyaló VIII. fejezet ugyancsak több feladatot tartalmaz az önkormányzatok részére.

E rövid cikk célja, hogy megvizsgálja: a hadkötelezettséget és a gazdasági, anyagi szolgáltatási kötelezettséget érintően melyek azok a feladatok, amelyek a megyei hadkiegészítő parancsnokságoktól az önkormányzatoknak leadhatók, ezek milyen szervezeti kihatásokkal érintik a kiegészítő parancsnokságokat, továbbá melyek a katonai igazgatás korszerűsítésének új lehetőségei.

Lényeges annak vizsgálata, hogy a haderőreform végrehajtása után indo-

kolt és szükséges-e minden megyében hadkiegészítő parancsnokságok fenntartása és működtetése akkor, amikor a tendencia szerint a honvédelmi feladatok többsége a civil szférába kerül. Vizsgálandó lehet a hadkiegészítő parancsnokságok átadása a helyi önkormányzatoknak, szem előtt tartva természetesen, hogy a hadsereg érdeke ebben a rendszerben sem szenvedhet csorbát.

A Hvt. alapján személyes honvédelmi kötelezettségként az állampolgárokat hadkötelezettség, polgári védelmi kötelezettség és honvédelmi munkakötelezettség terheli.

A törvény a fentiek felül előírja, hogy magánszemély állampolgárságra való tekintet nélkül, továbbá a jogi személy, valamint a jogi személyiség nélküli gazdasági társaság és személyegyesülés vagyoni szolgáltatásként a törvényben meghatározott gazdasági és anyagi szolgáltatásra kötelezhető.

A polgári védelmi kötelezettségre és a honvédelmi munkakötelezettségre az

állampolgárok igénybevételét, annak szervezését és végrehajtását eddig is alapvetően az önkormányzatok végezték, emellett jelentős feladat hárult rájuk a gazdasági és az anyagi szolgáltatási kötelezettség teljesítésének biztosításával kapcsolatban is. A hadkötelezettség, ezen belül a sor és a tartalékos katonai szolgálat, a mozgósítási feladatok végrehajtása területén szintén jelentős részfeladatokat végeztek. Ennek indokoltságát az is alátámasztja, hogy az állampolgárokat érintő kötelezettségek teljesítésére hivatottabban intézkedni az önkormányzatok, mint a katonai szervek.

A Hvt. 71. § (1–3) bekezdése alapján a jegyző az állampolgárok személyi adat- és lakcímnyilvántartásából minden évben összeírja az önkormányzat illetékességi területén bejelentett lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárságú férfiakat, akik abban az évben a 17. életévüket betöltik, majd az összeírás adatait minden év december 31. napjáig átadja a megyei hadkiegészítő parancsnokságnak.

Az összeírás alapján a hadkiegészítő parancsnokság a 18. életévük betöltésének évében az állampolgárokat a Hvt. 73. § (1) bekezdésében meghatározott adatok alapján katonai nyilvántartásba veszi. Ezt a feladatot ugyancsak a jegyzői hivatal végezhetné, amelyet elkészítés után (akár hagyományos, akár számítógépes módszerrel) átadna az illetékes kiegészítő parancsnokságnak.

Mivel a katonai nyilvántartásba vétel személyes megjelenést nem igényel, továbbra is szükséges lenne az állampolgárnak adatközlő lap megküldése, amely a nyilvántartás pontosságát tovább növelhetné, illetve lehetőséget adna az érintetteknek, hogy személyes problémáikról előzetes tájékoztatást adjanak.

A katonai nyilvántartás alapján az illetékes kiegészítő parancsnokság jelöli ki a sorozásra, majd a behívásra kerülő állampolgárokat, akiknek a sorozáson való megjelenésére ugyancsak az önkormányzatok intézkednének. Megjelenés elmulasztása esetén szabálysértési eljárást folytatnának le, amely egyébként jelenleg is a hatáskörükbe tartozik.

Célszerűnek látszik, ha a hadkötelest terhelő bejelentés a jegyzői hivatal útján kerül a kiegészítő parancsnokságra, hogy kettős nyilvántartás ne alakuljon ki.

Megfontolandó a sorozás jelenlegi rendjének módosítása is. A hadkötelesek sorozásra való behívása szintén a jegyzői hivatal teendője lenne, így célszerű, ha az első fokú sorozás előkészítése, megszervezése és végrehajtása teljes egészében a jegyzői hivatal feladatát képezné. A sorozóbizottság elnökét továbbra is a kiegészítő parancsnokság jelölné ki, egyben meghatározná a sorozásra kerülőkkel szembeni szakmai követelményeket.

A másodfokú sorozás egyik változat szerint a kiegészítő parancsnokság hatáskörébe tartozna, másik változat szerint a jelenlegi rendszer maradhatna érvényben.

Az első fokú sorozással kapcsolatos fellebbezést az első változat szerint a hadköteles a jegyzőnek nyújtana be, aki ezt elbírálná, majd az illetékes kiegészítő parancsnoknak megküldené, aki másodfokon döntene az ügyben.

Lényeges változást igényelne a behívások előkészítése is, ezen belül a behívóparancsok kiküldése és a behívások végrehajtása. A behívóparancsok kiküldésének rendje teljes reformra szorul, amely egy változat szerint a következőképpen lenne megoldható: a kiegészítő parancsnokság névjegyzék alapján átadná a jegyzőnek a hadkötelesek behívás-

hoz szükséges adatait. Ennek alapján a jegyző kiküldené a hadköteles részére a *bevonulásra való felszólítást* (a megnevezés képezhetné még vita tárgyát) a jelenlegi *behívóparancs* helyett, mivel polgári személyről lévén szó, akinek „parancs” kiadása egy katonai szervezet részéről nem tűnik jogszerűnek. Intézkedne továbbá a segély kifizetésére is. A bevonulásra való jegyzői felszólítás nem teljesítése ugyanolyan jogkövetkezményeket vonna maga után, mint a behívóparancs megtagadása.

A bevonulást követően a kiegészítő parancsnokság névjegyzéken tájékoztatná a jegyzőt a felhívásnak eleget tevő hadkötelesekről.

Az újoncok fogadását végző katonai szervezeteknél (kiképző központoknál) a legtöbb újoncot biztosító kiegészítő parancsnokság képviselné a bevonultatást végző szerveket, és lenne jogosult a behívott „tartálékok” szükség szerinti beosztására, illetve elbocsátására.

A fentiek alapján a katonai nyilvántartásba vételtől a bevonulásig minden feladatot a jegyzői hivatal végezne és a saját ügyfélszolgálatra igénybevételeivel rendezné a hadkötelesek által bejelentett panaszok és kérelmek kivizsgálását.

A jelenlegi rendszer megváltoztatása a kiegészítő parancsnokság kiegészítési, valamint nyilvántartási osztályait érintené mind létszám, mind szervezeti oldalról.

A mozgósítási feladatok vonatkozásában – az előzőekhez hasonlóan – ugyancsak több feladat lenne átadható a helyi önkormányzatoknak.

Az önkéntes hadsereg létrehozása nem jelentheti a hadkötelezettség megszüntetését, mert a hadsereg háborús hadrend szerinti megalakítása kezdetben nem tudja nélkülözni a hadkötelezettség alapján behívásra kerülő tartalékos állományt.

A sorkötelezettség felfüggeszthető, a hadkötelezettség viszont nem szüntethető meg.

Ennek figyelembevételével a csapatokhoz lebiztosított tartalékosok személyi adataiban bekövetkezett változások átvezetését a jegyzői hivatal vagy az önkormányzat ügyfélszolgálatára intézhetné, amelyről folyamatos tájékoztatást adna az illetékes kiegészítő parancsnokságnak. Az adatváltozások eljuttatása a központi nyilvántartásba továbbiakban is a kiegészítő parancsnokság feladatát képezné.

Ugyancsak a jegyzői hivatal hatáskörébe kerülhetne a tartalékosok kiképzésre, átképzésre, gyakorlatra stb. történő kiértékelése. A kiértékelést a tervezett feladat Hvt.-ben rögzített határidejére kellene továbbra is végrehajtani. Ugyancsak a jegyzői hivatalhoz tartozna az előzőekben felsorolt feladatokra a tartalékos állomány behívása is, ami lehetne „felhívás”, „jegyzői határozat”, vagy olyan megnevezéssel ellátott hivatalos okmány, amely jogilag elfogadható, de itt is mellőzni kellene a behívóparancs megnevezést.

Célszerű lenne az „éles” mozgósítás jelenlegi rendjének ismételt felülvizsgálata is, amely kiterjedhetne elsődlegesen a behívóparancsokon lévő adatok pontosítására, a parancsok tárolására, kézbesítésére, továbbá a tartalékosok szükség szerinti gyülekeztetésére, szállítására, bevonulására.

Elképzelhető lenne két változat. Az egyik változat az önkormányzatokat tartalmazná fel a mozgósítás személyi és technikai szükségletei biztosításának végrehajtására a kiegészítő parancsnokság követelményei alapján; a másik változat a mozgósításban érintett alakulatra terhelné mindezen feladatokat. Kombinált megoldás is elképzelhető, ez azonban igen bonyolult megoldásokat követelne.

Az első változatnál a mozgósításban érintett katonai szervezetek részére mind a személyi, mind az anyagi-technikai szükséglet biztosítása – a kiegészítő parancsnokság vezetésével az érintett alakulat képviselőjének bevonásával – a jegyzői hivatal erre a feladatra kijelölt munkatársai jelenlétében történne. A behívó-, illetve előállítási parancsok helyett *behívó-, illetve előállítási határozatok* készülnének, amelyek egy-egy példánya a jegyzői hivatalban, a kiegészítő parancsnokságon, illetve a mozgósításban érintett alakulatnál lenne elhelyezve. Mozgósítás elrendelése esetén a jegyzői hivatalban tárolt határozatok kézbesítésére a posta bevonásával kerülne sor. A biztosításban történő bárminemű változásról mindhárom érintett szerv kapna tájékoztatást, illetve szükség esetén a határozatok cseréjére is sor kerülhetne.

Ugyancsak a jegyzői hivatal hatáskörébe tartozhatna a hadifelszerelések kiadása és visszavétele, a szükséges kártyák rendezésével együtt.

A nemzetgazdaságból biztosított technikai eszközök szemléjét, cseréjét, előállítási okmányait a behívóhatározat-

hoz hasonlóan a jegyzői hivatalhoz lehetne telepíteni.

Az e rövid írásban felvetett néhány kérdés is azt mutatja, hogy a hadkiegészítési rendszer korszerűsítésének számos lehetősége van. A folyamat maga részben a demokratizálódás, részben a korszerűsítés irányába hat, ezért igen részletes kimunkálást igényel.

Egy ehhez hasonló, de minden területre kiterjedő hadkiegészítési rendszer korszerűsítésének megvalósítása, beleértve az érdekvédelmi, a nyugdíjasokkal kapcsolatos feladatokat és a kegyeleti rendszer teljes korszerűsítését is, felveti a 20 kiegészítő parancsnokság szükségességének jogosságát, az alá-fölérendeltségi viszony és a szervezeti struktúra jelenlegi rendszerének felülvizsgálatát.

A vizsgálandó kérdések között utaltam arra is, hogy a hadkiegészítő parancsnokságokat az önkormányzatoknak átadnák, illetve ezek részét képeznék. Elképzelhető változatként kezelhetnénk ezt a megoldást is, ehhez azonban mind szemléletileg, mind szervezetileg a több évtizedes rendszer generális felülvizsgálatára lenne szükség.

Turcsányi Károly

Hazai gyártású katonai terepjáró gépjárművek a Magyar Honvédségnél

A katonai gépjárműellátással való foglalkozást két fontos körülmény teszi időszzerűvé, sőt halaszthatatlanná: egyrészt az, hogy az ilyen gépjárműparkunk – válságmenedzselést igénylő mértékben – elöregedett, és leromlott állapotban van; másrészt az, hogy ezen a területen igen nagy lehetőség mutatkozik a magyar hadiipar egy meghatározó szektorának fokozatos újjáélesztésére. Ez sürgős, meg kell tenni addig, amíg az véglegesen elkésetté nem válik. A körülmények, a problémák sokaságát vetik fel, amelyek megoldását a szerző a nagy hagyományokkal rendelkező hazai katonai gépjárműgyártás felélesztésében látja. Ennek megvilágítása érdekében foglalkozik cikkében a katonai szállító és hordozó gépjárművek jelentőségével, szerepével a hadsereg feladatainak ellátásában, majd vázolja a velük szembeni sajátos követelményeket és fejlesztésük várható irányait. Kimutatja a Csepel Autó Vállalat – és annak jogelődje – szerepét a hazai katonai gépjárműgyártásban és javasolja a felhalmozódott termelési tapasztalatok hasznosítását. A cikkben azokról a terepjáró gépjárművekről – egészen pontosan terepjáró személy-, teher- és különleges gépkocsikról – van szó, amelyeket a katonai követelmények figyelembevételével – az általánostól kisebb, vagy nagyobb mértékben eltérően – alakítottak ki. Nem foglalkozik a szerző harcjárművekkel, amelyek a katonai értelmezésekben a gépjárművek egyik meghatározó fajtáját jelentik ugyan, de kívül esnek a szerző mondanivalóján.

A katonai gépjárművek szerepe, kialakításuk sajátosságai és fejlesztésük fő irányai

A korszerű harc egyik jellegzetes vonása a harctevékenységekben foglalt és az ahhoz kapcsolódó valamennyi tevékenység dinamizmusának nagyfokú növekedése, a mobilitás szerepének előtérbe kerülése. A harctevékenységek alapvető fajtái – a támadás, a védelem – sikerét többek között az ellenség térben és időben történő megelőzése, a mozgási sza-

badság, a kezdeményezés megőrzése, a gyors cselekvés és ezekkel szoros összefüggésben a csapatok mozgékonyága biztosítja.

A fegyveres harcban a mozgás fontos szerepet játszik. A harc eszközeinek fejlődése, a fegyverek pusztító hatásának növekedése visszahatott magára a harcra. Tartalmában és formájában módosította a harctevékenységeket, azok lefolyását, ütemét és határozottságát. A harctevékenységek lefolyásában a váratlan-
ság elérésének, a kezdeményezés megra-

adásának és megtartásának, a nagy távolságok gyors leküzdésének, az idővel való gazdálkodásnak, a manőverek végrehajtásának igen nagy jelentősége lett.

Ezek megvalósításához ma a hadseregek *nagy mennyiségű és jó terepjáró képességű, korszerű gépjárműállományt* igényelnek. Megléte esetén ez teszi lehetővé a manővereket nemcsak a harcoló csapatokkal, hanem a harcbiztosítással, sőt az előbbieik alkalmazásához nélkülözhetetlen logisztikai támogatás erőivel és eszközeivel is.

A mozgékonyság tényleges harcászati, hadműveleti és hadászati jelentősége az az ok, ami miatt a huszadik században a hadseregek gépesítettége napjainkig is tartóan szinte robbanásszerűen növekedett. Ezt bizonyítja az a néhány számadat is, amelyek a két világháborúban felvonultatott gépjárművek mennyiségét mutatják be.

Az első világháború végén: a nyugati fronton kb. 200 000 gépjármű, a központi hatalmaknál összesen mintegy 50 000 gépjármű volt a hadseregek állományában.

A második világháború idején: az Egyesült Államok kb. 1 700 000 db, Németország kb. 500 000, a Szovjetunió kb. 200 000 db katonai gépjárművet gyártott.

Az összehasonlításból megállapítható, hogy a hadseregek gépjárműállománya közel egy nagyságrenddel növekedett. Mindemellett azt is érdemes megjegyezni, hogy egyúttal jelentősen változott a gépjárművek erőforrásainak teljesítménye, a járművek sebessége, terepjáró képessége, és még sok más, katonai szempontból lényeges tulajdonsága is.

A katonai gépjárműveknek – az általános követelményeken túl – *sajátos követelményeket is ki kell elégíteniük*. Ezek között a leglényegesebbek:

– minden év- és napszakban, bármilyen

időjárási viszonyok között biztonságosan üzemeljenek;

- ellenállóknak kell lenniük a külső, mechanikai hatásokkal szemben;
- rendelkezniük kell a harci feladatok eredményes végrehajtásához szükséges kiegészítőberendezésekkel, szerelvényekkel;
- egyszerűnek, könnyen kezelhetőnek és javíthatónak kell lenniük tábori viszonyok között is.

A katonai szállító járművek *alkalmazásuk, illetve rendeltetésük szerint* sokfélék lehetnek. Az eltérő körülmények között üzemelő gépjárművekkel szemben eltérő harcászati-műszaki követelményeket támasztanak, amik egyben az adott gépjárművek konstrukciós kialakítását is meghatározzák. E szempontoknak megfelelően a katonai szállító és hordozó gépjárművek között vannak terepjáró, összkerek-meghajtású és közúti gépjárművek is. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy nem minden – a katonai feladatok végrehajtásához igénybe vett – gépjárművel szemben szükséges sajátos követelményeket támasztani. Meghatározott feladatok ellátása teljes mértékben lehetséges a polgári célokra kialakított gépjárművekkel.

A terepjáró gépjárműveknek képesnek kell lenniük az utakról letérve, a harcoló csapatok harcrendjében vagy annak közelében a terepen tevékenykedni, a harcanyagellátásban, az élelem kiszállításában, a fenntartási anyagellátásban, az egészségügyi biztosításban és a logisztika más területein szállítási, ellátási és biztosítási feladatokat megoldani. Ebből az igényből ered a terepjáró képesség, ami tömören azt jelenti, hogy a terepjáró gépjárműnek le kell küzdenie minden olyan menetakadályt (biztonsággal kell haladnia minden olyan terepen), ahol embercsoportok együttes és folyamatos mozgása még lehetséges. Ehhez a gépjár-

műnek fenn kell maradnia a talaj felszínén és elő kell állítania a haladáshoz szükséges vonóerőt.

A terepen a megfelelő mozgékonyaságot elsősorban az *összkerékmeghajtás* biztosításával érik el. Az *összkerékmeghajtás* lehetővé teszi, hogy a gépjármű katonai szállítási feladatokat háborús körülmények között, szükségutakon, terepen, illetve rossz időjárási viszonyok közepette is eredményesen elláthasson. Ismeretes, hogy a polgári célú gépjárművek egy meghatározott része is rendelkezik *összkerékmeghajtással*. Ez megkönnyíti ezen gépjárművek bevonását a katonai feladatellátásba. Ezeket a járműveket a kifejezetten katonai követelményekhez különleges szerelvényekkel és kiegészítésekkel ellátva teljes mértékben alkalmassá lehet tenni.

Természetesen szó sincs arról, hogy a hadseregek tevékenységükhöz a részben vagy egészben katonai célokra készült gépjárművek mellett ne használnák fel a polgári célra készült gépjárműveket is. Ezek gyártása azonban független a katonai feladatellátástól, mennyiségüket és minőségüket a nemzetgazdaság piaci viszonyai határozzák meg. A nemzet védelme szempontjából velük kapcsolatban *döntő szerepet játszik, hogy gyártásuk hazai bázison történik, vagy külföldről szerzzük-e be azokat.*

Ez a kérdés pedig már a hadsereg szempontjain túl, a nemzet összérdekeinek szférájában helyezkedik el.

A leírtakból következően nem tekinthető véletlennek, hogy a katonai gépjárművek számtalan lehetséges osztályozása közül fontosságát tekintve magasan kiemelkedik az, amely a terepjáró képességet veszi alapul. Ehhez rendelhetjük célszerűen hozzá az egyes osztályokra vonatkozó jellemző felhasználási területeket és követelményeket is.

A katonai szállító és hordozó gépjármű-

vek fejlesztésének fő irányait az alábbiakban jelöljük meg.

1.) Továbbra is meghatározó törekvés a *mozgékonyosság fokozása*, hiszen a gépjárművek alkalmazásának lényegét meghatározóan ez a tulajdonság fejezi ki. Mozgékonyság szempontjából azonban több nézőpont is felmerül, amiknek megfelelően külön kell beszélni a hadászati, a harcászati és a technikai biztosítás mozgékonyságáról.

a.) *A hadászati mozgékonyság* alatt az értenődő, hogy a katonai gépjármű tömege, mérete és formája tekintetében legyen alkalmas földi, vízi és légi szállításra, valamint a megfelelő kategóriákban legyenek alkalmasak deszantolásra.

b.) *A harcászati mozgékonyság* növelése olyan nagy mozgékonyságú és terepjáró képességű katonai gépjárművek előállítását követeli meg, amelyek alkalmasak vízi akadályok leküzdésére, bármely éghajlati és terepviszonyok között biztosítják a kezelőszemélyzet és a berendezések működését, fődarabjaik és részegységeik hermetikusan zártak, és amelyek fokozott védelmet nyújtanak a kezelőállomány és a rakomány részére a harc különböző pusztító tényezői ellen.

c.) *A technikai biztosítás mozgékonyságát* a tartalék alkatrész (a fenntartási anyag) ellátásának minősége, üteme, a szerkezeti elemek és az üzemeltetési anyagok egységesíthettségének mértéke (standardizálás), a javíthatóság, a tábori viszonyok közötti kiszolgálhatóság stb. határozzák meg.

A mozgékonyáságnak a leírtakból következően igen sok összetevője van, így a növelés útjai is meglehetősen változatosak és összetettek lehetnek. Így például: az úszóképesség arányának növelése; a magas gázlóképesség biztosítása (az 1,4 m-es gázlóképesség például biztosítja az

európai folyóakadályok mintegy 75%-ának a leküzdhetőségét); a kerékszám növelése (6x6, 8x8 kerékképletek terjedése), a gumibroncsnyomás változtathatósága a kezelőtérből; a hatótávolság növelése.

2. A dízelesítés, a továbbiakban pedig várhatóan a több üzemanyagú (ún. mindenevő) motorok alkalmazásának térhódítása.

3. A zárt felépítményű, hajótest formájú konstrukciók terjedése, főként harcicsköz-hordozóknál az úszóképesség, a hermetikusság biztosítása.

4. A konténerrendszerű, hermetikus, alvástól függetleníthető, zárt gépjármű-felépítmények általánossá válása.

5. A felépítmény védettségének növelése a részleges vagy teljes páncélvédelem terjedése.

6. A típusválaszték csökkenése, a „családely” érvényesítése.

A Csepel autó szerepe a Magyar Honvédség gépjárműellátásában

Egy nemzet hadserege – és ez igaz egy 50 ezres nagyságú haderőre is – valamennyi katonai gépjármű-kategóriában nagyszámú eszközt üzemeltet. A legnagyobb számban a megnövelt és a korlátozott terepjáró képességű gépjárműre van szüksége, teherbírás szempontjából pedig a 4–10 tonna teherbírású osztályra. Természetesen érthető az a törekvés, hogy a katonai gépjárműigényt minél nagyobb mértékben a saját nemzetgazdaság elégítse ki. Ehhez mind katonai, mind nemzetgazdasági szempontból jelentős érdekek fűződnek.

Magyarország is azon nemezetek sorába tartozik, ahol vannak hagyományai és nemzetközi összehasonlításban is helytálló eredményei a katonai gépjárműgyártásnak. Ebben meghatározó szerepet töltött – és tölthet be ma is – a Csepel Autó, illetve annak jogelődjai.

A csepeli Weiss Manfréd Rt. tervezői 1930-ban alakították ki a WM-H1 típusjelű, 6x4 kerékképletű terepjáró tehergépjármű prototípusát. Ennek alapján 1931-ben a javított WM-H2 típusból 54 darab készült. Ez volt tulajdonképpen az első, nagyobb sorozatban gyártott magyar terepjáró gépjármű.

A gépjármű kerekére gumibroncsok kerültek, így az az akkori katonai igényeknek, a terepjárás követelményeinek eleget tett. A gépjármű mellső tengelyének nem volt meghajtása, de 14 t vonóerő kifejtésére alkalmas csörlőberendezéssel szerelték fel. A WM-H2-ből a Magyar Királyi Honvédség 50, a tűzoltóság 3, a Weiss Manfréd gyár pedig egy darabot vett át.

A gépjármű hátsó, keresztirányú lengőtengelyei oldalanként párosan, a hosszanti elhelyezésű, félelliptikus laprugókra támaszkodtak. A két pótkerék forgófelfüggesztése a terepjáró képességet növelte, a mellső lökhárítón pedig az elakadás elkerülésére egy forgó hengert alkalmaztak. Ezeket a szerkezeti elemeket a 38M Botond tehergépkocsi kifejlesztésénél – mint jól bevált megoldásokat – átvették. A Botond gépjárművet négy üzem munkaközössége gyártotta – a Magyar Vagon- és Gépgyár, valamint a budapesti MÁVAG szerelte, a Weiss Manfréd és a Láng Gépgyár pedig a fődarabokat készítette. A katonai követelmények megvalósításában az akkori Haditechnikai Intézet munkatársai is nagy részt vállaltak. Az 1,5 t teherbírású, 6x4 kerékképletű, 38M Botond terepjáró rajgépkocsi viszonylag egyszerű konstrukciós megoldásaival kora egyik legjobb katonai járműve volt. A minél kisebb tömeg elérése céljából a mellső tengelyek meghajtásától eltekintettek, ez egyben az erőátviteli rendszer mechanikai hatásfokát is javította. A gépjárműbe épített csörlő, a két

forgófelfüggesztésű pótkerék, a lökhárítón lévő görgők a jármű terepjárási tulajdonságait korának átlaga fölé emelték. Ehhez még a jól megválasztott, nagy rugalmasságú benzinmotor is hozzájárult. A két változatban gyártott 38M *Botond-I.* és a 42M *Botond-II.* típusból összesen 2800 darab készült és 1950-ig rendszerben volt.

A második világháborút követően, az államosítás után a gépjárműveket előállító üzemek a Nehézipari Központ irányítása alá kerültek, ahol úgy döntöttek, hogy a 3,5 tonna teherbírású, osztrák Steyr D-380 típusú tehergépkocsi licenctét vásárolják meg. Az új járművet a D-413 típusú, 83 LE (62 kW) teljesítményű, négyhengeres vagy D-613 hathengeres dízelmotorral, illetve a B-413 típusút négyhengeres benzinmotorral is gyártották. A Szigetszentmiklóson lévő Dunai Repülőgépgyár Rt. üzemét 1949 novemberében Csepel Autógyárrá szervezték át, és – a Weiss Manfréd-üzemek szakembereit és gépeit igénybe véve – nem egészen öt hónap alatt elkészítették az első 4 darab Csepel D-350 típusú tehergépkocsit. Még abban az évben 1666 gépjármű került ki a gyárból. A gyár 25 év alatt, 1974 végéig több mint 125 000 tehergépkocsit bocsátott ki. 1952 végén Csepelen 12-féle teherautó, 1958 után pedig már 37 *típusváltozat* készült. Ez idő alatt 281 620 darab két-, négy- és hathengeres motor került le a szerelőszalagokról.

A különleges feladatok végrehajtására a B-350 típusú gépjármű főegységeinek részbeni felhasználásával alakították ki a CS-130 típusjelű, összkerék-meghajtású rajgépkocsit. Jó terepjáró képességét – egyszerű kialakítása ellenére – nagy teljesítménydotációjának, nagy méretű kerékabroncsainak, valamint önjáró differenciálműveinek köszönhette. Eből a típusból 1956-ig 495 darab készült.

A CS-300 típusú, háromtengelyes, összkerék-meghajtású tehergépjárműveket is ebben az időszakban fejlesztették ki és gyártották, és elsősorban vontatóként, illetve darus gépkocsiként alkalmazták. A CS-300-ból mintegy 750 darabot gyártottak.

A Csepel Autógyár tervezői egy D-800 jelű, láncaltapas tűzérési vontatót is kialakítottak. A láncaltapas vontató kitűnő tulajdonságokkal rendelkezett: tömege üresen 6,7 tonna, hasznos terhelése 2 tonna, fajlagos talajnyomása 0,57 bar, tüzelőanyag-fogyasztása üzemóránként 16–18 liter, maximális sebessége 38 km/óra, megengedett vontatmányának tömege 8 tonna volt.

A Csepel Autógyár 1961-ben kezdte el gyártani a katonai követelményeket jobban kielégítő D-344 típusú gépjárművet. E jármű összkerék-meghajtásával, önvontatásra alkalmas csörlőjével, hátsó kiegyenlítőmű-zárjával, megfelelően megválasztott sebességfokozatával már megfelelő terepjárási képességre is szert tett. A hadsereg igényeit szolgálta a gyártás folyamán kialakított téli előmelegítő berendezés is.

A D-344 továbbfejlesztéseként kialakították a D-346 típusú, különleges gépkocsikat, a 4000 liter űrtartalmú üzemanyagtöltő gépkocsit, a vízzszállító gépkocsit, a 20, illetve 8 kW teljesítményű generátorral szerelt gépjárműveket.

A D-346 alvázra került EZF (egységes zárt felépítmény) is. Az egységes zárt felépítményt úgy alakították ki, hogy minimális változtatásokkal alkalmas törzsbuszok, híradó-, műhely-, karbantartó és különféle laboratóriumi gépkocsik kialakítására.

A D-344 és D-346 gépkocsik a hadsereg alapvető állományát jelentettek a 60-as, 70-es években. A korábbi időhöz viszonyítva a típuszámcsökkenés igen előnyös

volt az ellátás, a kiképzés és a technikai biztosítás szempontjából – nem beszélve a hazai bázis nyújtotta egyéb kedvező tényezőkről.

A 70-es évektől nyilvánvalóvá lett, hogy a D-346 az új követelményeknek már nem felel meg, tovább nem fejleszthető. A fegyverrendszerek időközben tovább korszerűsödtek, a gépjárművek azonban elmaradtak a követelményektől. Egy nagyobb teherbírású, nagy teljesítményű terepjáró szállító gépjármű rendszerbe állítása elkerülhetetlenné vált. Ekkor került napirendre az 5 tonna terhelhetőségű, háromtengelyes terepjáró tehergépjármű kialakítása. Ahhoz, hogy egy ilyen különleges gépjármű előállítása és üzemeltetése – a más területen is jelentkező gépjárműigények típusazonosságában – gazdaságos legyen, a műszaki követelmények mellett azt is meg kellett valósítani, hogy a családely alapján készülő főegységek tegyék lehetővé a 2–3–4 tengelyű változatok építését. Ugyanakkor a tervezők olyan feladatokat is kaptak, hogy e járműveket különböző felépítményekkel is el lehessen látni, továbbá a fődarabok páncélozott szállító járművek kialakítására is alkalmasak legyenek. Az e követelményeknek megfelelően tervezett, D-566 típusjelű gépjármű mintapéldányai 1968-ban készültek el. Vizsgálatai bebizonyították, hogy a korszerű megoldású katonai szállító gépjármű mindenben megfelel a követelményeknek. A D-566 típusú gépjárműből 1974-ig 3000 darabot gyártottak. Az előállítás költségei azonban mind nagyobbak lettek, a gépjárműipar kapacitásában feszültségek keletkeztek és a katonai szállító gépjárművek importból történő pótlása egyre inkább előtérbe került. Mindez a D-566 típusú gépjármű gyártási programjának a leállításához vezetett.

A D-588 típusjelű, négytengelyes műszaki-mentő gépjárműből a mintapéldány összeszerelése még megtörtént, a négytengelyes úszó, páncélozott szállító gépjármű pedig a tervdokumentáció elkészítéséig jutott el.

A Csepel Autó katonai terepjáró gépjárműgyártásának története – néhány rövid időszakról eltekintve – sikertörténetnek is nevezhető. Az utóbbi másfél-két évtized azonban nem hozott újabb sorozatgyártásra alkalmas, katonai követelmények alapján készült típust. Ez okozta a Magyar Honvédségnél azt a mai helyzetet, hogy ismét szembeszökő elmaradás észlelhető a kornak megfelelő színvonalú katonai szállító gépjármű-ellátottságban.

A Csepel Autó története arra ösztönöz, hogy a megoldást a hadsereg ismét itthon, a Csepel Autó bázisán keresse. A Csepel Autó által ma gyártott típusok nem fogják át a gyár mai teljes gyártási választékát, de jelzik, hogy a Csepel Autó ma is képes a kor színvonalán gépjárművet gyártani. Ennek alapján indokolt lehetőségeinek mindenekelőtti vizsgálata akkor, amikor a Magyar Honvédség szállító és hordozó gépjárműállománya váltásának koncepciója felvázolásra és kidolgozásra kerül.

A ma gyártott legfontosabb típusok a következők:

- CSEPEL D-584.00 típusú tehergépkocsi,
 - CSEPEL D-592.00 típusú tehergépkocsi,
 - CSEPEL D-594.00 típusú honvédségi gépjármű,
 - CSEPEL D-745.00 típusú tehergépkocsi,
 - CSEPEL D-755.00 típusú tehergépkocsi.
- A Csepel Autó története és jelenlegi termékei arra engednek következtetni, hogy a Magyar Honvédség közeljövőben esedékes gépjárműtípus váltásánál első sorban az itt rendelkezésre álló lehetőségeket kell mérlegelni, illetve a döntéselőkészítésnél figyelembe venni.

Magyarország a második világháborúban című lexikonról

A Magyar Hadtudományi Társaságnak a hadtudomány szempontjából kiemelkedően fontos és hiánypótló vállalkozása eredményeként 1996 végén jelent meg Petit Real Könyvkiadó gondozásában *Magyarország a második világháborúban* című lexikon.

Hazánkban már több százra tehető az egyes szakterületekkel részletesen foglalkozó lexikonok száma. Néprajzi, irodalmi, film-, katolikus, református, zsidó stb. lexikonok egész sorából kaphatunk választ a témákkal kapcsolatos kérdésekre. Csak a hadtudomány hiányzott már évtizedek óta soraikból! Mostohagyerekként, mert úgy tűnik, senkinek nem volt szívügye, és senki sem akarta föl vállalni a vele járó rengeteg munkát és a megjelenését követő vitákat, támadásokat.

Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk: tudományterületünk részleteiről korábban is születtek ma is jól használható lexikonok, enciklopédiák, értelmező szótárak. Így a haditechnikáról, a repülésről, a polgári védelemről stb. Sőt, megfelelő kritikával nagyon jól lehet még most is használni a szovjet katonai enciklopédia magyar nyersfordításának adatait, fogalommagyarázatait is.

Voltak tehát jó kezdeményezések, de hiányzott egy, a mai felfogásunk szerinti, az egész hadtudományt át- és ösz-

szefogó korszerű, magyar szemszögből megírt lexikon. Hiányoztak a napjaink politikáját, közgondolkodását, tudományos nézeteit, gazdasági helyzetét tükröző huszadik századi hadtörténeti lexikonok.

Úgy tűnik, meg kellett „születnie” a Magyar Hadtudományi Társaságnak, hogy valaki föl vállálja e kiadványok elkészíttetését, megjelentetését. A munka immár közel öt esztendeje tart. Elsőszülöttje, a Hadtudományi Lexikon, s testvére a most megjelent *Magyarország a második világháborúban* című lexikon. A továbbiak előkészítése folyik. A soron következő az 1945–90 közötti időszak történetével és a Magyar Néphadsereggel foglalkozik, majd az első világháború témaköre kerül feldolgozásra. Nagyon remélem, e kötetekkel nem fejeződik be az eddig sikeresnek indult sorozat. Meggyőződésem: a magyar hadtudomány van annyira fontos, hogy végre elkészüljön nálunk is egy, az egész szakterületet átfogó magyar katonai enciklopédia, majd egy magyar hadtörténeti lexikon.

A feltételek nagyrészt megvannak. Az elsősorban szükséges „kiművelt emberfők” rendelkezésre állnak. Az igény megvan, a szervezőerő, a „motor” pedig a Magyar Hadtudományi Társaság. Csúpan a pénz hiányzik hozzá. Remélem, az

első két kiadvány vitathatatlan sikere előbb-utóbb ráébreszti a szponzorokat arra, hogy üzletnek sem rossz egy ilyen lexikonsorozat.

Az új lexikon hiánypótló voltát már említettem. A lexikon címszavai tartalmilag négy nagyobb témakör köré csoportosíthatók. Ezek: a.) a kor politikai és eseménytörténete, b.) hadtörténete, c.) az alkalmazott haditechnika, d.) az eseményeket irányító vagy azokban szerepet játszó fontosabb személyek bemutatása.

A lexikon egész építményét Magyarország második világháborús szereplésének politikai és eseménytörténeti alapjaira, mint egy összetartó szerkezeti vázra húzták fel. Meggyőződésem: ez helyes megközelítés, és a továbbiakban is követendő szerkesztési módszer, ha hasonló jellegű, egy-egy meghatározó korszakot feldolgozó lexikonról van szó. Így az egész mű logikailag jól rendszerezett, könnyen áttekinthető, szerves egységet alkot. Nem egy alfabetikus összehordott „szénaboglya”, hanem tudatosan megtervezett „mozaik” benyomását kelti. Ez pedig határozottan előnyére válik.

A szerkesztők a tömörségre törekedve, sikeresen határolták körül a második világháború fogalmát, időhatárait. Elkerülve a mindent megmagyarázni akaró lexikontípusok jellegzetes hibáját, nem Ádám-Évával kezdték a téma vizsgálatát, hanem a szorosan vett eseményekre koncentráltak. Mindent hazánk szempontjából vizsgáltak, csak a bennünket közvetlenül érintő kérdésekre, területekre tértek ki részletesebben. Ahol viszont szükség volt rá, az egyes címszavak tartalmában igyekeztek a távolabbi kitekintést, a szélesebb nemzetközi összefüggéseket is bemutatni. A négy említett kérdéscsoport szerves egységet alkot, átfogó képet ad Magyarország és a Magyar

Királyi Honvédség második világháborús szerepéről.

A címszavak által meghatározott témákat nagyon jól egészítik ki a mellékletek, táblázatok, térképek, képek. Nagy kár, hogy a rendelkezésre álló pénzkeret nem tette lehetővé színes vázlatok, térképek nyomását.

A lexikonok szerkesztésénél örök probléma a *válogatás*. Mi kerüljön bele és mi maradjon ki belőle? Minden szerkesztés végső soron kompromisszumok sorából áll, a mű sikere vagy bukása a szerkesztők kompromisszumkésztségén múlik. A szakterületek írói jogosan szeretnének minél többet beletételni témáikból, a keretek pedig megszabják a takarékos méreteit, ameddig nyújtózni lehet. Az eredmény közismert: a lexikonok megjelenését követően az összeállításból kimaradt új szakértők nagy táborra zúdítja kifogásait a szerkesztőkre. Feltehetően most sem lesz hiány a kifogásokból. Árgus szemekkel fogja mindenki vizsgálni, mi maradt ki belőle. Ahány olvasója, netalán tudós használója lesz a lexikonnak, annyi vélemény fog születni arról, hogy mi a fontos és mi a kevésbé fontos a háború témakörében. A kiadott mű azt mutatja, hogy mind az ismert kiváló történész, Sipos Péter főszerkesztő, mind a pályája kezdetén sikeresen túllépő fiatal hadtörténész, Ravasz István szerkesztő, kiváló munkát végzett. Jó arányokat határoztak meg és jól szelektáltak. Pedig biztos, hogy jó néhány száz címszó volt a tartalékban, de tudtak önmaguknak is álljt parancsolni.

A tárgyilagosság mellett minden megítélés egyúttal szubjektív is, tehát lehet hiányérzetünk. Hosszan tudnám sorolni kifogásaimat. Például úgy tűnik, olyan fontos műszaki fogalmak maradtak ki, mint: *akna*, *óvóhely*, *hadihíd* stb. Legalább oly jelentősek, mint a szereplő

lángkézigránát vagy *buzogányvető*. És ez csak egy terület. Azt hiszem, nincs értelme a vitának, hiszen az összes, valóban fontos kérdés és terület szerepel a lexikonban.

Lehet vitatkozni a lexikonban szereplő rövidítésekről is. Minden szerkesztő joga, hogy olyanokat alkalmazzon, amilyeneket jónak lát, feltéve ha megfelelnek a magyar helyesírási szabályoknak. És célszerű, ha a köznyelvben élő rövidítéseket alkalmazza. Mivel azonban itt sorozatról van szó, célszerűbb lett volna összehangolni a már korábban megjelent Hadtudományi Lexikonban alkalmazott rövidítésekkel. E véleményem a jövőre is vonatkozik.

A nem latin betűs szavak, nevek átírásánál a magyar helyesírási szabályait kell követni és fonetikusán írni a fogalmakat, neveket. A német, angol szavak átírása félreértésekre adhat okot. Példa: a 389. oldalon a leírt *Smersh*, helyesen *Szmers*. Azt sem tartom szerencsésnek, hogy a címszavak szövegében politikai kurzusokhoz köthető minősítő jelzőket használ a szerző. A korabeli Horvátország és Szlovákia esetében például a „fas./iszta/” jellegű *bábállam*”, illetve „*bábállam*” szavakat. Ha a korabeli amerikai, brit vagy szovjet sajtó kifejezéseit használnánk, akkor Magyarország, Románia vagy Finnország esetében „*csatlós államról*” vagy „*fasiszta csatlósról*” kellene írni. Még viccnek is rossz! A lexikonoknak nem a politikai minősítés, hanem a tárgyilagos adat- és eseményközlés a feladata.

E néhány megjegyzéssel még nem merültek ki a bírálható, vitatható részek. Ez természetes, hiszen minden figyelemre méltó alkotást jobbító célú viták sora szokott követni. A bírálat hiánya a közöny jele, attól pedig mentse meg az isten minden alkotást és alkotót.

A Magyarország a második világháborúban című lexikon figyelemre méltó és összességében jól sikerült alkotás. Valószínűleg nem tévedek, ha sikert jósolok a műnek. Meggyőződésem, hogy rövid időn belül második kiadás megjelentetésére lesz szükség. Előbb-utóbb nélkülözhetetlen kézikönyv lesz a történészeknek, hadtörténészeknek. Nagyon jól hasznosítható nemcsak a közép- és felsőfokú oktatásban, a tudományos életben, hanem még hétköznapi munkája során, a művelődésben, szórakozásban is.

Választ ad például minden fontos kérdésre egy háborús regény, film olvasása, nézése közben. Apropos! Könyv, film, újság!

Nagyon kíváncsi vagyok tartanám, ha minden kiadó és szerkesztőség beszerezné írói, fordítói, újságírói részére kötelezően „használandó” kézikönyvnek, hogy munka közben elkerüljék a mind gyakoribb melléfordításokat, lejtérjakebokat. Megéri tehát megvenni, mindenkinek bőven megtérülnek a beléfértetett forintjai.

Vasvári Vilmos
nyá. ezds.

Magyarország a második világháborúban című lexikon 1996 végén jelent meg. Az 584 oldalas, képekkel, térképekkel és ábrákkal illusztrált kiadvány ára: 3200 Ft.

Megrendelhető:

a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban.

A hadművészeti szakosztály megújításáról

Az MHTT hadművészeti szakosztálya az 1997. január 15-i és január 29-i értekezletén megújította vezetőségének tisztségviselőit, új szakosztály működési szabályzatot fogadott el és programot alkotott az 1997. évi céljai megvalósítására.

A tisztújító gyűlés határozata alapján a *vezetőség tisztségviselői*:

elnök: dr. Pekó József nyá. ezredes,
egyetemi docens, katonai szakértő;

elnökhelyettes: dr. Seebauer Imre nyá. alezredes,
a hadtudomány kandidátusa;

titkár: Magyar István őrnagy
a ZMNE oktatója;

tagok: dr. Gögh Ferenc ezredes,
egyetemi docens,
a ZMNE tanszékvezetője,
Nick Ferenc alezredes,
az MNVK tudományos munkaszer-
vezési osztály főmunkatársa.

A szakosztály – jogfolytonosságot fenntartó – újjászervezését szükségessé tette a korábbi vezetőség lemondása, a tagság harcászati kérdésekkel foglalkozó részének kiválása a szakosztályból és önálló hadművelési-harcászati szakosztályként való megalakulása, valamint a tudományos tevékenység hatékonyabbá tétele.

A szakosztály hosszabb távú *főbb céljai*ként fogadta el:

- a hadtudomány műveléséhez és fejlesztéséhez való hozzájárulást a hadművészet elméletének felső és középső szintű területein, valamint az azokhoz közvetlenül kapcsolódó hadtudományi és szakterületeken;
- a politikai és a katonai felső vezetés honvédelemre vonatkozó stratégiai döntéseinek elvi alapokkal és megoldási javaslatokkal történő segítségét;
- a honvédelem iránt érdeklődő és tudományos igénnyel foglalkozó vagy foglalkozni kívánó állampolgárok összefogását, az ország katonai védelmének szolgálatát, a

tudományos eredmények gyakorlati alkalmazásának segítését.

A szakosztály módosított *tudomány- és szakterületei*:

- a hadtudomány általános elmélete, a védelem doktrinális kérdései;
- a hadászat, a hadművelési művészet és a katonai vezetés elmélete, valamint az ezekhez kapcsolódó szakterületek;
- a katonai szervezés és hadkiegészítés elmélete.

A szakosztály lehetőséget kíván biztosítani mindazon szakterület műveléséhez, amelyek a honvédelem erősítését szolgálják. Témakörei az általa művelt tudomány- és szakterületekhez kapcsolódnak, a honvédelem szakmai hátterének előrelátó biztosítását szolgálják. Kutatási témáinak művelését összehangolja a polgári és a felső katonai szervek, a társaság és az érintett szakosztályok honvédelmi tevékenységével. Szakmai rendezvényei a társaság tagjai és a honvédelem iránt érdeklődők számára nyitottak.

1997-ben a szakosztály tervezett *főbb rendezvénytémái*:

1. a honvédelem doktrinális modernizációja;
2. a Magyar Honvédség átalakításának, reformjának helyzete és pályamódosítása;
3. a Magyar Köztársaság NATO-hoz való csatlakozásának aktuális szakmai kérdései;
4. az MH és csapatai irányításának és vezetésének korszerűsítése.

A szakosztály a jövőben *tudományos tanács* működtetését is tervezi a szakosztály által készített, vagy megbízás (felkérés) alapján kapott tanulmányok, tervek, disszertációk stb. megvitatására és minősítésére. A szakosztály nyitva áll a tudományos munkák segítésére, új témák megvitatására: terveit rugalmasan kezeli, az év során beérkezett javaslatok alapján programja bővíthető, módosítható.

Dr. Pekó József,
a szakosztály titkára

A biztonságpolitikai szakosztály hírei

A biztonságpolitikai szakosztály 1996. december 11-én tartotta meg évi záró közgyűlését, amelyen a résztvevők értékelték az elvégzett munkát, és megvitatták az 1997. év feladatait.

A közgyűlés megállapította, hogy biztonságpolitikai szakosztály kitűzött fontosabb feladatait 1996-ban végrehajtotta. Kiemelkedő rendezvénysorozatunk volt *A szomszéd országok biztonságpolitikája*, melynek keretében előadásokat hallhattunk a NATO-ról, Szlovákia, Románia, Ukrajna biztonságpolitikájáról, a tér-ség katonai doktrínáinak tartalmi változásairól.

A színvonalas előadásokat a katonai felderítő hivatal szakemberei tartották, melyek értékét és aktualitását jelzi, hogy a közönség soraiban megtalálhatók voltak más szakosztályok tagjai, az egyetem és a vezérkari tanfolyam hallgatói is.

1997-ben a szakosztály tovább kívánja folytatni a megkezdett sorozatot, a tervezett előadásokat, Kis-Jugoszlávia, Szlovénia, Horvátország, Ausztria biztonságpolitikája témákban. A második negyedévben az MHTT elnökségével együttműködve a szakosztály nemzetközi regionális biztonságpolitikai konferenciát szervez, részt kíván venni az első negyedévben Debrecenben megrendezésre kerülő hazai regionális biztonságpolitikai konferencia munkájában. A szervezeti élet tekintetében javítani akarja az együttműködést más szakosztályokkal és a polgári tudományos műhelyekkel. A szakosztály nyílt, továbbra is várja a közös munka iránt érdeklődő kollégákat.

Dr. Csery Péter,
a szakosztály titkára

A Hadtudományi Klub 1997. évi munkaterve

A hadtudomány és más tudományterületek művelésével összefüggésben 1997-ben elsősorban a tudományok legújabb eredményeihez kapcsolódó kérdések, témakörök vizsgálata a cél. Másodsorban az évfordulókhoz, a megemlékezésekhez kapcsolódó rendezvények fontosak, hiszen ezek nem egy esetben vitaestekkel vannak összekapcsolva. Mindezek mellett a járulékosan kapcsolódó témakörök vizsgálatát is elősegítjük a klubrendezvények során.

Az egész évre közel arányosan tervezzük – az említett meghatározó szempontok figyelembevételével – rendezvényeinken a különféle témák bemutatását, megvitatását. Bízunk abban, hogy a témavizsgálatok részkitatásokat, publikáció-összeállítást ösztönzőek lesznek és ez évben is megformálódnak a hadtudományi műhelymunkákban olyan klubtémák, amelyek további kutatás, pontosítás után alapanyagok lehetnek a HM háttérintézmény vagy az MH HVK által szervezett konferencián.

A rendezvénytervezésnél az első félévre személyi biztosítottsággal adunk programot, míg a második félévre csupán témabemutatással szolgálunk, mivel az utóbbi fél évtized során néhány, előre felkért, jól ismert személy elfoglalt-

sága miatt nem tudta vállalni a részvételt. Be kell látni, hogy több mint egy évre előre csak nagy bizonytalansággal tervezhető előadó.

Mindezek előrebecsátása után vázoljuk a Kiss Károly Hadtudományi Klub, a Magyar Hadtudományi Társaság egyik fórumának 1997. évi rendezvénytervét:

Az első félév rendezvényei

A hadtudomány magyar műveléséhez kapcsolódóan, a klub képviselőjében szervező házizagda felkérését elfogadva, a *Honvédelem és törvénykezés összefüggésrendjét* értelmezte számunkra dr. Fodor István, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára január hónapban, az MHMH intarziatermében. A vitást házizagdája dr. Szenes Zoltán alapító tagunk, a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály vezetője volt.

Járulékosan kapcsolódott a hadtudomány műveléséhez – februári klubrendezvényünkön – a *HM átvilágítása* című téma, mint a napi igazgatási tevékenység elemzésének része. A témaismertetést a házizagda felkérésére dr. Csabai Károly ny. ezredes vállalta, a vitavezető a klub egyetértésével dr. Móricz Lajos – alapító elnökünk –, az MTA IX. O. HB hadtu-

domány-elméleti munkabizottságának vezetője volt.

A hadtudomány magyar művelésével összefüggő, időszzerűségében is vizsgálódásra érdemes vitatéma: *A katonai integráció aktuális kérdései*. A témavizsgálat nem hagyja figyelmen kívül, hogy két év múlva 50 éves a NATO. A téma felkért előadója dr. Nagy László, a Stratégiai Védelmi Kutatóintézet igazgatóhelyettese, az MHTT elnökhelyettese. A vita levezetését vállaló házigazda dr. Hajma Lajos klubtagunk, biztonságpolitikai szakértő. A vitaestet március hónapban tervezzük.

A hadtudományi gondolkörbe tartozik az a vizsgálódás-bemutatás, amelynek alapján értékelhetjük, hogy *mit jelentenek a biológiai fegyverek napjainkban*. Ide kapcsolódik, hogy 1972-ben (25 éve) Moszkvában nemzetközi szerződés került aláírásra a biológiai fegyverek fejlesztésének, gyártásának, tárolásának eltiltása tárgyában. A téma ismertetésére a házigazda felkérte dr. Fűrész József orvost, a kérdéskör kutatóját. A házigazda szerepét Madaras Péter szakértő, alapító klubtagunk vállalta. A vitaestre április hónapban kerül sor.

Májusban klubtaggyűlést tartunk, amelyen az első félév értékelése és a második félév munkatervének pontosítása mellett előkészítjük – névadónk: Kiss Károly honvéd ezredes, MTA rendes tag halálának évfordulójához kötötten – a klub 15 éves fennállására (1998 február) megemlékezésünket.

A második félév rendezvényei

Az első hadművész-hadmérnökre, S.le P. de Vanbanra – halálának 290. évfordulóján – em-

lékezve szeptemberben áttekintjük a magyar hadmérnökképzés időszakait, megemlítve a jelentősebb hadmérnökparancsnokokat, műszaki alkotókat. A magyar hadmérnökök egy csoportja részese volt külföldön – nemzetközi keretben – sajátos szakfeladatok tervezésének, szervezésének és a végrehajtás irányításának.

Októberben vitaestet tervezünk a *Békemegalapozási küldetés tapasztalatai* címmel.

A hadtudomány művelésével szoros összefüggésben novemberi rendezvényünkön értelmezzük a hadművészet alkotóelemeit: a hadászatot, a hadműveleti művészetet és a harcászatot. Cél mindhárom terület feladat- és folyamatrend szempontjából történő vizsgálata, „nyugati” és „keleti” vonatkozású értelmezése.

Ezt a vizsgálódást tovább folytatva decemberben *A hadászati, hadműveleti és harcászati biztosítás összefüggésrendjét* tekintjük át.

14. munkaévünk második felében sorra vesszük a hadtudomány és összetevőinek, ágazatainak tartalmi elemzését. E folyamat keretében vizsgáljuk, értelmezzük a logisztika, a békemegővő-békefenntartás, a határőrizet, a polgári védelem, valamint a csapatok és a törzsek felkészítésével kapcsolatos elvi és gyakorlati kérdéseket.

Az év végén sort kerítünk a klub szervezeti életének áttekintésére, tagjaink munkájának értékelésére. Emellett, mint arra már a májusi rendezvényünknel utaltam, felkészülünk arra, hogy méltóképpen megünnepeljük a klub fennállásának 15 évfordulóját.

Dr. Vasvári Vilmos,
a klub elnöke

JUBILEUMI HADTUDOMÁNYI PÁLYÁZAT

A Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere
az első hadtudományi pályázat 150. évfordulója alkalmából
az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága kezdeményezésére

PÁLYÁZATOT HIRDET

olyan tanulmányok megírására, amelyek a történelmi tanulságok, a nemzetközi fejlődési tendenciák és a hazai átalakulási folyamatok figyelembevételével elősegítik Magyarország érdekeinek legjobban megfelelő, hosszú távú nemzetvédelmi program kidolgozását és megvalósítását. A pályaműveknek korunk hadtudományi tételeiből, a hadseregek jellemzőiből és a hadviselési elvekből kiindulva olyan témákat kell feldolgozniuk, amelyek Magyarország modernizációjának keretében hozzájárulnak honvédelmiünk korszerűsítése érdekében hadtörténetiünk objektív bemutatásához, az ország biztonságpolitikája, az euroatlanti csatlakozás és a haderő-átalakítás terén jelentkező problémák, feladatok megoldásához.

Pályázati feltételek

1. Csak eredeti, nyomtatásban meg nem jelent és kifejezetten e pályázat céljára készített munkákat lehet benyújtani.
2. Egy szerző vagy szerzői közösség csak egy művel pályázhat.
3. A pályamunkáknak 1997. november 03-ig kell „Jubileumi pályázat” megjelöléssel beérkezniük a következő címre: HM Oktatási és Tudományos szervező Főosztály, 1885. Budapest, Pf.: 25.
4. A pályaműveket két példányban, jeligével lehet megküldeni. A pályázó nevét, címét, adóazonosító számát, munkahelyét és annak telefonszámát egy kívülről jeligével ellátott, lezárt borítékban kell feltüntetni.

5. A díjazott pályamunkák hasznosításának jogát a Honvédelmi Minisztérium magának tartja fenn. A pályázati témakör teljes vertikumát leghitelesebben feldolgozó pályaművekből a Honvédelmi Minisztérium önálló tanulmánykötetet jelentet meg.

A pályázat elbírálása

1. A pályázatra beérkezett pályaműveket a HM Oktatási és Tudományos Tanácsa és az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága tagjaiból álló bizottság bírálja el és tesz javaslatot a díjazásra.
2. A díjak odaítéléséről a bizottsági javaslat alapján a honvédelmi miniszter dönt.
3. A pályázat eredményhirdetését 1997. december 10-ig kell végrehajtani.

A pályázat díjazása

1. A pályázat összdíjazása: 1 millió forint.
2. Első díj 500 000 Ft
Második díj 300 000 Ft
Harmadik díj 200 000 Ft
3. A díjazott pályamunkákon kívül a közlésre alkalmas munkákat a bizottság javaslata alapján a HM Oktatási és Tudományos szervező Főosztály vezetője külön díjazza.

*Keleti György s. k.,
honvédelmi miniszter*

A Magyar Hadtudományi Társaság pályázati felhívása az 1997. évre

A társaság elnöksége – szem előtt tartva Magyarország NATO-hoz való csatlakozási szándékát, a honvédelem és a honvédség modernizációját, a honvédség hosszú és középtávú átalakításának feladatait, a békefenntartó műveletekben való részvételét, valamint a Magyar Tudományos Akadémia és a Honvédelmi Minisztérium által 1997. évre közösen kiírt pályázatában foglaltakat – a gyakorlatban hasznosítható tudományos eredmények elérése céljából PÁLYÁZATOT HIRDET a következő témakörökben:

1. az ország honvédelme és a honvédség modernizációjának lehetséges útjai és megoldásának irányai;
2. az információs társadalom és a honvédelem alapvető összefüggései. Az elektronika és az informatika fejlődésének hatása a honvédség átalakítására;
3. technikai és szervezési lehetőségek az információvédelem támogatására a honvédségnél;
4. a haditechnikai eszközök technikai kiszolgálási rendszere korszerűsítésének lehetőségei;
5. a repülő- és a légvédelmi csapatok jövőképe;
6. a magyar tisztképzés perspektívái és a képzés új rendszerének szervezeti, anyagi, technikai, pénzügyi és személyi feltételei;
7. a Magyar Köztársaság biztonságát, érdekeit veszélyeztető tényezők az államhatáron. A határőrség jövőbeni helye, szerepe, feladatrendszere az EU-hoz való csatlakozás felételei között;
8. a védelmi tervezés fejlesztésének szükségessége és lehetőségei;
9. az MK nemzetbiztonsági védelme fejlesztésének lehetőségei;
10. a hadtörténelmi tanulságok szerepe és hatása a hosszú távú nemzetvédelmi célkitűzésekre (programra);
11. az MK rendvédelmének lehetőségei.

A társaság elnöksége a pályázati felhívásban választásra nyújt lehetőséget. Pályázni lehet: „jeligésen” és „nyílt szerződéses” formában.

a.) A *jeligés pályázat* megőrzi a pályázó személyiségének anonimitását a pályamunka elbírálásának teljes befejezéséig. A pályázó személye csak a pályamunkák elbírálására hozott döntés után válik ismertté.

A jeligés pályázat a pályázati kiírásban szereplő vagy önálló kezdeményezésű (általában nem komplex) téma alapos kimunkálására irányul. Ezt a pályázati formát ajánljuk a tudományos kutatásban kezdeti jártassággal rendelkező pályázók számára is. Jeligével egyénileg és csoportosan lehet pályázni.

Elnyerhető díjak:

I. díj (egy)	75 000 forint,
II. díj (kettő)	50 000–50 000 forint,
III. díj (három)	30 000–30 000 forint.

b.) A *szerződéses pályázat* a társaság pályázati kiírásában szereplő vagy saját kezdeményezésű téma szerződésben vállalt feltételek közötti kidolgozására irányul.

A szerződéses pályázatot elsősorban azoknak ajánljuk, akik a téma nagyobb méretű (komplex) feldolgozására vállalkoznak és vállalják tudományos eredményeik megmérettetését nyilvános fórumon és munkájuknak a rendezvény célját szolgáló előkészítését. A szerződéses pályázat lehet egyéni és csoportos.

A szerződéses pályázat a téma feldolgozása előtervének benyújtásával veszi kezdetét, amelyben meg kell jelölni a választott témát, a kutatás célját, a vizsgálandó kérdéseket (szinopszist), továbbá a tartalom és a terjedelem függvényében a kutatáshoz kért összeget. A téma vizsgálata az előterv és annak elfogadása alapján megkötött megbízási szerződés feltételei szerint zajlik le.

A szerződéses pályázat előterve benyújtásának határideje: 1997. május 1-je. Mind a jeligés, mind a szerződéses pályamunka benyújtásának határideje: 1997. október 15.

A társaság pályázati rendszerének célját, módját és a szükséges tudnivalókat az elnökség által jóváhagyott, a Magyar Hadtudományi Társaság pályázati rendszere című leírás tartalmazza. Kérjük, hogy a pályázni szándékozók e leírást olvassák el, s az abban foglaltak szerint járjanak el. A leírás a MHTT titkárságán tekinthető meg.

Budapest, 1997. március 21.

A Magyar Hadtudományi Társaság
elnöksége

Pályázati felhívás

A Magyar Hadtudományi Társaság határőr szakosztálya és a Határőrség tudományos bizottsága – figyelemmel a Határőrség előtti aktuális feladatokra – a gyakorlatban közvetlenül hasznosítható tudományos eredmények elérése céljából nyílt pályázatot hirdet a következő témakörökben:

1. a Határőrség személyi állománya felkészítési rendszerének aktuális reformja;
2. a Határőrség személyi állománya körében folyó humánszolgálati munka aktuális feladatai;
3. a Határőrség logisztikai és informatikai rendszerének aktuális reformja.

Pályázni egyénileg és csoportosan, jeligével ellátott, maximum egy szerzői íves (24 gépelt oldal, kettes sortávolság, 56 leütés, 28–30 sor/lap) tanulmányokkal lehet, amelyek a jelenlegi helyzetelemzésre alapozva, a jövőre vonatkozóan, tudományos igénnyel fogal-

maznak meg ajánlásokat és javaslatokat a Határőrség részére.

A pályamunkákat 1997. március 31-ig, az érvényes iratkezelési szabályoknak megfelelően, zárt borítékban, jeligével ellátva, a Határőrség tudományos bizottsága részére kell megküldeni.

A beérkezett pályázatokat a Magyar Hadtudományi Társaság által felkért 3 fős bírálóbizottság 1997. május 31-ig elbírálja és dönt a pályadíjak odaítéléséről:

I. díj (egy)	40 000 forint,
II. díj (egy)	25 000 forint,
III. díj (egy)	15 000 forint.

A színvonaltól függően a legjobb pályázatok megjelennek a Határőrségi Tudományos Közleményekben, amelyért a szerzőt (szerzőket) szerzői díj illeti meg.

*A határőr szakosztály
elnöke*

*Az MHTT
elnöke*

A hadtudományi pályázatokról

150 évvel ezelőtt, 1847-ben hirdette meg a Magyar Tudományos Akadémia az első hadtudományi pályázatát. Az évforduló alkalmából 1997. február 27-én a Magyar Hadtudományi Társaság, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztály és az MHV Hadművelési Főcsoportfőnökség Tudományos Munkaszervezési Osztálya tudományos konferenciát szervezett.

A konferencián részt vett több mint 100 fő, közöttük nagy számban olyan nyugállományú és aktív tábormokok és tisztek, akik a negyven év alatt (főleg 1959-től) többször is pályáztak és pályamunkájuk díjat nyert.

A konferenciát dr. Fehér József, a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára nyitotta meg, majd kilenc előadás hangzott el.

Dr. Ács Tibor bevezető előadásában az MTA által meghirdetett első hadtudományi

pályázat kiírásának körülményeiről szólt, bemutatva azt a helyzetet, amely 1847-ben a forradalom és a szabadságharc előestéjén a kialakult, s feladatként a polgári társadalomért küzdő nemzeti erők a hon védelmének a megszervezését, az új nemzeti hadsereg létrehozását állították előtérbe.

A bevezető előadást követően a különböző tudományos műhelyek képviselőitől nyolc előadó értékelte a hadseregben, a honvédségben kiírt pályázatok eredményeit és tapasztalatait, bemutatva azt, hogy a – ma már a hadtudományi kutatás egyik formájaként elismert – pályázatok miként szolgálták és segítették a katonai elmélet fejlesztését, a honvédség előtt álló feladatok megoldását.

A gazdag tapasztalatokról, eredményekről számot adó rendezvény teljes anyagát ZMNE önálló füzetben megjelenteti.

A MTA köztestületi tagságáról

A Magyar Tudományos Akadémia alapszabálya szerint a Magyarországon szerzett vagy honosított tudományos fokozattal rendelkező személyek közül azok válhatnak a köztestület tagjává, akik az illetékes tudományos osztálynál bejelentik, hogy a köztestület tagjai kívánnak lenni, vállalják a testületi tagsággal járó feladatokat, és nyilatkoznak arról hogy a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló törvényben meghatározott feltételeknek eleget tesznek.

Ez a hadtudományi fokozattal – hadtudomány kandidátusi vagy doktori (PhD), valamint hadtudomány doktora vagy MTA dok-

tora – rendelkező személy estében azt jelenti, hogy az MTA Hadtudományi Bizottságán keresztül a fenti követelmények alapján benyújthatja az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának köztestületi taggá nyilvánítási kérelmét.

Az MTA köztestületének feladatairól, működéséről részleteket közölt a Hadtudomány 1996. évi 4. száma a 103–105. oldalakon.

A köztestületbe jelentkezés írásban a hadtudományi bizottságon (ZMNE, Budapest X., Hungária krt. 9–11., 1581) keresztül a IX. Osztály titkárságán történik. A jelentkező nyilatkozata az alábbiakat tartalmazza:

NYILATKOZAT

Név: Születési éve:

Tudományos fokozata (megnevezése, szakterülete, megszerzésének dátuma):

.....

A tevékenységének megfelelő akadémiai bizottság:

Tudományos testületi tisztsége(i):

Munkahelye (megnevezése, címe, irányítószáma):

Lakáscíme (irányítószámmal):

Telefonszáma:

Bejelentem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagja kívánok lenni és hozzájárulok, hogy fenti adataimat az MTA kiadványaiban közzétegye.

Dátum:

.....
Aláírás

Aus dem Inhalt

In den ersten zwei Artikeln finden wir Argumenten für und gegen den Beitritt der NATO. Im Themenkreis Aktuelle Fragen der Streitkräftereform sind beachtenswert die Artikel über die Modernisierung der militärischen Doktrin sowie über das neue System der Ergänzung der Verteidigungsplanung. Interessant ist der Artikel über die Militärwissenschaft als Definition der Theorie und der Kunst sowie als Kritik der Verwendung der letzteren.

Im Heft sind aktuelle Informationsmaterialien zu finden über: Streitkräftereform in den USA; Ausbildung von Generalstabsoffizieren; Studium der Kriegsgeschichte; Allgemeine Sicherheit; Modernisierung der militärischen Verwaltung; Preisausschreiben.

Beachtlich ist die Stellungnahme des Militärwissenschaftlichen Ausschusses der IX. Abteilung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften zu den Preisausschreiben und dem Tag der Wissenschaft.

From the contents

The two first articles read about arguments for and against joining NATO. Some articles deal with the problems on military doctrine modernization, defense planning and mobilization, that is on the up-to-date questions connected with armed forces reform. Definitely interesting is an article on military science viewed as theory and art at the same time.

In this issue some new materials are published on the reforms in American armed forces, the training of general staff officers, research work in military history, social security, military administration and on competition vacancies.

The position represented by IX. Military Committee of the Hungarian Academy of sciences in connection with military competitions and the so called „Science Days” deserves attention as well.

Содержание номера

В двух первых статьях номера читатель может познакомиться с аргументами за и против вступления в НАТО. Актуальные вопросы военной реформы отражены в статьях, занимающихся модернизацией военной доктрины, воинской обязанностью и новой системой планирования обороны.

Интересная статья о понятии теории и искусства военной науки и критика использования этого понятия.

В номере, в качестве актуальной информации, помещены материалы о реформе вооруженных сил США, об обучении офицеров на курсах Генерального штаба, о военноисторическом изучении, об общественной безопасности и усовершенствовании военной администрации, а также о конкурсах.

Заслуживает внимания решение военно-научной комиссии 9. отдела Академии науки Венгрии о конкурсах и днях науки.

Az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent
a Múlt magyar tudósai sorozat új kötete

ÁCS TIBOR

MÉSZÁROS LÁZÁR

Kétszáz éve született Mészáros Lázár honvéd altábornagy, akit tudományos munkássága alapján a Magyar Tudós Társaság 1844-ben levelező tagjává választott. A tudós katona érdekes pályafutása nagy történeti korokat ívelt át. Huszártisztként részt vett a napóleoni háborúkban, először a 7., majd az 5. huszárezredben szolgált, melynek parancsnoka lett. Reformkori működésével, írásaival érdemeket szerzett a gazdaság és tudomány fejlesztésében. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc egyik fő szerepvivőjeként hadügyminiszter, képviselő, OHB-tag, nevelési főfelügyelő, fővezér és vezérkari főnök volt. Számkivetettségében keletkezett gazdag irodalmi hagyatéka. Magyarország polgári átalakítását és a tudományos haladást szolgáló tanulságos életművével beírta nevét nemcsak történelmünkbe, de tudománytörténetünkbe is.

A könyv ára: 450 Ft áfával